

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

CİNSEL İSTİSMARA YÖNELİK OKUL TEMELLİ ÖNLEYİCİ
PROGRAMLAR: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI

Mehmet Aykut ERK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

CİNSEL İSTİSMARA YÖNELİK OKUL TEMELLİ ÖNLEYİCİ
PROGRAMLAR: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI

Mehmet Aykut ERK

Danışman: Prof. Dr. İsmail SANBERK
Jüri Üyesi: Prof. Sunay FIRAT
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Çağrı UTKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2024

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu alışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İsmail SANBERK
(Danışman)

ye: Prof. Dr. Sunay FIRAT

ye: Dr. Öğr. Üyesi ağrı UTKAN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

10/06/2024

Prof. Dr. Hüseyin GÜLER
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 03 /06/ 2024

Mehmet Aykut ERK

ÖZET

CİNSEL İSTİSMARA YÖNELİK OKUL TEMELLİ ÖNLEYİCİ PROGRAMLAR: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI

Mehmet Aykut ERK

Yüksek Lisans, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik

Danışmanlık Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İsmail SANBERK

Haziran 2024, 93 sayfa

Bu meta-analiz çalışması ile okul çağındaki çocuklara yönelik okul temelli önleyici programlarının etkililiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. İncelenen önleme programları, çocuklara cinsel istismar durumlarını tespit etmenin, bunlara tepki vermenin önemini ve bir sonraki adımda ne yapmaları gerektiğini öğretmek için çeşitli teorilerden faydalanmaktadır. Toplam 2246 çalışma değerlendirilmiş ve 26 Randomize Kontrol Gruplu araştırmanın çalışmaya dahil edilme kriterlerini karşıladığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmalar Ocak 2012 ile Aralık 2022 tarihleri arasında İngilizce ve Türkçe olarak yayımlanmıştır ve okul çağındaki çocuklar (6-18 yaş) için hazırlanmış okul temelli önleyici programlarının sonuçlarına odaklanmaktadır. Kapsamlı bir analiz yapabilmek için aşağıdaki veri tabanları dahil edilmiştir: Web of Science, Scopus, PsycINFO, Ovid, ERIC ve Türk Tez Merkezi (YÖK-TEZ). İncelenen çalışmalar, cinsel istismara yönelik çeşitli önleyici programların, çocukların potansiyel olarak güvenli olmayan durumlar hakkındaki bilgi ve farkındalıklarını ve bu durumlara verdikleri tepkileri geliştirmedeki etkinliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Meta-analiz sonuçları bakımından, incelenen bu müdahaleler bilgi, tutum ve davranışları önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmalarda, web tabanlı, mobil uygulamalar ve yüz yüze oturumlar gibi çeşitli formatlarda sunulan kişisel güvenlik programları, cinsel bilgi programları ve koruyucu davranış programları da dahil olmak üzere farklı müdahale yöntemleri kullanılmıştır. Moderatör değişkenler için Analog ANOVA analizi yapılmıştır. Bilgi düzeyi ölçümleri için ilkökul-ortaokul öğrencisi olmanın ve alınan oturum sayısının 3-4 arasında olmasının etki büyüklüğünü artırdığı gözlenmiştir. Tutum-davranış düzeyi ölçümleri için ise müdahalenin didaktik anlatım veya yüz yüze anlatım gibi klasik yöntemler ile verilmesi

ve oturum sayısının 5 ila 7 arasında olmasının etki büyüklüğünü artırdığı gözlenmiştir. Bu meta-analiz çalışması, okullarda verilen cinsel istismara yönelik önleyici programlarının önemini ve bu konu hakkında daha fazla araştırma yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Cinsel istismar, okul-temelli önleyici programlar, meta-analiz, önleyici rehberlik

ABSTRACT**SCHOOL-BASED PREVENTION PROGRAMMES FOR SEXUAL ABUSE: A
META-ANALYSIS STUDY****Mehmet Aykut ERK****Master Thesis, Department of Educational Sciences, Guidance and Psychological
Counseling Sciences****Supervisor: Prof. Dr. İsmail SANBERK****June 2024, 93 pages**

This meta-analysis study provides an examination of the effectiveness of school-based prevention education programmes for school-aged children. These prevention programmes utilise various theories to teach children the importance of identifying and responding to abusive situations and what to do next. A total of 2246 papers were evaluated with 26 Randomised Controlled Trial (RCT) or cluster RCT design studies identified as meeting the study's inclusion criteria.

These studies were published in English and Turkish between January 2012 and December 2022, and focus on outcomes of school-based prevention programmes designed for school-aged children (6–18 years old). To ensure a comprehensive and academically rigorous analysis, the following databases were included: Web of Science, Scopus, PsycINFO, Ovid, ERIC and Turkish Thesis Center (YÖK-TEZ). The studies reviewed aim to evaluate the effectiveness of various child sexual abuse prevention programmes in improving children's knowledge and recognition of, and response to potentially unsafe situations. In terms of outcomes and results, the interventions have significantly impacted knowledge, attitudes and behaviours. These studies used different intervention methods, including, personal safety programmes, sexual knowledge programmes and protective behaviour programmes, delivered in various formats such as web-based, mobile applications, and in-person sessions. Analogue ANOVA analysis was conducted to assess the moderator variables. For knowledge level measurements, it was observed that being a primary or secondary school student and the number of sessions between 3 and 4 had a significant impact on the effect size. For attitude-behaviour level measurements, it was observed that delivering the intervention with classical methods

such as didactic lecture or face-to-face lecture and the number of sessions between 5 and 7 had a notable effect on the effect size. This meta-analysis study highlights the importance of child sexual abuse prevention programmes in schools and the need for further research.

Keywords: Sexual abuse, school-based prevention programmes, meta analysis, preventive guidance

ÖN SÖZ

De omnibus dubitandum est

Cinsel istismar, eylemin vuku bulunuşu gereği mağdur için travmatize bir yaşantıdır. Mağdur çocuk derin bir ruhsal acı hissedebilir, adalet inancını kaybedebilir ve güçlükle onarılab k yaralar ile ba  ba a kalabilir. İşte bu noktada birincil amaç önleyici çalışmalar ile ma durluk durumunun s regenli inin önüne geçilmesi olarak kabul edilebilir. Bu tezi cinsel istismar gibi vahim bir yaşantı ile kar ıla mak zorunda kalmış ve bu yaşantının olumsuz etkileri ile mücadele etme azmini gösteren tüm çocuklara ithaf ediyorum.

Tez yazım sürecimde bilgisi ve yönlendirmeleri ile bana rehberlik eden kıymetli danışmanım Prof. Dr. İsmail SANBERK hocama, tez jürimde yer alan ve bana çok değerli geri bildirimlerde bulunan Prof. Dr. Sunay FIRAT ve Dr.   r. Üyesi  a rı UTKAN hocalarıma, yüksek lisans eğitimim sırasında her birinden çokça şeyler   rendi im fakülte hocalarıma ve her koşulda desteklerini esirgemeyen muhterem ailemin fertleri; annem Sevda ERK, babam İsmail ERK ve kardeşim Murat Can ERK'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet Aykut ERK

Adana / 2024

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	4
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önem ve Gerekçesi.....	6
1.4. Sınırlılıklar.....	7
1.5. Varsayımlar.....	8
1.6. Tanımlar.....	8

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. İstismar ve İhmalin Tanımı.....	9
2.1.1. İhmal	9
2.1.2. Fiziksel İstismar.....	11
2.1.3. Duygusal İstismar	11
2.1.4. Cinsel İstismar	12
2.2. Cinsel İstismarın Yaygınlığı	15
2.2.1. Cinsel İstismarın Dünyada Yaygınlığı.....	15
2.2.2. Cinsel İstismarın Türkiye’de Yaygınlığı	17
2.3. Cinsel İstismarın Nedenleri	18
2.4. Cinsel İstismarın Sonuçları	21
2.5. Önleyici Müdahaleler	23
2.5.1. Okul Temelli Önleyici Müdahaleler	23

2.5.1.1. Dünya'daki Uygulamalar	24
2.5.1.2. Ülkemizdeki Uygulamalar	27
2.5.2. Müdahalelerin Etkililiği	28
2.6. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtiçinde Yapılan Randomize Kontrollü Araştırmalar	29
2.7. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtdışında Yapılan Randomize Kontrollü Araştırmalar	31
2.8. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtiçinde Yapılan Meta-analiz Çalışmaları	33
2.9. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtdışında Yapılan Meta-analiz Çalışmalar	33

BÖLÜM III YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	35
3.2. Verilerin Toplanması	35
3.2.1. Literatür Tarama Süreci	37
3.2.2. Dahil Edilme Kriterleri ve Sınırlılıklar	38
3.2.3. Çalışmaların Kodlanması	39
3.2.4. Değişkenler	40
3.3. Verilerin Analizi	40
3.3.1. Etki Büyüklüğü	40
3.3.2. Etki Modeli ve Heterojenite	41
3.3.3. Yayın Yanlılığı	42

BÖLÜM IV BULGULAR

4.1. Bilgi düzeyi ölçümlerine göre meta-analiz sonuçları	51
4.1.1. Bilgi Ölçümleri İçin Yayın Yanlılığına İlişkin Bulgular	56
4.1.2. Bilgi ölçümleri için Alt Grup Analizleri (Analog ANOVA Testleri)	59
4.2. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Göre Meta-Analiz Sonuçları	60
4.2.1. Tutum ve Davranış Ölçümleri İçin Yayın Yanlılığına İlişkin Bulgular	63

4.2.2. Tutum ve Davranış ölçümleri için Alt Grup Analizleri (Analog ANOVA Testleri)	67
---	----

BÖLÜM V TARTIŞMA VE YORUM	68
--	-----------

BÖLÜM VI SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar	74
6.2. Öneriler	75
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ	93

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CI: Confidence Interval

CKAQ-R III: Children's Knowledge of Abuse Questionnaire

CMA: Comprehensive Meta Analysis

ÇİM: Çocuk İzlem Merkezi

INTERPOL: The International Criminal Police Organization

OR: Odds Ratio

PBC: Protection of Minors in the Church

PRISMA: Preferred Reporting Items For Systematic Review and Meta- Analysis
Protocols

RAM: Rehberlik Araştırma Merkezi

TCK: Türk Ceza Kanunu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNICEF: United Nations Children's Fund

WHO: World Health Organization

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Çalışmaların Kodlama Modelleri.....	40
Tablo 2. Meta-analiz Çalışmasına Dahil Edilen Araştırmaların Metodolojik Özellikleri	45
Tablo 3. Çalışmalara Ait Bazı Değişkenler.....	50
Tablo 4. Bilgi Ölçümlerine Ait Etki Büyüklükleri.....	51
Tablo 5. Bilgi Ölçümlerine Ait Heterojenlik Analizi.....	54
Tablo 6. Bilgi Düzeyi Ölçümlerine Göre Classic Fail-Safe N Analizi	57
Tablo 7. Bilgi Düzeyi Ölçümleri İçin Begg ve Mazumdar Sıra Korelasyonları.....	57
Tablo 8. Duval ve Tweedie’s Trim and Fill (Ortalamanın Soluna)	58
Tablo 9. Duval ve Tweedie’s Trim and Fill (Ortalamanın Sağına)	58
Tablo 10. Bilgi Düzeyi Ölçümleri İçin Moderatör Analizleri.....	59
Tablo 11. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Ait Etki Büyüklükleri.....	60
Tablo 12. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Ait Heterojenlik Analizi.....	62
Tablo 13. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Göre Classic Fail-Safe N Analizi.....	64
Tablo 14. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümleri İçin Begg Ve Mazumdar Sıra Korelasyonları	65
Tablo 15. Duval ve Tweedie’s Trim and Fill (Ortalamanın Soluna)	65
Tablo 16. Duval ve Tweedie’s Trim And Fill (Ortalamanın Sağına)	66
Tablo 17. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümleri İçin Moderatör Analizleri	67

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Cinsel İstismar Prevelansı	2
Şekil 2. İstismarcı Kaynaklı Risk Faktörleri	21
Şekil 3. Bilimsel çalışmaların kanıt güçlülüklerine dair hiyerarşik model.....	29
Şekil 4. PRISMA protokolüne göre çalışmaların dahil edilme şeması	38
Şekil 5. Bilgi düzeyi ölçümlerine ait Forest Plot şeması	55
Şekil 6. Bilgi düzeyi ölçümleri için Huni Saçılım grafiği	56
Şekil 7. Bilgi düzeyi ölçümleri Trim and Fill sonrası Huni Saçılım Grafiği.....	59
Şekil 8. Tutum-Davranış düzeyi ölçümlerine ait Forest Plot şeması	62
Şekil 9. Tutum-Davranış düzeyi ölçümleri için Huni Saçılım grafiği.....	64
Şekil 10. Tutum-Davranış düzeyi ölçümleri için Trim and Fill sonrası Huni Saçılım Grafiği.....	66

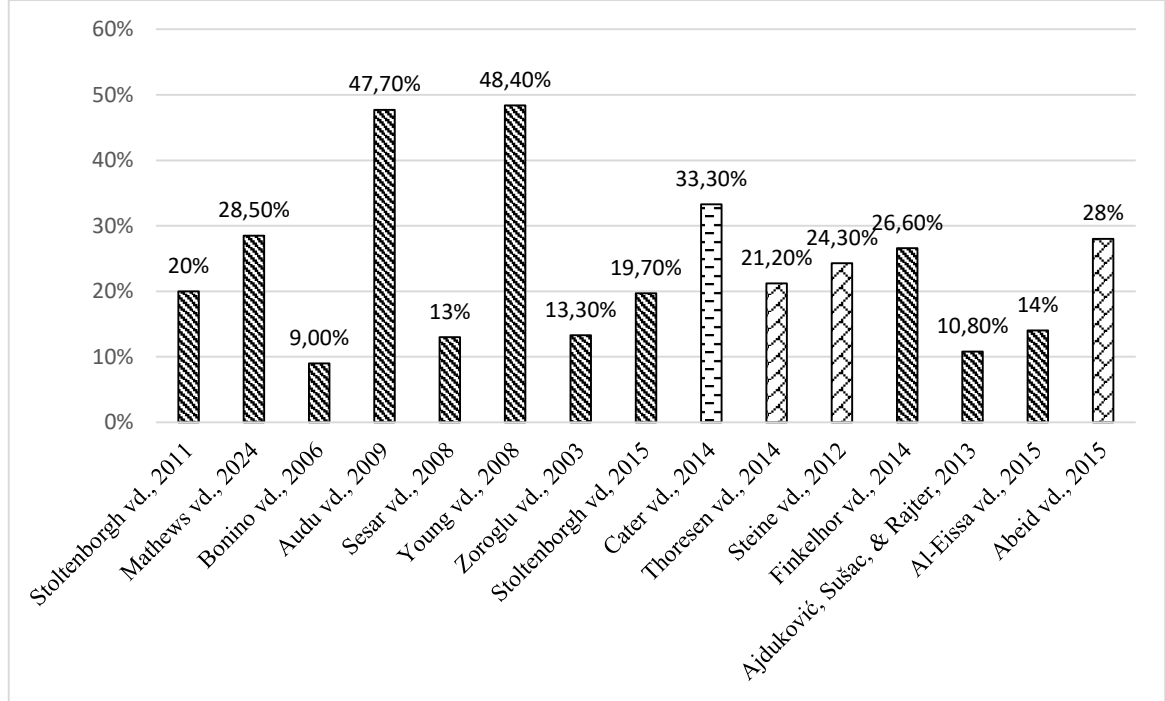
BÖLÜM I

GİRİŞ

Yazılı ve örfi kanunlarca ve fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimleri bakımından olarak çocuk olarak addedilen bireylerin gerek fiziksel gerekse zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamamış oldukları varsayımıyla “çocuksu iyi niyetlerinin” sömürülmesi veya kötüye kullanılması sözlük anlamı ve genel çerçevesiyle “istismar” olarak kabul edilmektedir (Finkelhor, 2019).

Cinsel istismar ile ilgili geniş akademik ve akademi dışı kitle bakımından kabul gören ilk tanımlar Finkelhor (1984) tarafından yapılmıştır. Buna göre, psikoseksüel gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuğun bir yetişkin ile maruz kaldığı ve yetişkinin cinsel haz duyması amacıyla harekete geçtiği eylem türüne cinsel istismar denmektedir. Bir başka tanıma göre; cinsel istismar (Babiker & Herbert 1998) mağdur çocuğun bir yetişkin tarafından; cinsel stimülasyon ve haz için kullanılması, fuhşa sürüklenmesi ve pornografi vb. suç teşkil eden eylemler üzerine kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Akt. Fırat, İltaş & Işık Yılmaz, 2017: 27). Araştırmaların bulgularına göre, Afrika kıtasında yaşam boyu kız çocukların %20’si, Avusturalya’da ise her üç kız ve her 14 erkekten birinin cinsel istismar mağduru olduğu tespit edilmiştir (Stoltenborgh, van IJzendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2011). Finkelhor’un çalışmasına göre (2014) Amerika’da yaşayan 17 yaşındaki kız çocuklarının cinsel istismar ile karşılaşma oranı %26,6 iken bu oran erkek çocukları için %5,1 olarak tespit edilmiştir. Yine Amerika’da çocukluk dönemleri göz önünde bulundurulduğunda yetişkin erkeklerin %13’ü kadınların ise %30 ila %40’ı cinsel istismara maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (Finkelhor, 2009). Meta-analiz çalışmalarının sonuçlarına göre ise dünya genelinde çocuk ve ergenlerin maruz kaldığı cinsel istismarının yaygınlığının %11,8 olduğunu saptamıştır. (Stoltenborgh vd., 2011). Türkiye’de 2009 yılına ait “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” verilerine göre araştırmaya katılan kadınların %7’sinin 15 yaşından önce cinsel istismar mağduru olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre faillerin %30’u mağdurların yakın akrabalarıdır. (Jansen, Yüksel ve Çağatay, 2009). TÜİK’in verilerine göre cinsel istismar mağduru çocukların sayısı 2014’te 74.064 olarak tespit edilmişken 2016’da bu sayı 83.552’ye çıkmıştır. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün saptadığı sayılara göre sanık çocukların sayısı 2006’da %45,5’lik bir oranda iken 10 sene sonra bu oran %58,8’e yükselmiştir. 2011-2016 yılları arasında çocuk

izlem merkezlerine (ÇİM) 21.068 olgu başvurmuş ve bu olguların %85'ini kız çocuklarının, %15'ini ise erkek çocuklarının oluşturduğu belirtilmiştir (TÜİK, 2016). Dünya üzerinde yapılan birçok yaygınlık çalışmasına ait oranlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Cinsel İstismar Prevelansı

Lejant: : Veriler çocuk-ergenlerden toplanmıştır.
: Veriler 20-24 yaş aralığındaki yetişkinlerden toplanmıştır.
: Veriler yaşam boyu (18-80) yaş aralığındakilerden toplanmıştır.

Cinsel istismarın nedenleri, eylemi oluşturan mikro ve makro bağlamlar bazında incelendiğinde; failin, mağdurun ve dış faktörlerin yapısı önem taşımaktadır. Polat'a göre mağdur ile ilgili genel risk faktörleri şöyle açıklanmaktadır: 4-6 yaş arasında olmak, kız çocuğu olmak, akran çevresi bakımından kısıtlı olmak, ailede ve okulda sorunlar yaşamak, kapalı sistem veya fonksiyonunu yitirmiş bir ailenin ferdi olmak, aile içinde alkol ve/veya uyuşturucu kullanımının varlığı, sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması, annesinin genç bir erkekle evli olması, annesi gece işe giderken bakımının babası veya üvey babası tarafından üstlenilmesi, ebeveynlerinde cinsel taciz ve istismar öyküsü bulunması ve çocuğun zekâ seviyesi ve bilişsel düzeyinin düşük olması (Polat, 2007).

Cinsel istismar mağduru çocukların; anksiyete ve depresyon gibi ruhsal bozukluklar yaşadıkları özsaygılarının görece düşük olduğu (Fergusson, Geraldine,

McLeod & Horwood, 2013), akademik başarılarında düşüş olduğu (Currie & Spatz Widom, 2010), bilişsel işlevlerinin gerilediği, odaklanma problemleri yaşadıkları (Elklit, Christiansen, Palic, Karsberg & Eriksen, 2014) bunlarla birlikte riskli cinsel davranış (Fergusson vd., 2013) gibi sorunların var olduğu anlaşılmaktadır. Mağdur çocuk yetişkinlik döneminde bireysel, aile kökenli ve sosyal sorunlar yaşayabilmekte bunların yanı sıra nevroitik ve psikotik bozukluklar, antisosyal kişilik bozuklukları (Loeber, Burke & Pardini, 2009) ve saldırganca davranışlar görülebilmektedir (Trabold, Swogger, Walsh & Cerulli, 2015). Sanderson (2010), cinsel istismarın negatif etkilerini 6 başlıkta ele almıştır. Bu başlıklar şu şekildedir; davranışsal, duygusal, bilişsel, fiziksel, cinsel ve kişiler arası etkiler. Alpaslan'a göre ise (2014), çocuklar cinsel istismarın yaşandığı yaş aralığına göre birbirine benzer ama bazı noktalarda ayrışan tepkiler göstermektedir. Buna göre 10 yaş ve altı çocuklar; yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan cinsel bilgi, cinsel uğraşlarda ve temsillerde artma, sosyal ortamlar dahil olmak üzere aşırı mastürbasyon, yalnız kalmaktan korkma, kendine zarar verici davranışlar, korkular ve konsantrasyon güçlüğü gibi tepkiler verirken 11 yaş üstü çocukların cinsel istismar yaşantılarından sonra; intihar girişimleri, riskli cinsel eylemler, yeme bozuklukları, depresyon, davranım bozuklukları ve antisosyal girişimler, okul ve aile içinde sorunlar gibi tepkiler gösterebildiği ortaya konulmuştur (Alpaslan, 2014).

Cinsel istismar, çocukluk döneminden başlayıp yetişkinliğe değin uzanan sorunlar yaratabildiği bilindiğinden bu olgunun toplumsal bir sorun olarak düşünölüp önlenmesi ve çocukların fiziksel ve ruh sağlığının korunması bakımından koruyucu-önleyici müdahalelerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Koruyucu-önleyici çalışmaların geliştirilebilmesi için risk faktörlerinin belirlenmesi ve bu risk faktörlerine ilişkin azaltıcı ve önleyici stratejiler belirlenmelidir. Çeçen'e göre (2007) cinsel istismara yönelik önleme çalışmalarını 3 başlıkta ele almaktadır. Bunlardan birincisi çalışmaların okullarda yapılarak çocukların bilgilendirilmesi ve istismara maruz kalınma olasılığına karşı çocuğun farkındalık düzeyini artırmasını içermektedir. İkincisi cinsel istismar açısından risk faktörlerinin ve dezavantajlı grupların tespiti, çocuğun prosedürel süreçlerde yaşadığı güçlük ve stres kaynaklarının ortadan kaldırılması, güvenliğinin sağlanması için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin üzerinde durmaktadır. Üçüncü başlık ise mağdur çocuğun yaşayabileceği olumsuz etkilere yönelik, çoğunlukla klinik düzeyde sağaltıcı müdahaleleri işaret etmektedir. Bunların yanı sıra önleme müdahaleleri, çocuğun ekolojik çevresi ile de ilişki olmalıdır. Çocuğun ebeveynleri, çevresindeki öğretmen, koç, vb. diğer "sorumlu" yetişkinler ile birlikte çocuğun sosyal olarak kalabalık bir kitle ile en sık vakit

geçirdiği bağlam olan okul, önleyici müdahaleler için kayda değer bir ortamdır.

Cinsel istismara karşı geliştirilen önleyici programlar son zamanlarda yaygınlaşmakta ve farklı ülke/ kültürlerde uygulanmaktadır. Cinsel istismardan korunma programları geliştirilirken ve uyarılırken dikkat edilmesi gereken, kullanılacak programın kültüre bağlı olarak farklı özelliklere sahip olup olmadığıdır. Program içerikleri incelendiğinde birçok programın birbirlerine benzer konulara değindikleri anlaşılmaktadır. İçerik olarak; kişisel güvenlik, iyi dokunuş/kötü dokunuş, sır tutma/söyleme, hayır diyebilme, sınırlar, yabancılar ile iletişim ve istismar durumlarını bildirme gibi konular mevcuttur. Cinsel istismara yönelik önleyici programlar, genellikle yaygın uygulamaya geçilmeden önce ampirik olarak sınanmakta ve ön-test son test ve izlem ölçümlerinden sonra istatistiksel olarak etkililiğini koruyan programlar ülke çapında işe koşulmaktadır.

1.1. Problem

Geçtiğimiz on yıllar boyunca, çocuk ve ergenlerin cinsel istismarın hedefi olmasını önlemeye yönelik psikososyal programların artışına tanık olunmuştur. Bu programların çeşitli formatlarda sunulması dikkat çekicidir. Örneğin, bazı programlar okul sırasında eğitim faaliyetleri bağlamında verilirken, diğerleri okul dışında sunulmaktadır; bazıları hem oğlan hem de kız çocuklarını hedeflerken, diğerleri tek bir cinsiyeti hedeflemektedir. Ampirik araştırmaları, randomize kontrollü çalışmalar ve meta-analiz çalışmaları ile kanıtın güçlülüğüne göre hiyerarşik olarak sıralanabilmektedir. Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programlar bakımından literatürde herhangi bir vaka çalışmasına rastlanmamıştır. Randomize kontrollü çalışmalarda ise beden bütünlüğü, iyi-kötü dokunuş, cinsel eğitim ve hayır diyebilme gibi konu başlıklarında eğitimler verilmiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmında eğitimlerin olumlu yönde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık yarattığı görülmüştür ($p<0,05$). (Czerwinski, Finne, Alfes ve Kolip, 2018; Kang, Kim and Kang, 2022; Moon, Park ve Sung, 2017; Citak Tunc, Gorak, Ozyazicioglu, Ak, Isil ve Vural, 2018; Zhang, Chen, Feng, Li, Liu ve Zhao, 2014; Esen ve Siyez, 2017; LeCroy, McCullough Cosgrove, Cotter ve Fordney 2018). Bu zamana kadar yapılmış en kapsamlı meta-analiz Walsh, Zwi, Woolfenden ve Shlonsky tarafından 2018 yılında yayınlanmış ve takip eden yıllarda 2014 ve 2020 yılları arasındaki randomize kontrollü çalışmaları ele alan başka bir meta-analiz çalışması Lu, Barlow, Meinck, Walsh ve Wu tarafından 2023 yılında yayınlanmıştır. Yine ülkemizden yayınlanan bir başka çalışmada ise aynı konu

Türkkan ve Odacı (2024) tarafından ele alınmıştır. Tüm bu meta-analiz çalışmalarında verilen önleyici eğitimlerin incelenen çalışmalardaki örneklemeler üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğu görülmüştür (Hedge's $g > 0.70$).

Önleyici rehberlik hizmetleri, cinsel istismar gibi hem bireysel hem de çocuğun üstün yararı bakımından tüm kamuoyunu ilgilendiren bir problem durumunun yaşanmaması için etkin bir noktada yer almalıdır. Bu açıdan çocuk ve ergenlerin bir arada en kolay erişim yeri olan okullarda yapılacak cinsel istismara yönelik önleyici çalışmaların bireysel, toplumsal ve sosyo-ekonomik katkılarını göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda hem bireysel hem de toplumsal olarak ele alınabilecek, çocuğun cinsel istismarı problemi noktasında çocukların uzmanlar ile en sık bir arada oldukları kurumlar olan okulların mekân olarak ve okullarda görev yapan psikolojik danışmanların ise önleyici rehberlik hizmetleri kapsamında cinsel istismara yönelik önleyici çalışmalarda bulunması önem taşımaktadır. Ancak yapısı gereği karmaşık ve hassas bir olgu olan cinsel istismara yönelik müdahalelerin kapsamlı, etkili, düşük maliyetli ve işevuruk olması gerekmektedir. Bu açıdan bilimsel anlamda yüksek kanıt değeri bulunan meta-analiz yönteminin tercih edilmesi ve literatürde mevcut olan önleyici programların ampirik olarak değerlendirilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programları değerlendiren randomize kontrollü çalışmaların meta-analiz yöntemi ile etki büyüklüklerinin incelenmesidir. Bu genel amaç ışığında aşağıda alt amaçlarda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Alt Amaçlar

- Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici eğitimlerin, katılımcıların bilgi düzeylerine olan etki büyüklüğü nedir?
- Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici eğitimlerin, katılımcıların tutum ve davranış düzeylerine olan etki büyüklüğü nedir?
- Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici eğitimlerin etki büyüklüğü, katılımcıların eğitim seviyesine göre değişmekte midir?
- Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici eğitimlerin etki büyüklüğü, oturum sayısına göre değişmekte midir?

- Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici eğitimlerin etki büyüklüğü, eğitimin veriliş biçimine göre değişmekte midir?

1.3. Araştırmanın Önem ve Gerekçesi

Koruyucu-önleyici çalışmalar her ne kadar cinsel istismarın önlenmesi ve bu konuda bir çocuklara, ailelere ve öğretmenlere farkındalık kazandırsa da kısıtlı sayıdaki programların tartışmaya açık birkaç yönü bulunmaktadır (Wurtele, 2009). Öncelikle programların çocukların ilgisini çekecek düzeyde hazırlanıp hazırlanmadığı önem taşımaktadır. İçerik bakımından da ürkütücü olmamaları gerekmektedir. Tutty'nin çalışmasına göre (1997) eğitim programına katılan dört öğrencinin ebeveynleri çocukların cinsel istismar konusunda daha önce bahsetmedikleri bir kaygıya sahip olduklarını bildirmişlerdir. Bununla birlikte Finkelhor ve Dziuba-Leatherman (1995) çalışmalarında çocukların kaygı seviyelerinde anlamlı bir artış olmadığını ancak bazı öğrencilerin program içeriğinden korktuğunu ve bu durumun onları endişelendirdiğini belirtmişlerdir. Bir diğer önemli nokta ise programların öğrenme düzeylerine uygun hazırlanıp hazırlanmadığı ile ilgilidir. Bazı didaktik anlatımlar küçük yaş grupları için uygun olmamakla beraber rol yapma, model olma veya drama gibi fiziksel aktivite içeren programların nispeten daha etkili olduğu saptanmıştır (Davis ve Gidycz, 2000). Bir diğer önemsenen nokta ise, programların olası istismar yaşantısından koruduğuna dair su götürmez herhangi bir delilin olmadığıdır. Pelcovitz ve diğerlerinin (1992) belirttiğine göre, 6-10 yaş arasındaki 22 çocuğun daha önce bulundukları cinsel istismardan korunma programına rağmen okuldaki temizlik görevlisi tarafından sistematik cinsel istismara uğramaları ve bu durumu uzun bir süre sonra bildirmeleri bunun aksini kanıtlamaktadır.

Önleyici müdahalelerinin etkililiği, en az cinsel istismar kadar dikkat çeken bir durumdur. Dünya'da, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 70'lerden bu yana sistematik bir şekilde sınıf ve grup düzeyinde gerçekleştirilen bu önleyici çalışmaların ülkemizde de örneklerine rastlamak mümkündür. Ancak yerelden ulusala aktarılacak bir anlayış ile önleyici çalışmaların münferit bir şekilde yalnızca araştırma konusu olarak kalmaları yerine sistematik hale getirilip her yaş ve eğitim düzeyi için uygulanabilir olması gerekmektedir. Ayrıca etki büyüklükleri bakımından daha çok işe yaradığı saptanan uygulamalar incelenmeli ve elde edilen verilen öğrencileri dahil edecek randomize kontrollü çalışmalara yön vermesi sağlanmalıdır. Yakın zamanda yapılmış olan meta-analiz çalışmaları önleyici eğitimler sonucunda ortaya çıktığı varsayılan cinsel istismara yönelik "bilgi" düzeylerinin etkililiğini kontrol etmektedir. Ayrıca bu

eğitimlerin oturum sayısına göre ne derece etkili olduğu incelenmemiştir. Oturum sayılarının optimal düzeyde olması çocuklar için hassas bir konu olarak düşünülebilecek cinsel istismara yönelik eğitimlerin olumsuz çıktıları bakımından hem de fayda/maliyet ilişkisi bakımından önem kazanmaktadır. Doz etki/yanıt ilişkisi (Dose-effect relationship) sıklıkla tıbbi bir terim olarak kullanılmış ancak Howard, Kopta, Krause ve Orlinsky tarafından (1986), psikoterapinin etkili oturum sayısını keşfetmek için uyarlanmıştır. Benzer bir etki psiko-eğitsel müdahalelerde de gözlenebilmektedir. Bilişsel-davranışçı terapi temelli, okullarda verilen bir psikoeğitim programının ilk 3 seanstan sonra öğrencilerin psikolojik iyilik hallerini olumlu etkilediği ve 10. Seanstan sonra optimal seviyede fayda sağladığı saptanmıştır. Bu anlamda verilen önleyici eğitimlerin etki düzeylerine ilişkin analizlerin yapılması ve optimal oturum sayısının incelenmesi önem kazanmaktadır.

Bir diğer unsur ise; meta-analiz çalışmaları gün geçtikçe artan randomize kontrollü çalışmaları konu aldığından belirli zaman aralıklarında yenilenmeleri durumudur. Walsh ve diğerlerinin (2018), Celik (2024) ve Türkkan ve Odacı (2024) tarafından yapılmış meta-analiz çalışmalarının birbirinden farklı zamanlarda farklı etki büyüklüklerini gösteriyor olması, moderatör değişkenlerin kontrolünü gerektirmektedir (Hedge's $g = 0.72, 0.92, 0.94$). Ayrıca bu çalışmaların tutum-davranış ölçümlerinin etki büyüklüğünü incelememiş olması da yeni bir meta-analiz çalışmasının önem ve gerekçesini ortaya koymaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

- Araştırmaya 2012-2022 yılları arasında yapılan cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici müdahale çalışmaları dahil edilmiştir.
- Araştırmaya dahil edilen çalışmalar tez tarama ve belirli veritabanları ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırmada yalnızca ön test-son test ölçümleri yapılan kontrol gruplu çalışmalara yer verilmiştir.
- Araştırma yapıldığı sırada henüz yayınlanmamış ya da araştırmacı tarafından tespit edilemeyen çalışmalara yer verilememiştir.
- Araştırmada yalnızca 1. seviye önleyici çalışma olarak kurgulanan programlara yer verilmiştir.
- Araştırmada yalnızca Türkçe ve İngilizce dilindeki çalışmalara yer verilmiştir.

1.5. Varsayımlar

- Meta-analiz araştırmamıza dahil edilen çalışmaların, deneysel desen sayıtlarına uyduğu varsayılmıştır.
- Meta-analiz araştırmamıza dahil edilen çalışmalarda kullanılan ölçme araçlarının geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Cinsel istismar: psikoseksüel gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuğun bir yetişkin ile maruz kaldığı ve yetişkinin cinsel haz duyması amacıyla harekete geçtiği eylem türüne cinsel istismar denmektedir (Finkelhor, 1984).

Okul Temelli Önleyici Eğitim: Önleyici rehberlik hizmetleri çerçevesinde, bir risk faktörü olarak kabul edilen tema üzerine, kuramsal temellere dayandırılan ve öğrencilerin bir arada bulunduğu okul koşullarında çeşitli oturumlar eşliğinde verilen genellikle psiko-eğitsel eğitim programlarına denmektedir (Eggert, Thompson, Herting & Nicholas, 1995).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde cinsel istismarın tanımından, cinsel istismara yol açan bazı etkenlerden ve failin özelliklerinden bahsedilmiş ayrıca cinsel istismara yönelik önleyici programlarla ilgili yurt içi ve yurtdışında yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Bu çalışmalarla ilgili etki büyüklüklerinin incelendiği bazı meta-analiz araştırmaları da bu kısmın konusu dahilindedir.

2.1. İstismar ve İhmalin Tanımı

Yazılı ve örfi kanunlarca ve fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimleri bakımından olarak çocuk olarak addedilen bireylerin gerek fiziksel gerekse zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamamış oldukları varsayımıyla “çocuksu iyi niyetlerinin” sömürülmesi veya kötüye kullanılması sözlük anlamı ve genel çerçevesiyle “istismar” olarak kabul edilmektedir (Finkelhor, 2019). İhmal ise, çocuğun bakım verenleri tarafından gereken ilgiyi görmemesi, boşlanması ve savsaklanması anlamlarını taşımaktadır (TDK, 2019). Çocuğa yönelik her türlü kötü muamele WHO tarafından en genel görünümde dört kapsamlı başlık ile sınıflandırılmıştır. Benzer şekilde Polat (2017) da bu tip bir başlıklandırma yoluna gitmiştir. Buna göre başlıklar:

1. İhmal
2. Fiziksel İstismar
3. Duygusal İstismar ve
4. Cinsel İstismar şeklindedir.

Eylemler bakımından incelendiğinde ihmal; çocuğun hayatına olumlu etki edecek herhangi bir eylemin/nesnenin bağlama hiç dahil edilmemesi olarak anlaşılabilecekken; istismar, çocuğun hayatına olumsuz etki edebilecek eylemin/nesnenin bağlama dahil edilmesi veya çocuğun hayatına olumlu etki edebilecek eylemin/nesnenin bağlamdan çıkarılması olarak ifade edilebilmektedir.

2.1.1. İhmal

Literatüre göre, her ne kadar sıklıkla karşılaşılsa da tanımlama zorluğu bakımından tam olarak bütünlük sağlanamayan bir kavram olarak ihmal, çocuğa yönelik kötü muamele türlerinden birisidir. Etkileri bakımından en az istismar türleri kadar

yıpratıcı olabilen ihmalin, çocuğun üzerindeki somut etkilerinin istismar yaşantılarına kıyasla daha boylamsal olarak gözlemlenmesi tanımlamalardaki zorluğu meydana getirmektedir (Herrenkohl, Herrenkohl, Egolf & Wu., 1991; Dubowitz, Ppas, Black & Starr 2002). Öte yandan yapılan kavramsal tanımlamalara göre UNICEF (2012) çocuk ihmali; ailenin veya bakım verenlerin asgari seviyede temin edebileceği kaynaklar bağlamında, çocuğun gelişimsel her alanda (sağlık, eğitim, gelişim, beslenme, barınma vb.) geri kalmasına neden olan başarısızlıkları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın yanı sıra WHO (2016) ihmali; çocuğun esenliğine, hayatını idame ettirmesine, gelişmesine veya onuruna fiilen veya potansiyel olarak zarar verici herhangi bir eylem olarak tanımlanmaktadır.

Parkinson, Bromfield, Mcdougall ve Salveron'e (2017) göre ise ihmal, iki farklı şekilde görülebilmektedir: Çocuğun zarar görmesini isteyerek veya çocuğa zarar verme niyeti olmadan. Örneğin çocukları ile ilgili bir bakım verenin, sarhoş olduğu ya da bir madde etkisinde olduğu zaman çocuklarını ihmal edebileceği söylenebilir. Bir diğer örnek olarak bebekleri ile ilgilenmek yerine "sürekli" akıllı telefon vb. cihazlarla vakit geçiren ebeveyn, küçüğün sosyal beceri gelişimini sekteye uğratabilir. Bu açıdan bir eylemi ihmal olarak tanımlayabilmek için çocukta neyin eksik olduğuna odaklanmak gerekmektedir (Polat, 2017).

İhmal de tıpkı istismar gibi çocuğun eksik kaldığı yönler bakımından türlere ayrılabilir: Fiziksel ihmal, duygusal ihmal, tıbbi ihmal ve eğitimsel ihmal (Allnock, 2016; Blumenthal, 2015; Dubowitz, 2013; Ferol, Kimb, Jina & Penelope, 2010; Horner, 2014; Kim, Yoo, Chin, Jang, Kim, Lee & Lee, 2019). Bunlarla birlikte çocuğun gelişimi çok boyutlu olduğundan yeni nesil ihmal türlerinin ortaya çıkabileceği düşünülebilir. Örneğin ebeveynin veya bakım verenin sahip olduğu herhangi bir bağımlılık nedeni ile çocukların bu duruma maruz kalmaları çevresel veya biyosferik ihmal, kültürel anlamda mitik bakım verme inanışlarının gereklilikleri ile ortaya çıkabilen kültürel ihmal vb. ihmal türleri sayılabilir.

İhmalin çocukların yaşantısı sırasında tespiti nispeten geç olduğu için çocuklarda bıraktıkları izleri keşfetmek de gecikebilmektedir. Yapılan çalışmalara göre, bakım vereni tarafından sürekli soyutlanan çocukların yetişkinlikte özgüven problemleri yaşadıkları saptanmıştır (İnci, 2010; Seydooğulları, 2018; Twaite ve Srednicki, 2004).

İhmalin sıklığı ise doğası gereği zor tespit edilmektedir. Ancak Türkiye'de yapılan iki çalışmaya göre ihmal oranları uygulama yapılan yaş gruplarına göre değişmekte olup Can-Özcan'ın çalışmasında (2010) %97 olarak bulunmuşken, Zoroglu, Tüzün, Sar,

Öztürk, Kora, ve Alyanak'ın (2001) çalışmasında %16.5 olarak tespit edilmiştir.

İhmalin proaktif doğasına kıyasla istismarda, çocuğa yönelik fiziksel, cinsel, duygusal veya psikolojik bir eylemin varlığı zorunludur. İstismar türlerinden ilk olarak fiziksel istismarı ele alalım.

2.1.2. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, kaza olmaksızın kasten bir yetişkin tarafından çocuğa uygulanan ve çocuğun onurunu, gelişimini ve sağlığını zedeleyecek her türlü fiziksel eylem olarak tanımlanabilmektedir (WHO, 2006). Vurma, tokat atma, itme, tekmeleme, bir nesne ile vurma, zarar verme amaçlı kuvvet uygulama vb. silahlı/silahsız tüm eylemleri içerebilmektedir (Polat, 2019). Yapılan bir derleme çalışmasına göre yaşam boyu kız ve oğlan çocuklarının yetişkinlerden gördükleri fiziksel istismar oranları Avrupa dışında birçok kıtada benzerken Avrupa'da bu oranlar kızlar için %12, oğlanlar için %27 idi. Afrika'da ise oranlar oğlanlar için %60, kızlar için ise %51 şeklindedir (Moody, Cannings-John, Hood, Kemp, Robling 2018). UNICEF'in ülkemizde yürüttüğü bir çalışmaya göre (2010), fiziksel istismar oranı %43 olarak bulunmuştur (ATUD, 2010). Başka bir çalışmada ise fiziksel istismar türleri arasında en sık görülenin ise dayak atma olduğu tespit edilmiştir (Polat, 2019). Fiziksel istismar, çocukların tüm yaş gruplarında görülmekle beraber en sık görüldüğü yaş aralığının 4-6 yaş olduğu tespit edilmiştir (İHD, 2008).

Fiziksel istismarın etiyolojisi ile ilgili birçok disiplin farklı açıklamalarda bulunmuştur. Ancak ülkemizdeki çocuk yetiştirme tarzları ve geleneksel kabuller ele alındığında dayağın bir disiplin yöntemi olarak görülmesi ve “anne-babanın vurduğu yerden gül biter” gibi hatalı inanışların varlığının fiziksel istismar sıklığını artırdığı düşünülmektedir (Oral, Engin ve Büyükyazıcı, 2010). Bu tip bir fiziksel istismar eylemi sonrasında eylemi olumlamak için yapılan her girişim beraberinde duygusal istismarı da getirmektedir. Bir sonraki başlıkta duygusal istismardan bahsedilmektedir.

2.1.3. Duygusal İstismar

Bireylerin yaşam boyu, sıklıkla karşılaştıkları ve çocukluk döneminde yetişkinler tarafından kabiliyetlerinin çok daha üstündeki beklentileri karşılayamamaları, sevgisizlik ve ruhsal yıpratma gibi durumlar ile karakterize olan bir istismar türü; duygusal istismardır. Duygusal istismar münhasır bir tür olarak 1974'te ABD'de ilk kez hazırlanan “Çocuk İstismarının Önlenmesi ve Sağaltımı” isimli kanunda anılmıştır (Tunçel-

Tunahan, 2021)

Avrupa Konseyi (2007), duygusal istismarın tanımını fiziksel olmayan, onur kırıcı ve zalimce olan ceza biçimleri şeklinde yapmaktadır. Bu bakımdan kasıtlı bir biçimde yansıtılan ve çocuğu küçük duruma düşüren, aşağılayan, haksız sorumluluk yükleyen, tehdit edici veya alaycı sözler bu kapsama girebilmektedir. Her ne kadar duygusal istismar çocuğun beden bütünlüğüne karşı olmasa da çocuğun hayatına olan uzun süreli etkileri bakımından nispeten yıkıcı bir istismar türüdür. Diğerlerine göre daha zor oluşmakla birlikte uzun dönemli sonuçları travmatik boyutlara uzanabilmektedir (Taş, 2017).

Yapılan bir çalışmaya göre duygusal istismarın etki alanının belirlenmesi oldukça zordur. Çocuğu ile bağlanmasında problemler olduğu kuşkusu duyulan bakım verenden, ergenin otonomisini hiçe sayan baskıcı ebeveyne kadar birçok sosyal yapı duygusal istismara yol açabilmektedir (Köknel, 2013). Öte yandan Polat (2017) duygusal istismarı, diğer istismar türlerinde olduğu gibi somut fiziksel bulguların tespit edilemeyişi ve sıklıkla diğer istismar türleriyle birlikte bulunması gibi gerekçelerle diğer istismar türlerinden ayırmaktadır. Duygusal istismarın yaygınlığı ise kızlarda %28 ile %13 arasında değişmekte iken, erkeklerde bu oran %14 ile %6 arasında görülmektedir (WHO, 2020). Ülkemizde ise bu oranlar yalnızca duygusal istismar bildirme bakımında kızlarda %13,5 iken, erkeklerde %12,8 olarak bulunmuştur (Marakoğlu & Çivi, 2007).

Duygusal istismarın hem fiziksel hem de cinsel istismar sonrası görüldüğü bilinmektedir. Ancak cinsel istismar, çocuğun beden bütünlüğünün ihlal edilmesi ile fiziksel istismarı beraberinde taşırken, aynı zamanda travmatize edici doğası ile duygusal istismarı da barındırmaktadır. Bir sonraki başlıkta cinsel istismardan bahsedilmiştir.

2.1.4. Cinsel İstismar

Cinsel istismar ile ilgili geniş akademik ve akademi dışı kitle bakımından kabul gören ilk tanımlar Finkelhor (1984) tarafından yapılmıştır. Buna göre, psikoseksüel gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuğun bir yetişkin ile maruz kaldığı ve yetişkinin cinsel haz duyması amacıyla harekete geçtiği eylem türüne cinsel istismar denmektedir. Yakın tarihlerdeki bir başka açıklama ise o zamanlar çocuğun örselenmesi olarak kabul edilen tanımlamanın içerisinde Helfer ve Kempe (1987) tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Bir bakım verene bağımlı ve gelişimsel olarak olgunlaşması tamamlanmamış tamamen algılayamadıkları veya sosyal tabulara aykırı bir biçimde cinsel aktivitelerde haz elde etmek amacıyla kullanılması.”

WHO (1999), kamuoyunca sık kullanılan tanımında cinsel istismar için, çocuğun tam olarak idrak edemediği, bu yüzden onay vermesinin kabul edilemediği, gelişimsel olarak olgunlaşmadığı ve rıza gösteremediği bir cinsel aktivite tanımını yapmaktadır.

Yapılan bir başka tanıma göre cinsel istismar, çocuktan en az 6 yaş büyük olan bir bireyin, cinsel tatmin sağlamak amacıyla çocuğa yönelttiği, her anlamda cinsel içerik ihtiva eden davranış olarak tanımlamaktadırlar (Oral vd., 2001). Bu noktada birkaç görüş daha öne sürülmüştür. Psiko-seksüel gelişim bakımından bilindiği üzere, çocuklar birbirleriyle gelişimlerine uygun olarak “cinsel oyunlar” oynayabilmektedir. Ancak literatürdeki görüşlere bakıldığında İşeri’ye (2008) göre bu tip cinsel aktivitelerin gerçekleştiği anda çocukların arasında en fazla dört yıl olması gerekmektedir. Ergenlik döneminden önce aralarındaki yaş farkı 4 yılı aşmayan çocuklar, genital organları ve vücutlarının özel bölgelerini birbirlerine gösterebilir ve/veya dokunabilirler.

Literatür ve kanunlar bakımından soru işareti oluşturan bir durum ise, pedofili ile cinsel istismarcı arasındaki farktır. Finkelhor’a (1986) göre pedofili cinsel istismardan daha geniş bir alana sahiptir. Pedofilik bireylerin, çocuklara yönelik güçlü bir cinsel ilgi duyabilmelerine rağmen, koşulları uygun olmadığı için birey bu ilgisini davranışa dönüştürmemiştir. Bu bilgi ışığında pedofilik cinsel bozukluğa sahip bireylerin çocuklara yönelik cinsel istismar eyleminde bulunabileceği gibi, herhangi bir cinsel eyleme dökülen suç işlemek yerine bu eğiliminin yalnızca çocuklara yoğun ilgi gösterme düzeyinde kalabileceği tartışılmaktadır (Topçu, 2009).

Cinsel istismar ülkemizde bildirimle ilgili olmayan, bir kamu davası olarak Türk Ceza Kanunu’nda beden bütünlüğüne karşı işlenen suçlar dahilinde ele alınmaktadır. Kanuna göre: “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, ebeveyninin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılaya yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır.”
(TCK Değişik: 6545 - 18.6.2014/m.59)”

Bu temel madde ile birlikte TCK'ye göre çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçu, basit cinsel istismar suçu ve nitelikli cinsel istismar suçu şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Basit cinsel istismar suçları; sözlü taciz şeklinde ve/veya sarkıntılık (taciz) olarak da nitelendirilen davranışlardan başlarken (m.105), cinsel penetrasyona varmayan cinsel saikle yapılmış dokunmaları içeren davranışları (m.103/1) kapsamaktadır. Cinsel istismar suçunun nitelikli hali ise, vücuda “organ” veya “sair bir cisim sokulması” şeklindeki davranışlardan başlayarak tecavüz suçunu da içeren davranışları (m.103/3) kapsamaktadır (Artuk, 2006; Fırat vd., 2017).

Literatürde cinsel istismar, türleri bakımından iki şekilde incelenmektedir. Fiziksel temas veya temas olmadan gerçekleşebilen cinsel istismar; laf atma (sarkıntılık), teşhircilik/exhibitionism, çocuğun cinsel ilişkiye bir şekilde tanık edilmesi ve röntgencilik/voyeurism vb. davranışları içermekte iken, fiziksel temasın veya dokunmanın görüldüğü istismar durumları, tecavüz de dahil olmak üzere her tür dokunma içeren davranışları kapsamaktadır (Fırat vd., 2017: 27).

Fiziksel temas, dokunma içermeyen cinsel istismar şekilleri

Cinsel içerikli konuşma: İstismarı gerçekleştiren kişinin mağdur çocuğun bedeni üzerinde gerçekleştirmek istediği cinsel aktiviteleri sözel olarak dile getirmesi ve cinsel doyuma ulaşmasıdır.

Teşhircilik: İstismarı gerçekleştiren kişinin mahrem bölgelerini mağdur çocuğa göstermesi veya mastürbasyon yapması şeklinde cinsel doyuma ulaşma şeklidir.

Röntgencilik: Mağdur çocuğun istismarcı tarafından çıplak olduğu anlarda izlenilmesi, cinsel doyumunu gerçekleştirmesidir

Çocuk pornografisi: Öznesi çocuk olan ve bir yetişkin tarafından cinsel saikle gerçekleştirilen herhangi bir eylemin video veya görüntü ile kayda alınıp internet ortamına servis edilmesi ve bunun istismarcı bireyler tarafından doyum sağlama amacıyla kullanılmasıdır (Fırat vd., 2017: 27).

Fiziksel temas, dokunma içeren cinsel istismar şekilleri

Oral-genital cinsel istismar: Mağdur çocuğun zorlanarak veya kandırılarak cinsel organlarının istismarcı tarafından öpülmesi, birleşmeye zorlanması şeklinde gerçekleşen istismar türüdür.

İnterfemoral cinsel istismar: Küçük çocuklarda genital organın yapısının bozulmasından korkulduğu, ergenlik dönemi çocuklarında ise gebelikten korkulmasına

bağlı olarak istismarcının mağdur çocukların bacakları arasına genital organını sürmesi ile gerçekleşen istismar türüdür.

Cinsel penetrasyon: İstismarcı tarafından mağdur çocuğun bedeninin oral, anal ve genital bölgelerine el veya bir cisim sokmak suretiyle gerçekleştirdiği istismar türüdür.

Cinsel sömürü: Cinsel istismarın bu türü iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Çocuk pornografisi ve fuhuşu olarak ele alınmaktadır. Mağdur çocuk üzerinden cinsel doyum elde etme niyetinden daha çok para kazanma amacıyla gerçekleştirilen bir çeşit istismar türüdür. İstismarcı bu görüntüleri internet ortamında pornografi piyasasında paylaşarak para kazanma amacı güder. Çocuk fuhuşu, istismarcı tarafından mağdur çocuğun cinsel istismar amaçlı kullanılması için para amaçlı bir başkasına pazarlanmasıdır. Mağdur çocuklar arasında sıklıkla ergenlik döneminde bulunan kız çocuklarının uğradığı istismar tipidir. İstismarcıların tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Kız çocuklarının yanı sıra erkek çocuklarında mağdur olduğu bilinmektedir. Alkol-madde bağımlısı çocuklar, ailesi olmadığından ötürü yaşayabilmek adına başka seçeneği bulunmayan çocuklar, tuzağa düşenler gibi birçok çocuğun bu risk altında olduğu belirtilmektedir (Fırat vd., 2017: 27).

Cinsel istismarın yaygınlığı birçok sebepten ötürü zor tespit edilmektedir. Yapılan bir çalışmaya göre bu güçlüğü 3 nedeni vardır. Bunlardan birincisi istismarın temas içeren ya da temas içermeyen yani, farklı biçimlerde meydana gelmesidir. İkinci gerekçe ise cinsel istismarın failinin mağduru ikna etme yöntemleri (grooming) ile gizli bir şekilde istismar etmesinden ve zaman zaman fiziksel iz bırakmamasından ileri gelmesidir. Son olarak, mağdur çocukların gelişim düzeylerine göre farklı bilişsel ve dil olgunluğuna sahip olmaları nedeniyle çocukların istismara uğrayıp uğramadıklarını açıklamalarının etkilenmesinden olduğu çıkarımında bulunmaktadır (Wurtele, 2009). Cinsel istismarın yaygınlığı ile ilgili yapılan araştırmaların birbirinden farklı oranlar ifade etmesinin veya gerçeğe ulaşmanın görece zor olmasının bir nedeni ise birçok mağduru bunu utanılacak bir şey gibi düşündüğü, bu durumdan suçluluk duyduğu veya aile bireyleri ile ilişkilerinin bozulması üzerine bir başkasıyla paylaşmaktan çekinmesidir (Ziyalar, 1998).

2.2. Cinsel İstismarın Yaygınlığı

2.2.1. Cinsel İstismarın Dünyada Yaygınlığı

Yukarıda bahsedilen etkenlerden dolayı cinsel istismarın yaygınlığının öteki ihmal ve istismar türlerine göre nispeten daha az saptandığı belirtilmiştir (Olafson, 2011). Ancak, araştırmaların bulgularına göre, Afrika kıtasında yaşam boyu kız çocukların %20'si, Avusturalya'da ise her üç kız ve her 14 erkekten birinin cinsel istismar mağduru

olduğu tespit edilmiştir (Stoltenborgh, van IJzendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2011). Finkelhor'un çalışmasına göre (2014) Amerika'da yaşayan 17 yaşındaki kız çocuklarının cinsel istismar ile karşılaşma oranı %26,6 iken bu oran erkek çocukları için %5,1 olarak tespit edilmiştir. Yine Amerika'da çocukluk dönemleri göz önünde bulundurulduğunda yetişkin erkeklerin %13'ü kadınların ise %30 ila %40'ı cinsel istismara maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (Finkelhor, 2009).

Meta-analiz çalışmaları etki büyüklüğünün hesaplanmasının yanı sıra yaygınlık çalışmalarında da logit event rate (logit olay oranı) yöntemi ile kombine prevelans oranlarını verebilmektedir. 217 yaygınlık çalışmasının meta-analiz yöntemi ile incelendiği bir araştırmanın sonuçlarına göre ise dünya genelinde çocuk ve ergenlerin maruz kaldığı cinsel istismarının yaygınlığının %11,8 olduğunu saptamıştır. (Stoltenborgh vd., 2011). Ayrıca başka bir meta analiz çalışmasında dünya genelinde cinsel istismara maruz kalan kadınların oranı %18-20 civarında bulunmuşken, erkeklerin ise %8 oranında mağdur olduğunu göstermiştir (Amado, Arce & Herraiz, 2015).

Her ne kadar diğer ihmal ve istismar türlerinde mağdurların cinsiyeti arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılık yoksa da cinsel istismarın yaşam boyu yaygınlık oranında bu durum farklılık göstermektedir. Ancak her iki cinsiyet için de cinsel istismar gerçekliğini korumaktadır. Bir çalışmada kız çocukları için bu oranın %18, erkek çocukları için ise %7,6 olduğu belirtilmiştir (Butchart, Mikton, Dahlberg & Krug, 2014). Cinsel istismarın görünümüne göre yapılan çalışmada ise cinsel istismara maruz kalma oranı kızlar için %9 erkekler için %3, öpüşme ve okşama/dokunma için oranlar; kızlarda %13 erkeklerde %6 olarak tespit edilmiştir (Barth, Bernetz, Heim, Trelle & Tonia, 2012).

Bir başka meta analiz çalışmasına göre dünya genelinde cinsiyetten bağımsız cinsel istismar yaygınlığını %12,7 iken çocukların cinsiyeti dikkate alındığında bu oran kız çocukları için %18, erkek çocukları için %7,6 olarak rapor edilmiştir. Analizler kıta kıta incelendiğinde ise Afrika ülkeleri %20 ile en yüksek oranda cinsel istismarın görüldüğü bölge olarak tespit edilmiştir. Avrupa, Asya, Kuzey Amerika ve Avustralya kıtalarında ise cinsel istismarın kadınlarda erkeklere kıyasla yaklaşık 3 kat daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (Stoltenborgh, IJzendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg, 2014).

Bir başka yaygınlık çalışması da Protection of Minors in the Church (PBC) raporudur. Bu raporu göre bölge bazında cinsel istismar yaygınlıkları verilmiştir. Dünya çapında incelendiğinde 2017 yılında WHO, 2-17 yaş arasındaki yaklaşık 1 milyar çocuğun fiziksel, duygusal veya cinsel şiddete maruz kaldığı çıkarımında bulunmaktadır.

United Nations Children's Fund (UNICEF) raporlarına göre, 120 milyondan fazla çocuğun cinsel istismar mağduru olduğu tahmin edilmektedir. Aşağıda cinsel istismarın kıtalara göre yaygınlığına yönelik sonuçlar gösterilmektedir:

Avrupa: WHO, Avrupa'da yaklaşık 18 milyon çocuğun cinsel istismar mağduru olduğunu tahmin etmektedir. Oranlar kızlarda %13,4 ve oğlanlarda %5,7 şeklindedir. Ayrıca, cinsel sömürüye ilişkin bir The International Criminal Police Organization (INTERPOL) raporu, 54 Avrupa ülkesinde 14.289 mağdur bulunduğunu tespit etmiştir.

Asya: “Asya İnsan Hakları Merkezi”, 2001 ve 2011 yılları arasında %336’lık bir artış oranı ile çocukların istismarına ilişkin toplam 48.338 vaka tespit edilmiştir.

Afrika: Güney Afrika'da, “Adalet ve Suç Önleme” Merkezi tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarına göre 2016 yılında, her üç Güney Afrikalı’dan 1’inin 17 yaşından önce cinsel istismar riski altında olduğunu tespit etmiştir. Buradan hareketle Güney Afrika'daki 15 ila 17 yaş arasındaki yaklaşık 800.000 gencin cinsel istismara uğradığı çıkarımı yapılmaktadır. Bu oranların, Afrika ülkelerinde yaygın olan erken evlilik uygulamasının sonucunda artmış olabileceği düşünülmektedir.

Kuzey Amerika: Amerika Birleşik Devletleri'nde resmi hükümet verileri, her yıl 700 milyondan fazla çocuğun şiddet ve istismara uğradığını bildirmektedir. Uluslararası Kayıp ve İstismara Uğrayan Çocuklar Merkezi'ne (ICMEC) göre ise, her 10 çocuktan biri cinsel istismara uğramıştır (PBC, 2019).

2.2.2. Cinsel İstismarın Türkiye’de Yaygınlığı

Türkiye’de 2009 yılına ait “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması” verilerine göre araştırmaya katılan kadınların %7’sinin 15 yaşından önce cinsel istismar mağduru olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre faillerin %30’u mağdurların yakın akrabalarıdır. (Jansen, Yüksel ve Çağatay, 2009). Alıkaşifoğlu, Erginoz, Ercan, Albayrak-Kaymak, Uysal. ve İter’in. (2006) 1871 lise öğrencisi kız ergen katılımcı ile yürüttüğü çalışmalarının sonuçları ise öğrencilerin %2’sinin ensest bir saldırının mağduru oldukları şeklindedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun, 2010 yılı verilerine bakıldığında ise yurttan yatılı kalan çocuklardan %10,2’si ensest mağduru, %7’si de cinsel istismar mağduru olduğu görülmektedir (Sandalcı, 2004).

TÜİK’in verilerine göre cinsel istismar mağduru çocukların sayısı 2014’te 74.064 olarak tespit edilmişken 2016’da bu sayı 83.552’a çıkmıştır. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün saptadığı sayılara göre sanık çocukların sayısı 2006’da %45,5’lik bir oranda iken 10 sene sonra bu oran %58,8’e yükselmiştir. 2011-2016 yılları arasında çocuk

izlem merkezlerine (ÇİM) 21.068 olgu başvurmuş ve bu olguların %85'ini kız çocuklarının, %15'ini ise oğlan çocuklarının oluşturduğu belirtilmiştir (TÜİK, 2016).

Dünya çocuk karnesine göre Türkiye’de cinsel istismar mağduru çocukların yaş ortalamaları 13,7 olarak saptanmıştır. Cinsel istismara uğrayan çocukların %71,6’sının 14-17 yaş aralığındaki çocukların oluşturduğu bilinmektedir. Mağdur çocukların %88,3’ünün ise kız çocuğu olduğu belirtilmektedir. Cinsel istismar mağduru çocukların %7,3’ünün ise daha önce istismar öyküsü olduğu tespit edilmişken bu çocukların %4,7’si zihinsel engellidir. Adalet Bakanlığının 2014’te yayınladığı verilere bakıldığında, Türkiye’de cinsel istismar dava sayısının 40.000 olduğu belirtilmiştir. Yapılan bir incelemeye göre, “2008 ve 2013 yılları arasında çocuğa karşı cinsel istismar davalarında yaklaşık %400 oranında bir artış” olduğu görülmüştür (Bakır, 2018: s: 22).

Adalet Bakanlığı’nın 2017 yılında paylaştığı rapor incelendiğinde; cinsel istismar suçu ile açılan davalardaki toplam dosya sayısı toplamda 16.348 olup bölgesel bakımdan değerlendirildiğinde; Marmara Bölgesindeki dosyalar %29 oranında iken hemen peşinden %16,6 ile Akdeniz bölgesi gelmektedir. %5,7 ile Doğu Anadolu Bölgesi ise son sırada bulunmaktadır. Bölge bazındaki bu incelemeler mahkemelere intikal eden dosyalar bazında yapılmaktadır. İl düzeyindeki sıralama ise en çok dosya %15 ile İstanbul, %7,2 ile İzmir ve %5 ile Ankara şeklinde devam etmektedir (Civelek, 2019).

Cinsel istismara yol açan bireysel ve toplumsal bazı nedenler bulunabilmektedir. Failin özellikleri ve toplumsal kabullenişlerin bu noktada etkili gözükmektedir. Bir sonraki başlıkta cinsel istismarın nedenlerinden bahsedilmiştir.

2.3. Cinsel İstismarın Nedenleri

Cinsel istismarın nedenlerini açıklamaya çalışan birçok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Ancak bu tez çalışmasında kuramsal açıklamalar kapsamında yalnızca psikodinamik yaklaşım, feminist görüş ve bilişsel özellikleri irdeleyen kuramsal tanımlardan bahsedilmektedir.

Geçmişten günümüze, cinsel istismarın nedenleri ile ilgili açıklamalar psikodinamik kuramsal yaklaşımlardan, deneysel/klinik çalışmalara uzanan bir yol izlemektedir. Buna göre öncül açıklamalardan olan Freudiyen psikodinamik kuram, cinsel istismarcının ödipal kompleksten doğan cinsel sapmaları ve çocukluk çağı travmaları ile hareket ettiği için istismar eylemini gerçekleştirdiğini öne sürmektedir

(Topçu, 2009). Keskin ve Çam (2005) psikodinamik yaklaşım ile cinsel istismarı ele aldıkları çalışmalarında istismarcılarda hazzı erteleme becerisinin azlığı ve engellenmeye karşı düşük toleransa sahip olduklarını ifade etmektedirler.

Döneminde çokça tartışılan psikodinamik açıklamalarına eleştiri getiren feminist kurama göre de cinsel istismar, erkeğin çocuklar ve kadınlar üzerindeki hakimiyetinin bir ifadesi olarak kabul edilmektedir. Cinsel istismarın, erkeklerde sosyalizasyon sürecinin bir aşaması olarak düşünülen hakimlik kurma, cinsel ilişkileri başlatan girişken taraf olma veya partnerin yaşça genç ve/veya boyun eğici olması gibi bazı sosyal atıfların sonucu ortaya çıktığı savunulmaktadır (Azzopardi, Alaggia & Fallon, 2018). Ayrıca istismarcıların empati yetilerinin sınırlı düzeyde olduğu; öz saygı düşüklüğü ve suçluluk hislerini bastırarak bunu saldırgan şekilde çocuğa yansıtma eğiliminde oldukları ifade edilmiştir. İstismarcıların duygusal zekalarındaki eksiklik veya çarpıtmaların aynı zamanda narsisistik özellikler ile karakterize olduğunu ifade edilmektedir. İstismarcıların egosantrik yapıları sebebiyle yetişkinlerle süregelen ve sağlıklı ilişkiler kuramadıkları; narsisistik yapıları nedeniyle de diğer bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmişçesine bir düşünce geliştirdikleri belirtilmektedir (Gilgun, 1988).

Cinsel istismarın nedenleri, eylemi oluşturan mikro ve makro bağlamlar bazında incelendiğinde; failin, mağdurun ve dış faktörlerin yapısı önem taşımaktadır. Örneğin mağdurun yaşı bu noktada önem kazanabilmektedir. Türkiye’de yapılan bir çalışmaya göre (2017) cinsel istismara uğrayan çocukların %42,5’inin 13-15 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir (Türkmen, Sevinç, Kırılı, Erkul & Kandemir, 2017). Choi ve diğerleri (2015) gerçekleştirmiş oldukları araştırmada, mağdurların %20,7’sinin aile içinde ihmal edildikleri bulgusuna rastladıklarını bildirmektedirler.

Mağdurdan ve failden kaynaklanabilen risk faktörleri

Cinsel istismarın nedenleri noktasında mağdurun bazı özellikleri ön plana çıkabilmektedir. Polat’a göre mağdur ile ilgili genel risk faktörleri şöyle açıklanmaktadır:

- 4-6 yaş arasında olmak,
- Kız çocuğu olmak,
- Akran çevresi bakımından kısıtlı olmak
- Ailede ve okulda sorunlar yaşamak,
- Kapalı sistem veya fonksiyonunu yitirmiş bir ailenin ferdi olmak,
- Aile içinde alkol ve/veya uyuşturucu kullanımının varlığı,
- Sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması,

- Annesinin genç bir erkekle evli olması,
- Annesi gece işe giderken bakımının babası veya üvey babası tarafından üstlenilmesi,
- Ebeveynlerinde cinsel taciz ve istismar öyküsü bulunması,
- Zekâ seviyesi ve bilişsel düzeyi düşük olması (Polat, 2007).

Bunların yanı sıra çocuktan kaynaklanan risk faktörleri bakımından bazı diğer araştırmacılar, çocuğun engellilik durumu, prematüre veya beklenmeyen/istenmedik doğum ile dünyaya gelmesi gibi birtakım etmenleri de göz önünde bulundurmaktadır (Butler, 2013).

İstismarcılardan kaynaklanan etmenler ve risk faktörleri incelendiğinde; tek faktörlü modeller ve birden fazla faktörün işe koşulduğu açıklayıcı modellerden bahsedilebilir. Finkelhor'un (1984), Hall ve Hirschmann'ın (1992) modellerinin yanı sıra, istismarcının bireysel ve çevresel tüm risk faktörlerinin incelendiği kapsamlı bir model olan Ward ve Beech'in Bütünleştirici teorisi güncel yaklaşımlar ile birlikte ele alındığında ortaya dört ana faktör çıkmaktadır:

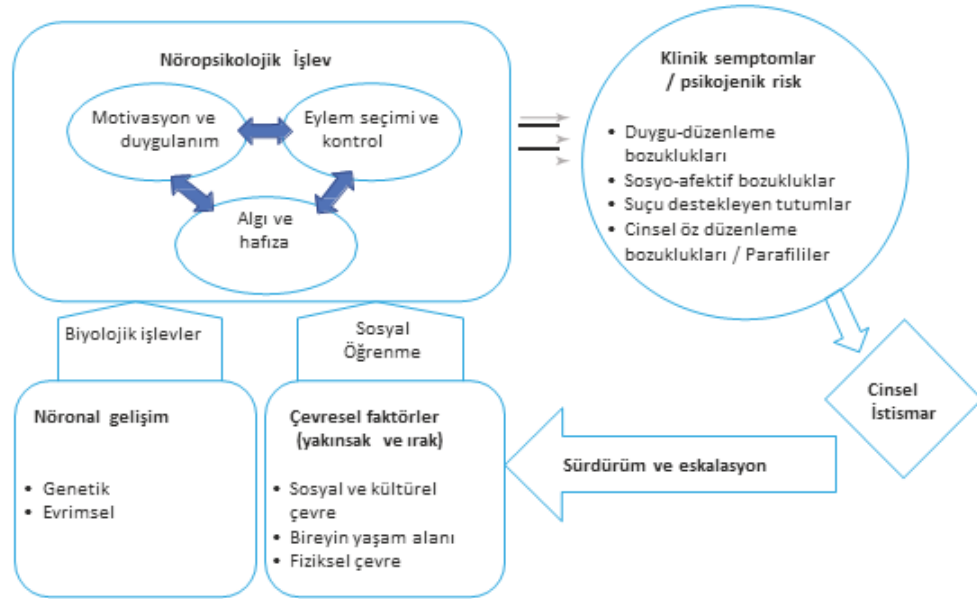
Duygu düzenleme sorunları: Huzursuzluk veren duygulanım ve yaşantılar karşısında uygun duygusal tepkiyi verememek ile karakterize olan bir açıklayıcı faktör olarak tanımlanmaktadır (Feelgood, Cortoni & Thompson, 2005).

Sosyo-afektif bozukluklar: Bu tip bozukluklar bireyin izole kalması ve diğer yetişkinler ile samimi ilişkiler kurmadaki yoksunluklar ile karakterizedir (Marsa, O'reilly, Carr, Murphy, O'sullivan, Cotter & Hevey, 2004). Dışa vurucu hatalı atıflar, güvensizlik ve yetişkinlerdense çocuklar ile kurulan sosyal anlamda benzeşme yine sosyo-afektif bozuklukların konusu dahilindedir (Elliott, Beech, Mandeville-Norden & Hayes, 2009; Wilson, 1999). Sosyo-seksüel bozuklukların kaynağında, sosyo-afektif bozuklukların var olduğu düşünülmektedir.

Suçu destekleyici tutumlar: Bu tip tutumlar; çocukların cinsel objeler olduğu, yetişkin ve çocuklar arasındaki cinsel aktivitelerin zarar verici olmadığı, bireylerin cinsel ihtiyaçlarının kontrol edilebilir olmadığı gibi bilişsel çarpıtmalar sonucu ortaya çıkmaktadır (Ward, 2000).

Cinsel öz-düzenleme bozuklukları / Parafililer: Bireylerin, cinsel aktivitelere olan kayda değer seviyede artmış olan ilgileri ve cinsel bir eylem meydana getirmemek için rahatlama yöntemlerini (mastürbasyon, pornografik içerik tüketimi vb.) problemlili bir biçimde kullanmaları ile karakterize bir bozukluktur. Bunun yanında cinsel doyumu

yalnızca çocuk, hayvan vb. öğelerle sağlamak gibi parafiliye sahip olmak da bu bozukluğu genel çerçevesi içerisinde sayılabilmektedir (Kuhle, Oezdemir & Beier, 2021).

Şekil 2. İstismarcı Kaynaklı Risk Faktörleri

Kaynak: Kuhle vd., 2021

İstismarcı ve mağdur ile ilgili risk faktörlerinin yanı sıra istismarın gerçekleştiği bağlam da dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Öyle ki, Choi ve arkadaşlarının çalışmasında (2015); istismar vakalarının %30,4'ünün mağdurun evinde, %23,9'unun failin evinde ya da araba vb. gibi mülkünde, %32,6'sının ise halka açık yerlerde gerçekleştiği ortaya konmuştur.

Tüm bu risk faktörleri ile birlikte mağdurun yaşamını önemli ölçüde etkileyen bir olgu olarak cinsel istismar ve sonuçları bir sonraki başlık altında incelenmiştir.

2.4. Cinsel İstismarın Sonuçları

Cinsel istismar mağduru çocukların; anksiyete ve depresyon gibi ruhsal bozukluklar yaşadıkları özsaygılarının görece düşük olduğu (Fergusson, Geraldine, McLeod & Horwood, 2013), akademik başarılarında düşüş olduğu (Currie & Spatz Widom, 2010), bilişsel işlevlerinin gerilediği, odaklanma problemleri yaşadıkları (Elklit, Christiansen, Palic, Karsberg & Eriksen, 2014) bunlarla birlikte riskli cinsel davranış (Fergusson vd., 2013) gibi sorunların var olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kişilerarası ilişkilerde baş gösteren problemler de mevcuttur. (Wilson, 2010; Csorba,

Tsikouras, Lampe & Poka, 2012; Tailor, Piotrowski, Woodgate & Letourneau, 2014). Cinsel istismar yaşantısının yetişkinlikte; depresyon, anksiyete, suisid düşünce ve girişim, travma sonrası stres bozukluğu, yeme bozuklukları, riskli cinsel davranış, bağımlılık gibi sorunlara neden olduğu ya da bu sorunları tetiklediği araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur (Paolucci, Genuis & Violato, 2001, Fergusson vd., 2013; Maniglio, 2014; Putnam, 2003). Mağdur çocuk yetişkinlik döneminde bireysel, aile kökenli ve sosyal sorunlar yaşayabilmekte bunların yanı sıra nevrotik ve psikotik bozukluklar, antisosyal kişilik bozuklukları (Loeber, Burke & Pardini, 2009) ve saldırganca davranışlar görülebilmektedir (Trabold, Swogger, Walsh & Cerulli, 2015).

Diğer bir açıklama da bağlanma kuramcılarından gelmiştir. Buna göre cinsel istismar, çocuğun bağlanma nesnesiyle (anne-baba, bakım veren vb.) ilişkilerini zedelemektedir. (Toth, Cicchetti, Macfie, Maughan & Vanmeenen, 2000; Fresno ve Spencer, 2014) Çocuğun ileri yaşlardaki ruhsal gelişimini geriletebilir (Aspelmeier, Elliot & Smith, 2007). Cinsel istismar mağduru çocukların, ilerleyen yaşlarda diğer yetişkinlerle ve ayrıca bakım veren-çocuk ilişkilerinde güvensiz bağlanma problemleri ile baş başa kaldıkları da bilinmektedir (Kwako, Noll, Putnam & Trickett, 2010).

37 çalışmanın yer aldığı bir başka meta-analiz araştırmasına göre, cinsel istismarın süregelen anksiyete bozukluğu tanısı (OR, 3.09; 95% CI, 2.43-3.94), travma sonrası stres bozukluğu (OR, 2.34; 95% CI, 1.59-3.43), depresyon (OR, 2.66; 95% CI, 2.14-3.30), yeme bozuklukları (OR, 2.72; 95% CI, 2.04-3.63), uyku bozuklukları (OR, 16.17; 95% CI, 2.06-126.76) ve intihar girişimleri (OR, 4.14; 95% CI, 2.98-5.76) üzerinde bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. (Chen, Murad, Paras, Colbenson, Sattler, Goranson & Zirakzadeh, 2010).

Wenar (1994) cinsel istismarın sıklıkla gözlenen etkilerini; fobiler, davranış problemleri, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, cinsel yoğun eylemler ve düşük özgüven olduğunu bildirmektedir. Ekinci ve diğerlerinin (2010) bir öğretmenin öğrencilerine yönelik cinsel istismar davranışında bulunması sonucunda çocukların yaşadığı ruhsal belirtileri incelemek üzere gerçekleştirdikleri araştırmalarında, öğrencilerin %42'sinde travma sonrası stres bozukluğu semptomları görüldüğünü belirtmişlerdir.

Değinildiği üzere cinsel istismarın sonuçları farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Sanderson (2010), cinsel istismarın negatif etkilerini 6 başlıkta ele almıştır. Bu başlıklar şu şekildedir; davranışsal, duygusal, bilişsel, fiziksel, cinsel ve kişiler arası etkiler. 10 yaş ve altı çocuklar; yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan cinsel bilgi, cinsel uğraşlarda ve temsillerde artma, sosyal ortamlar dahil olmak üzere aşırı

mastürbasyon, yalnız kalmaktan korkma, kendine zarar verici davranışlar, korkular ve konsantrasyon güçlüğü gibi tepkiler verirken 11 yaş üstü çocukların cinsel istismar yaşantılarından sonra; intihar girişimleri, riskli cinsel eylemler, yeme bozuklukları, depresyon, davranım bozuklukları ve antisosyal girişimler, okul ve aile içinde sorunlar gibi tepkiler gösterebildiği ortaya konulmuştur (Alpaslan, 2014).

Tüm bu risk faktörleri ve cinsel istismardan sonra yaşanan olumsuz etkiler düşünüldüğünde önleyici rehberlik hizmetlerinin de temel gündemi olan öğrenciyi koruma, güçlendirme ve olası risk yaşantılarını önlemek amacıyla yapılan müdahalelerin önemi giderek artmaktadır. Okul psikolojik danışmanlığı pratiğinde de büyük bir rol oynayan psiko-eğitim programlarının cinsel istismar üzerine yoğunlaşması gerekliliği genel literatürde ve okul uygulamalarında kendini ön plana çıkarmıştır.

2.5. Önleyici Müdahaleler

Önleyici müdahalelerde temel hedef, çocuğun cinsel istismar yaşantısını deneyimlememesi, kendini koruma becerisi kazanabilmesi ve sosyal bağlamdaki riskleri fark edebilmesi olarak özetlendiğinde önleyici müdahalelerin cinsel istismar olgusundaki failin, mağdurun ve yetişkinlerin aynı zamanda çevrenin yani tüm bileşenlerin dikkate alınması gerekliliği gündeme gelmektedir. Bu bakımdan önleyici müdahaleler, çocuğun sosyal bağlamındaki herkese verilebilmektedir. Özellikle ebeveynler/bakımverenler, öğretmenler, spor koçları ve mahalle sakinleri olmak üzere aynı zamanda çocuğun kendisi bu tip önleyici müdahale programlarının katılımcısı olabilmektedir. Çalışmamızın ana odak noktası, okullarda verilen önleyici müdahaleler olduğundan bir sonraki başlıkta okul temelli önleyici müdahalelerden bahsedilecektir.

2.5.1. Okul Temelli Önleyici Müdahaleler

Cinsel istismar, çocukluk döneminden başlayıp yetişkinliğe değin uzanan sorunlar yaratabildiği bilindiğinden bu olgunun toplumsal bir sorun olarak düşünülüp önlenmesi ve çocukların fiziksel ve ruh sağlığının korunması bakımından koruyucu-önleyici müdahalelerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Koruyucu-önleyici çalışmaların geliştirilebilmesi için risk faktörlerinin belirlenmesi ve bu risk faktörlerine ilişkin azaltıcı ve önleyici stratejiler belirlenmelidir. Finkelhor (1991), cinsel istismarı önleme çalışmaları ile ilgili beş başlıktan oluşan bir model önermiştir. Buna göre önleyici bir programın başarıya ulaşması için “kamu bilinci” oluşturması, eğitim içeriğinin cinsel istismar hakkında bilgilendirici, çocuklara reddetme haklarının olduğunu tanıtıcı ve

başlarına gelen yaşantıları bakım verenleri ile paylaşmanın önemini vurgulayıcı temalara sahip olması, mağdur ve aileler için tedavi uygulamaları, failler için rehabilitasyon programları ve ceza-adalet sistemindeki reformların mevcut olması gerekmektedir.

Çeçen (2007) ise cinsel istismara yönelik önleme çalışmalarını 3 başlıkta ele almaktadır. Bunlardan birincisi çalışmaların okullarda yapılarak çocukların bilgilendirilmesi ve istismara maruz kalınma olasılığına karşı çocuğun farkındalık düzeyini artırmasını içermektedir. İkincisi cinsel istismar açısından risk faktörlerinin ve dezavantajlı grupların tespiti, çocuğun prosedürel süreçlerde yaşadığı güçlük ve stres kaynaklarının ortadan kaldırılması, güvenliğinin sağlanması için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin üzerinde durmaktadır. Üçüncü başlık ise mağdur çocuğun yaşayabileceği olumsuz etkilere yönelik, çoğunlukla klinik düzeyde sağaltıcı müdahaleleri işaret etmektedir.

Önleme müdahaleleri, çocuğun ekolojik çevresi ile de ilişki olmalıdır. Bu bakımdan çocuğun sosyal olarak kalabalık bir kitle ile en sık vakit geçirdiği bağlam olan okul, önleyici müdahaleler için kayda değer bir ortamdır.

Cinsel istismara karşı geliştirilen önleyici programlar son zamanlarda yaygınlaşmakta ve farklı ülke/ kültürlerde uygulanmaktadır. Cinsel istismardan korunma programları geliştirilirken ve uyarılırken dikkat edilmesi gereken, kullanılacak programın kültüre bağlı olarak farklı özelliklere sahip olup olmadığıdır. Program içerikleri incelendiğinde birçok programın birbirlerine benzer konulara değindikleri anlaşılmaktadır. İçerik olarak; kişisel güvenlik, iyi dokunuş/kötü dokunuş, sır tutma/söyleme, hayır diyebilme, sınırlar, yabancılar ile iletişim ve istismar durumlarını bildirme gibi konular mevcuttur. Cinsel istismara yönelik önleyici programlar, genellikle yaygın uygulamaya geçilmeden önce ampirik olarak sınanmakta ve ön-test son test ve izlem ölçümlerinden sonra istatistiksel olarak etkililiğini koruyan programlar ülke çapında işe koşulmaktadır. 1980'lerden bu yana cinsel istismara yönelik koruyucu-önleyici programları bir devlet politikası haline getiren Amerika Birleşik Devletleri bu tip uygulamalar bakımından öncü sayılmaktadır. Literatürde sıklıkla kullanılan programlar aşağıda verilmiştir:

2.5.1.1. Dünya'daki Uygulamalar

Kırmızı-Yeşil Bayrak (Red Flag/Green Flag) Programı: İlkokul düzeyindeki çocuklara dokunma türleri ve başa çıkma ifadeleri, cinsel istismar gibi olumsuz durumlar ve doğru yardım arama yolları gibi konularda bilgi vermeyi hedefleyen program; 30 sayfalık yazılı bir materyal aracılığıyla iyi ve kötü dokunuşları anlatmaktadır. İstismardan

korunma yollarını anlatırken olabildiğince sade ve ürkütücü olmayan bir yöntem izlemeyi amaçlamaktadır. Yazılı materyalde çeşitli senaryolar vardır böylece farklı senaryolar eşliğinde olası durumlar hakkında bilgilendirme ve karar becerilerini artırma çalışmaları yapılmaktadır. Eğitim sonucu 191 uygulama ve 30 kontrol katılımcısı ön test ve son teste tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda uygulama grubunun kontrol grubuna kıyasla cinsel istismara yönelik farkındalık düzeyi istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde yüksek çıkmıştır ($F=4,40$; $p<0,05$) (Kolko, Moser & Hughes, 1989).

İkinci Adım Çocuk Koruma (Second Step Child Protection) Ünitesi: Programın hedef kitlesi 3 yaş ile 11 yaşına kadar olan çocukları kapsamaktadır. Program; olumlu beceri gelişimi, kararlılık, iletişim becerileri ve özgüven geliştirmeye odaklanmaktadır. (Madak ve Berg, 1992). Kişisel güvenlik kuralları, küçük yaşlarda tek başına dışarı çıkmadan önce anne ve babaya sorulması, iyi / kötü dokunuşun öğretildiği programda çocuklara bedenleri ile ilgili özerklik kazandırma amacı güdülmektedir. Böylelikle bedenlerin onlara ait olduğu ve istemedikleri taktirde kimsenin dokunmaması gerektiğini öğretmeyi amaçlamaktadır. Çalışma tek gruplu bir desende yürütülmüş ve tüm sınıf grupları için son test puanları istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Evet-Hayır Duyguları (Feeling Yes, Feeling No): Program 6-12 yaş arası çocuklara yönelik olup, tüm eğitim süreci 15-18 saat sürmektedir. Programın işleyişinde video gösterimleri, canlandırmalar ve grup etkileşimleri mevcuttur. Çocukların “hayır” deme becerileri, huzursuzluk verici ortamdan uzaklaşabilmeleri ve devamında bunu bir yetişkine paylaşılabilmeleri edimini kazandıkları belirtilmektedir. İzleme çalışmasında çocukların kazanımlarını korudukları saptanmıştır (Hazzard, 1993).

Beden Güvenliği Eğitim (Body Safety Training) Programı: “Davranışsal Beceri Eğitimi” olarak da anılan ve çocuğun özel bölgelerini tanımasını, iyi/kötü dokunuşu ayırt etmesini ve herhangi bir cinsel istismar durumunu bildirmeyi teşvik etmeyi amaçlayan program 3 ile 7 yaş çocukları programa dahil etmekte ve program on oturumdan oluşmaktadır. Yapılan çalışmalarda uygulamaların, cinsel istismara yönelik bilgi düzeyinin ve bireysel güvenlik becerilerini arttırdığı saptanmıştır (Wurtele ve Owens, 1997). Takip eden bir yıl sonra yapılan takip çalışmasında çocukların kazanım düzeylerini korudukları belirtilmiştir (Hensley ve Soled, 1993).

Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı: Kraizer (1994) tarafından geliştirilen bu program 3-10 yaş arası çocuklara uygulanmaktadır. Okul öncesi yaş grubu için 20’şer dakikalık 10 oturum şeklinde planlanmışken, ilkokullar için ise beş oturum olarak dizayn

edilmiştir. Çocukların her türlü istismardan korunmasını ve bireysel güvenlik becerileri geliştirmesini hedef edinmektedir. Öğretmen, aile ve çocuk programı olarak üç daldan oluşmaktadır. Programın etkililiği için yapılan değerlendirmelerde; çocukların kişisel güvenlik bilgi ve becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı bir artış görülmüştür. Takip çalışması sonucunda da eğitimin olumlu çıktılarının sürdüğü belirtilmiştir. (The Safe Child Program, Kraizer- Coalition for Children, 1994).

Kime söylersin? (Who Do You Tell?): Tutty (1997) tarafından 6-12 yaş çocukları için geliştirilen programda çocuklar, iyi ve kötü dokunuş şekillerini ayırt etme ve yaşlarına uygun cinsel sorular sorma gibi beceriler hedef edinilmiştir. Program 45-60 dakikalık süre zarfında 15-20 kişilik gruplarla ve toplamda iki oturum olarak planlanmıştır.

Güvende Kal (Stay Safe) Programı: Cullen ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen program tüm istismar türleri ile birlikte akran zorbalığına da ele almaktadır. Okul öncesi yaşlardan 12 yaşına kadar tüm çocuklara uygulanabilmektedir. Beş oturum olarak geliştirilen programın her oturumu 20 ila 30 dakika arasında sürmektedir. Görsel ve anlatı unsurlarının kullanıldığı bu programda hikayeler üzerinden çocukların tartışmaları ve fikir üretmeleri sağlanmaktadır. İyi-kötü dokunuş, duygu eğitimi, zorbalık ile ilgili farkındalık oluşturma ve yabancılarla nasıl iletişim kurulduğuna yönelik konular üzerinde durulan programda her oturum sonunda ev ödevleri verilmektedir. Yapılan değerlendirmelerde çocukların bilgi ve becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğu, bu artışın ise küçük yaş gruplarında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Lauren's Kids- Safer, Smarter Schools: Amerika'da 4-5 yaş ile 17 yaşı kapsayan cinsel istismar önleme programıdır. Çocukların yanı sıra yetişkinleri de kapsayan eğitim programı; güvenli/ güvensiz anlar, sınırlar, duygu eğitimleri gibi konulara ek olarak, akran zorbalığı ve internette güvenlik gibi konularını da işlemektedir. Oturumlar sınıf düzeyine göre beş ila dokuz arasında değişmektedir. Etkililik araştırmasına göre öğrencilerin %77'sinin bilgi bakımından gelişim gösterdikleri saptanmıştır (Lauren's Kids, 2007).

Sakin ve Güvenli (Cool And Safe) Programı: İlkokul seviyesindeki öğrenciler ile çalışılan web sitesi üzerinden işleyen bir önleme programıdır. Güvenli davranış, iyi ve kötü dokunuş, iyi ve kötü sır gibi konularda farkındalık geliştirmeyi hedeflemektedir. Web sitesi aracılığıyla ücretsiz bir şekilde ulaşılabilir olan program, Almanca ve Fransızca dillerine çevrilmiş ve beş üniteden oluşmaktadır. Üniteler olumlu ve olumsuz duygular, iyi- kötü sırlar; yabancıardan kaynaklanabilen tehlikeler; sanal ağlarda yaşanan

istismarlar; aile içinde yaşanan istismar durumları ve bir genel değerlendirmeyi içermektedir. Program toplamda iki saat sürmektedir (Müller, Röder ve Fingerle, 2014).

Çocuk Tuzaklarını Önleme (Child Lures Prevention): 6 ile 12 yaş arasını kapsamaktadır. Akranlar arası etkileşimli sınıf içi etkinlik, video, sunumları, görsel materyal ve drama gibi yöntemler kullanılmaktadır. Ayrıca sürece yetişkinler de dahil edilmektedir (Child Lures Prevention Program, 2015).

Teatree Tells: Program, 4-6 yaş grubuna hitap etmekte olup, kişisel sınırlar, özel beden alanları, iyi ve kötü dokunuş gibi konuları kuklalar ve drama yöntemleri ile aktarmaktadır. Eğitim kitinin bir bölümü olan “Kids in The Know” kısmının içeriği; bir kukla karakter eşliğinde birbirinden farklı örnek olaylar, görsel materyaller ve aracılığıyla ilgi çekici halde sunulmaktadır (Teatree Tells: A Child Sexual Abuse Prevention Program, 2015).

Emmy ile Güvende Kalmayı Öğren (Learn to BE SAFE with Emmy): Dalea ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen ve güncel müdahale programlarından biri olan bu programın geliştirilme aşamasında 245 birinci sınıf öğrencisi ile çalışılmıştır. Avustralya’da yürütülen çalışmanın sonunda eğitimi alan öğrencilerin kişisel güvenlik hakkında bilgilerinin ve güvensiz senaryolara ilişkin tepki düzeylerinin eğitimi almayan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu fark, 6 ay sonra yapılan takip çalışmasında da korunmuştur.

2.5.1.2. Ülkemizdeki Uygulamalar

Türkiye’de bu alanda yapılmış öncül çalışmalardan biri Ziyalar’ın çalışmasıdır. Buna göre, “*Evet-Hayır Duyguları*” (Feeling Yes, Feeling No) programının Türkiye’ye uyarlanması tasarlanmıştır. 6-12 yaş grubu çocuklarına için hazırlanmış programda kısa filmler ve bir uygulama kılavuzu mevcuttur. Eğitim programının; öncül bir giriş eğitimi ile hazırlık yapılması halinde Türkiye’de uygulanabileceğine karar kılınmıştır. Benzer başka bir çalışma da ise zihinsel engelli çocukların güvenlik becerileri edinmesi ve istismardan korunmalarını sağlamayı hedeflemektedir (Uçar, 2014).

Bir diğer çalışma ise Antalya’daki Rehberlik Araştırma Merkezinde (RAM) 2016 yılında gerçekleştirilmiştir. “*İhmal ve İstismarı Önlemeye Yönelik Yaşam Becerileri Kazandırma Eğitimi*” başlığıyla yayımlanan çalışma; tüm örgün eğitim öğrencilere uygun geliştirilmiş aynı zamanda velilere ve öğretmenlere de bilgilendirme içeren bir yapıdadır. Uygulamanın sonunda “Yaşam Becerileri Testi” uygulanmıştır. Uygulama ve karşılaştırma gruplarına eğitim öncesinde ve sonrasında ölçeğin uygulanmasıyla elde

edilen bulgulara göre eğitim programının etkili olduğu bildirilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2016).

Önleyici çalışmalar bağlamında ülkemizde yapılan bir diğer araştırma ise Sanberk, Emen ve Kabakçı'nın 2017 yılında gerçekleştirdikleri çalışmadır. Sosyo-ekonomik bağlamda avantajlı ve dezavantajlı ailelerden anneler ile gerçekleştirilen 5 haftalık uygulamada her oturum 45 dakika sürmüştür ve annelerin beden bütünlüğü, vücudun özel bölgeleri, duyguları ifade etme, iyi/kötü dokunuş ve iyi/kötü sır gibi konulardaki farkındalık düzeyleri uygulama öncesinde ve sonrasında görüşme yordamıyla incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda dezavantajlı gruptaki annelerin verilen eğitimden yararlandıkları görülmüştür (Sanberk, Emen & Kabakçı, 2017).

2.5.2. Müdahalelerin Etkililiği

Koruyucu-önleyici çalışmalar her ne kadar cinsel istismarın önlenmesi ve bu konuda bir çocuklara, ailelere ve öğretmenlere farkındalık kazandırsa da kısıtlı sayıdaki programların tartışmaya açık birkaç yönü bulunmaktadır (Wurtele, 2009). Öncelikle programların çocukların ilgisini çekecek düzeyde hazırlanıp hazırlanmadığı önem taşımaktadır. İçerik bakımından da ürkütücü olmamaları gerekmektedir. Tutty'nin çalışmasına göre (1997) eğitim programına katılan dört öğrencinin ebeveynleri çocukların cinsel istismar konusunda daha önce bahsetmedikleri bir kaygıya sahip olduklarını bildirmişlerdir. Bununla birlikte Finkelhor ve Dziuba-Leatherman (1995) çalışmalarında çocukların kaygı seviyelerinde anlamlı bir artış olmadığını ancak bazı öğrencilerin program içeriğinden korktuğunu ve bu durumun onları endişelendirdiğini belirtmişlerdir. Bir diğer önemli nokta ise programların öğrenme düzeylerine uygun hazırlanıp hazırlanmadığı ile ilgilidir. Bazı didaktik anlatımlar küçük yaş grupları için uygun olmamakla beraber rol yapma, model olma veya drama gibi fiziksel aktivite içeren programların nispeten daha etkili olduğu saptanmıştır. (Davis ve Gidycz, 2000). Bir diğer önemsenen nokta ise, programların olası istismar yaşantısından koruduğuna dair yeterli delillerin olmadığıdır. Pelcovitz ve diğerlerinin (1992) belirttiğine göre, 6-10 yaş arasındaki 22 çocuğun daha önce bulundukları cinsel istismardan korunma programına rağmen okuldaki temizlik görevlisi tarafından sistematik cinsel istismara uğramaları ve bu durumu uzun bir süre sonra bildirmeleri bunun aksini kanıtlamaktadır.

Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programların ampirik anlamda etkililiğini anlamak için birkaç araştırma deseninden bahsedilebilmektedir. Bu bağlamda temel araştırma desenlerinden vaka çalışmalarına literatürde rastlanamamıştır. Ampirik bilginin

kanıt gücü Şekil 3’de bir şema ile gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil 3. Bilimsel çalışmaların kanıt güçlülüklerine dair hiyerarşik model

Geliştirilen programlar randomize kontrol gruplu çalışmalar ile sınanmıştır. Ayrıca yine okul temelli önleyici programlar üzerine birkaç meta-analiz çalışması da bulunmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışında randomize kontrol gruplu çalışmalar ile ilgili açıklamalara bir sonraki başlıkta yer verilmiştir.

2.6. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtiçinde Yapılan Randomize Kontrollü Araştırmalar

Ülkemizde 2012 ve 2022 yıllarında yapılan birçok randomize kontrollü araştırma bulunmaktadır. Önleyici programlarda özellikle cinsel istismara yönelik beden bölgelerini tanıma, özel bölgeleri bilme, iyi ve kötü dokunuşu ayırt edebilme, özel alan/bölge ve bireysel dokunulmazlık gibi konular dikkate alınmıştır.

Çeçen-Eroğul ve Kaf Hasırcı’nın çalışmasında (2013) yarı deneysel ön-test, son-test kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Önleyici eğitim programının içeriğinde kişisel haklar, beden mahremiyeti, iyi dokunuş-kötü dokunuş, söz verme, sır tutma, beden güvenliği ve hayır diyebilme gibi modüller bulunmaktadır. Eğitim çıktıları İyi Dokunuş Kötü Dokunuş Ölçeği ile test edilmiştir. ANCOVA analizi sonuçlarına göre eğitim

grubunun test puanları kontrol grubuna kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca eğitimin etki büyüklüğü Cohen's d bazında 0.80 olarak tespit edilmiştir.

Citak Tunc, Gorak, Ozyazicioglu, Ak, Isil ve Vural'ın gerçekleştirdikleri çalışmada (2018), 83 okulöncesi öğrencisi deney ve kontrol gruplarına ayrılmış ve beden güvenliği programının Türkçe uyarlaması üzerinden önleyici eğitim görmüşlerdir. Program çıktıları "What If Situations Test" eşliğinde test edilmiştir. Bu ölçeğin alt ölçekleri; algılama, tutum, söyleme davranışı gibi farklı boyutları ölçmektedir. Analiz sonuçlarına göre deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Cohen d puanı hesaplanmamıştır.

Çalık'ın 2018 yılında gerçekleştirdiği tez çalışmasına göre 18 ortaokul öğrencisine dışavurumcu etkinliklere dayanan önleyici program uygulanmış ve eğitim çıktıları "Kendini Gizleme Ölçeği" ile test edilmiştir. Deney ve kontrol grubunu oluşturan öğrencilerin Kendini Gizleme Ölçeği'nden aldıkları öntest, sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Program içeriğinde ağırlıklı olarak sanat terapinin unsurları kullanılmış ve duygular, kişisel güvenlik ve dışavurum ile "söyleme" konuları işlenmiştir.

Yılmaz Irmak, Kızıltepe, Aksel, Güngör ve Eslek'in çalışmasında (2018) ise yarı deneysel desen kullanılmış ve okulöncesi eğitimini sürdüren çocuklar ve ebeveynleri programa dahil edilmiştir. "Mika ile Kendimi Korumayı Öğreniyorum" adı verilen programda çocuğun duyguları ve vücudunu tanımasının yanı sıra, iyi ve kötü sırları fark edebilmesi, hoş olan ve hoş olmayan dokunmaları ayırt edebilmesi ve kendini koruma tepkileri aktarılmıştır. Eğitimin sonuçları Örtük Markov analizine tabi tutulmuştur. Örtük Markov analizinde üç statülü bir modele ulaşılmıştır ve eğitim grubu için anlamlı yönde değişimler gösterilmiştir. Statü 1 kendini korumayı bilenler, Statü 2 dokunulmasını yanlış bulup yine de sır olarak saklayanlar ve Statü 3 ise dokunulmasını ve sır olarak saklanmasını doğru bulan risk grubu olarak adlandırılmıştır. Eğitim sonrasında eğitim ve kontrol grubundaki Statü 1 grupları aynı statüde kalmıştır. Eğitim grubunda Statü 2'den %70'i ve Statü 3'den %35'i Statü 1'e geçerken; kontrol grubunda Statü 2'den sadece %15'i Statü 1'e geçmiştir.

Kunt'un çalışmasında (2019), 8-11 yaş grubundaki örneklem randomize edilmiş ve ön test-son test kontrol gruplu bir desen halinde araştırma yürütülmüştür. Teknoloji temelli beden güvenliği eğitim programı için bir web sitesi oluşturulmuş ve eğitim modeli

oyunlar üzerinden kurgulanmıştır. Bu program eşliğinde çocukların beden güvenliği farkındalıkları artırılmaya çalışılmıştır. Eğitimin sonunda “Kişisel Güvenlik Farkındalık Ölçeği” ile veri toplanmıştır. Programın çıktıları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde uygulama ve kontrol grupları arasında farklılık göstermiştir, bu farklılık uygulama grubunun lehine bulunmuştur ($p<0,05$).

Orak ve Okanlı'nın 2021 yılında yayınlanan çalışmalarına göre, 9-10 yaşındaki katılımcılar ve anneleri önleyici eğitim programına tabi tutulmuştur. Eğitim programında çocuklar için beden güvenliği, dokunuşlar, mesafe ve mahremiyet ve atılgnalık geliştirme gibi modüller bulunmaktadır. Eğitim çıktıları İyi Dokunuş Kötü Dokunuş Ölçeği ile test edilmiştir. Buna göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,001$). Etki büyüklüğü test edilmemiştir.

Eslek ve Yılmaz Irmak'ın çalışmasında (2022), 5. ve 6. sınıf öğrencilerine 6 hafta süren “güvenli ilişkiler” önleyici eğitimi verilmiştir. Cinsel eğitim temelli bu programda; bedensel oturumlar ve istismar ve korunma yöntemlerine yönelik oturumlar bulunmaktadır. Eğitim çıktıları Cinsel Sağlık Bilgi ve Tutum Envanteri, Sanal İstismar Bilgi Ölçeği, Güvenli ve Güvensiz Durum Değerlendirme Formu, Duygusal Farkındalık Değerlendirme Anketi ve Ergenler için Sosyal Kaygı Ölçeği aracılığıyla değerlendirilmiştir. Ön testten son teste eğitim grubunun cinsel istismardan korunma bilgi ve becerilerinin; cinsellik, ergenlik gelişimi, toplumsal cinsiyet konularında ise bilgilerinin istatistiksel olarak anlamlı biçimde arttığı karşılaştırma gruplarının puanlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Sanal istismar, güvenli ilişkiler kurma ve hayır deme konularında ön testten son teste hiçbir grupta istatistiksel farklılaşma görülmemiştir. Cohen d etki büyüklükleri küçük ve orta düzeyde değişmektedir.

2.7. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtdışında Yapılan Randomize Kontrollü Araştırmalar

Ülkemizde olduğu gibi dünya üzerinde de birçok önleyici program beden bütünlüğü, sınırlar, mahremiyet ve sır tutma-söyleme gibi konuları temel almaktadır. Kimi programlar modern yöntemleri kullanmakta iken kimi programlar klasik anlatı usulü ile eğitimleri sürdürmektedir.

Baker, Gleason, Naai, Mitchell ve Trecker'in çalışmasına göre (2012) Hawaii'deki ilkökul öğrencilerine My Body, My Boundaries (Benim Bedenim, Benim Sınırlarım) eğitim programı uygulanmıştır. Bu program cinsel istismar türlerinden, vücut bölgelerinden, hayır deme davranışından ve mağdur olmanın neye

benzediğinden/mağdurun nasıl görüldüğünden bahsetmektedir. Toplamda 80 katılımcı ile gerçekleştirilmiş bu programda “Children’s Knowledge of Abuse Questionnaire (CKAQ-R III)” ölçeği kullanılmıştır. Programın çıktıları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde uygulama ve kontrol grupları arasında farklılık göstermiştir, bu farklılık uygulama grubunun lehine bulunmuştur ($p<0,05$). Cohen d etki büyüklüğü 0.10 olarak bulunmuştur.

Ogunfowokan ve Fajemilehin’in çalışmasında (2012) ise Nijerya’daki 200 lise öğrencisine cinsel istismardan korunma ve olası mağdurluk durumunda yapılması gerekenler üzerine önleyici eğitim sunmuştur. Eğitim çıktıları cinsel istismara yönelik bilgi ölçekleri ile sınanmıştır. Programın çıktıları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde uygulama ve kontrol grupları arasında farklılık göstermiştir, bu farklılık uygulama grubunun lehine bulunmuştur ($p<0,05$). Cohen d etki büyüklüğü bilgi düzeyleri için 1.02 olarak saptanmıştır.

Zhang, Chen, Feng, Li, Liu ve Zhao’nun Çin’deki okulöncesi öğrencilere yönelik yürüttükleri çalışmada (2014), 150 öğrenci uygulama ve kontrol grubu olarak randomize bir şekilde dağıtılmış ve beden güvenliği üzerine önleyici eğitim programına dahil edilmiştir. Program çıktıları “What If Situations Test” eşliğinde test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre deney ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Cohen d puanı hesaplanmamıştır.

Czerwinski, Finne, Alfes ve Kolip’in 2018 yılında yayınlanan çalışmasında toplamda 291 çocuk katılımcı yer almaktadır. Almanya’daki 3. Sınıf öğrencileri ile yürütülen bu araştırmada cinsel istismara yönelik beden bölümleri, mahremiyet, sınırlar, sır tutma-söyleme ve korunma stratejilerinin yer aldığı IGEL (Almanca’da kirpi anlamına gelmektedir.) eğitim programı işe koşulmuştur. Analiz sonuçlarına göre deney ve kontrol grupları arasında bilgi düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Yine bilgi düzeyi ölçümleri için orta düzeyde etki büyüklüğü gözlenmiştir.

Thompson, Zhou, Garg, Rohr, Ajoku ve Spence’in ilkökul öğrencisi 539 çocukla gerçekleştirdikleri çalışmada (2021) tek oturumluk “The Play it Safe” programı uygulanmıştır. Katılımcılar bu programda cinsel istismarı fark etmeleri, tepki göstermeleri ve istismarı bildirmeleri yönünde eğitilmektedir. Ayrıca iyi-kötü dokunuş hakkında da bilgi verilmektedir. Eğitim çıktıları “Child Safety Matters” ve KidPower ölçekleri ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre deney ve kontrol grupları arasında bilgi düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,01$). Bilgi düzeyi ölçümleri için yüksek düzeyde etki büyüklüğü gözlenmiştir.

Kang, Kim ve Kang'ın Kore'de yürüttüğü hibrit model önleyici programa dair çalışma (2022), 83 beşinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu eğitim programında öğrencilerin cep telefonlarına yükledikleri bir mobil uygulama kullanılarak katılımcılara cinsel istismarı önleme ve öz-koruyucu davranışlar hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Program çıktıları bilgi düzeyi ve koruyucu davranışlar üzerinden değerlendirilmiştir. Uygulama grubunun kontrol grubuna kıyasla eğitimlerin sonrasında daha yüksek bilgi düzeyi ve davranış puanı elde ettiği saptanmıştır.

2.8. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtiçinde Yapılan Meta-analiz Çalışmaları

Randomize kontrollü çalışmalardan sonra kanıt gücü bakımından hiyerarşik olarak daha yüksek olan çalışmalar meta-analiz çalışmaları olarak kabul edilmektedir. Hedef bağımsız değişken üzerine yapılmış araştırmaların sabit etkiler veya rastgele etkiler üzerinden bir etki büyüklüğü sabiti ile toplam etki büyüklüğünü gösteren meta-analiz çalışmaları bir hipotezin uygulanabilirliği noktasında önem taşımaktadır.

Ülkemizde cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programlar ile ilgili yapılmış bir meta-analiz çalışması mevcuttur. Bu tez çalışmasının raporlandığı sırada yayın başvurusunda bulunulmuş bir çalışma olarak Türkkkan ve Odacı'nın 22 araştırmayı meta-analize tabi tuttuğu çalışmada (2024) rastgele etkiler modeline göre araştırmaların toplam etki büyüklüğü Hedge's g değeri üzerinden 0.941 olarak saptanmıştır.

2.9. Cinsel İstismara Yönelik Okul Temelli Önleyici Programlar ile ilgili Yurtdışında Yapılan Meta-analiz Çalışmalar

Yurtiçinde yapılmış olan bir çalışmanın yanı sıra yurtdışında birçok meta-analiz çalışması karşımıza çıkmaktadır. Bunların hemen hepsi etki büyüklüğünü bilgi düzeyini ölçen ölçekler üzerinden işlemiştir. Ancak yine de moderatör değişken analizleri ile heterojenliği sağlayan değişkenlerin tespiti noktasında değerli bulgulara ulaşmışlardır.

Walsh, Zwi, Woolfenden ve Shlonsky (2018) yaptıkları meta-analiz çalışmasında öncü konumda sayılmaktadır. Birden fazla meta-analizin farklı değişkenler için yürütüldüğü ve bilgi düzeyi ölçümlerine yönelik 18 araştırmanın dahil edildiği bu çalışmada yüksek düzeyde etki büyüklüğünün olduğu (Standardize Mean Diff = 0.61, 95% CI 0.45- 0.78) saptanmıştır. Ancak bilgi düzeyi de dahil olmak üzere, örnek olaylar ile bilgi düzeyinin ölçüldüğü diğer meta-analizde de çalışmalar arasında heterojenlik görülmüştür.

Zhang, Shi, Li ve Wang'ın Çin'de yapılmış araştırmaların etki büyüklüğü incelediği meta-analiz çalışmasında (2021) ise 7 çalışma uygunluk kriterlerini sağlamış olup etki büyüklüğü için rastgele etkiler modeli dikkate alınmıştır. Buna göre bilgi düzeyi için Cohen's d puanı 2,53 olarak bulunmuş ve beceri-davranış düzeyleri için Cohen's d puanı 2,00 olarak bulunmuştur. Çalışmanın diğer meta-analizlerden ayrılan yanı eğitimlerin kim tarafından verildiğine dair analizlerden kaynaklanmaktadır. Buna göre, öğretmenlerin verdiği önleyici eğitimler daha etkili olmaktadır.

Gubbels, van der Put, Stams ve Assink'in 2 adet üçüncü seviye meta-analizde bulunduğu çalışmada (2021), 34 çalışma bilgi düzeyleri üzerine incelenmişken 22 çalışma kendini koruma becerilerini incelemiştir. Analizin sonuçlarına göre bilgi düzeylerindeki değişime dair etki büyüklüğü katsayısı (Cohen d) 0.57 bulunmuşken, kendini koruma becerileri için bu katsayı 0,53 bulunmuştur.

Ferragut, Cerezo, Ortiz-Tallo ve Rodríguez-Fernandez'in meta-analiz çalışmasına göre ise 2014-2021 yılları arasında yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Bilgi düzeyindeki değişimin incelendiği bu çalışmada etki büyüklüğü yüksek bulunmuştur. Moderatör değişkenliğin eğitimlerin verildiği coğrafya farklarından kaynaklandığı tartışılmıştır.

Randomize kontrollü çalışmalar ve meta-analiz çalışmaları değerlendirildiğinde cinsel istismara yönelik önleyici çalışmaların; beden bütünlüğü, kişisel mahremiyet, iyi dokunuş-kötü dokunuş, cinsel eğitim, mağdur ve faili tanımlama, sır tutma, bildirimde bulunma, yardım alma/isteme gibi konularda bilgi düzeyini, tutum ve davranışları, becerileri ölçen desenlerde kurgulandıkları anlaşılmıştır. Ancak birçok çalışmanın yanı sıra farklı meta-analiz çalışmalarında da benzer değişkenler incelenmesine rağmen farklı etki büyüklükleri çıkmaktadır. Bu bağlamda etki büyüklüğünü farklılaştıran değişkenlerin tespitinin yapılabilmesi ve ilişki doz etkisini en doğru koşulda verebilecek oturum sayısının çıkarsanması için güncel bir meta-analiz ihtiyacı doğmuştur. Ayrıca Gamer ve diğerlerinin (2016) sistematik derleme ve meta-analizler hakkında yaptığı önerme üzerine, meta-analizlerin güncelliğinin korunması adına her 2 yılda bir yenilerinin replike edilmesi ihtiyacı görülmüştür. Bunun yanı sıra benzer konuda yapılmış meta-analiz çalışmalarında Türkiye'deki uygulamaların tam anlamıyla dahil edilemediği fark edilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, literatür tarama yöntemlerinden biri olan meta-analiz yöntemi ile yürütülmüştür. Bu yöntem, benzer konularda çok sayıda bulunan bağımsız bireysel çalışmalardan elde edilmiş nicel verileri saptayarak birtakım analizler uygulayarak çalışmaların bulguları ile ilgili genel bir kanıya varma yöntemidir. Aynı konudaki farklı çalışmaların sonuçlarını birleştirmek için kullanılan istatistiksel bir yöntem olan meta analiz çalışmanın modelini oluşturmaktadır.

Meta-analiz; bir konu veya çalışma alanında benzerlik gösteren araştırmaların belirlenmiş kriterler altında gruplanıp, bu araştırmalara ait nicel bulguların bir araya getirilerek yeniden yorumlanmasıdır (Dinçer, 2020). Meta analiz çalışmalarında detaylı bir literatür taraması yapılarak, her bir çalışmanın etki büyüklüğü hesaplanır (Göçmen, 2004).

3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın amacı uyarınca, 01.01.2012 - 31.12.2022 tarihleri arasında ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan yüksek lisans ve doktora tezleriyle, hakemli dergilerde yayımlanan araştırmalar taranarak cinsel istismarı önleyici okul temelli eğitimlere ilişkin nicel araştırma yöntemiyle yapılan çalışmalar araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma sorularına yanıt bulabilmek için ilgili çalışmalar aşağıda belirtilmiş 6 veri tabanında taranmıştır:

- 1- Web of Science
- 2- Scopus
- 3- OVID
- 4- ERIC
- 5- PsycInfo
- 6- YÖK Ulusal Tez Merkezi

4 Ocak 2023 tarihinden itibaren ilgili veri tabanlarında tarama yapılmaya başlanmıştır. Tarama yapılırken tüm veri tabanlarında Türkçe taramalar için;

- 1) taciz* OR cinsel istismar* OR ensest* OR cinsel şiddet*
- 2) ((okul* OR sınıf*) ADJ3 (önleme* OR program* OR eğitim*))

3) kontrol grubu* OR karşılaştırma grubu* OR ön test* OR son test* OR izleme* OR randomize* OR seçkisiz* OR rassal* OR kontrol gruplu*

4) anaokulu* OR anasınıfı* OR ilkokul* OR ortaokul* OR lise* OR 1. Sınıf* OR 2. Sınıf* OR 3. Sınıf* OR 4. Sınıf* OR 5. Sınıf* OR 6. Sınıf* OR 7. Sınıf* OR 8. Sınıf* OR 9. Sınıf* OR 10. Sınıf* OR 11. Sınıf* OR 12. Sınıf* OR birinci sınıf* OR ikinci sınıf* OR üçüncü sınıf* OR dördüncü sınıf* OR beşinci sınıf* OR altıncı sınıf* OR yedinci sınıf* OR sekizinci sınıf* OR dokuzuncu sınıf* OR onuncu sınıf* OR on birinci sınıf* OR on ikinci sınıf*

5) cinsel istismar* VE önleme* VE program* OR eğitim* VE program* VE kontrol grubu* OR karşılaştırma grubu* VE ilkokul* OR ortaokul* OR lise* OR anaokulu* OR anasınıfı*

İngilizce taramalar için ise;

- 1) (Sexual Abuse.sh OR Sexual Violence.mp OR Rape.sh OR Sexual Abuse.mp OR Sexual Harassment.sh) AND (Randomized.mp OR Randomized Trial.mp or RCT.mp)
- 2) (TS=(“Sexual Violence” OR “Sexual Abuse” OR Rape OR “Sexual Harassment”) OR TI=(“Sexual Violence” OR “Sexual Abuse” OR rape OR “Sexual Harassment”) OR AB=(“Sexual Violence” OR “Sexual Abuse” OR Rape OR “Sexual Harassment”)) AND (TS=(Randomized or RCT OR “Randomized Trial”) OR TI=(Randomized OR RCT OR “Randomized Trial”) OR AB=(Randomized OR RCT OR “Randomized Trial”))
- 3) TS=("child abus*" OR "child maltreat*" OR "child* welfare recidiv*" OR "neglect" OR "out-of-home placement*" OR "psychological abus*" OR "sexual abus*" OR "emotional abus*" OR "physical abus*" OR "verbal abus*" OR "domestic violen*" OR "incest" OR "rape" OR "sexual harass*" OR "sexual assault*")
- 4) TS=((("school*" OR "education*") NEAR/2 ("intervention*" OR "program*" OR "training*" OR "project*" OR "module")) OR "school education" OR "prevention program*" OR "protection")
- 5) TS=("kindergarten*" OR "early childhood education" OR "preschool*" OR "elementary education" OR "elementary school*" OR "primary education" OR "primary school*" OR "K-12*" OR "K12" OR "1st-grade*" OR "first-grade*" OR "grade 1" OR "grade one" OR "2nd-grade*" OR "second-grade*" OR "grade 2" OR "grade two" OR "3rd-grade*" OR "third-grade*" OR "grade 3" OR "grade

three" OR "4th-grade*" OR "fourth-grade*" OR "grade 4" OR "grade four" OR "5th-grade*" OR "fifth-grade*" OR "grade 5" OR "grade five" OR "6th-grade*" OR "sixth-grade*" OR "grade 6" OR "grade six" OR "intermediate general" OR "middle school*" OR "secondary education" OR "secondary school*" OR "7th-grade*" OR "seventh-grade*" OR "grade 7" OR "grade seven" OR "8th-grade*" OR "eight-grade*" OR "grade 8" OR "grade eight" OR "9th-grade*" OR "ninth-grade*" OR "grade 9" OR "grade nine" OR "10th-grade*" OR "tenth-grade*" OR "grade 10" OR "grade ten" OR "11th-grade*" OR "eleventh-grade*" OR "grade 11" OR "grade eleven" OR "12th-grade*" OR "twelfth-grade*" OR "grade 12" OR "grade twelve" OR "junior high*" OR "highschool*" OR "high school*")

- 6) TS=("random*" OR "RCT" OR "control group*" OR "comparison group*" OR "post-treatment" OR "pre-treatment" OR "pre-test*" OR "pretest*" OR "post-test*" OR "posttest*" OR "waitlist" OR "waitinglist" OR "wait* list" OR "intervention*" OR "program*" OR "training*" OR "project*" OR "child abuse potential inventor*" OR "capi" OR "conflict tactics scale*" OR "effect size*")

TS: topic (konu), başlık, özet ve anahtar kelime için Web of Science Boolean mantıksal operatör kısaltması

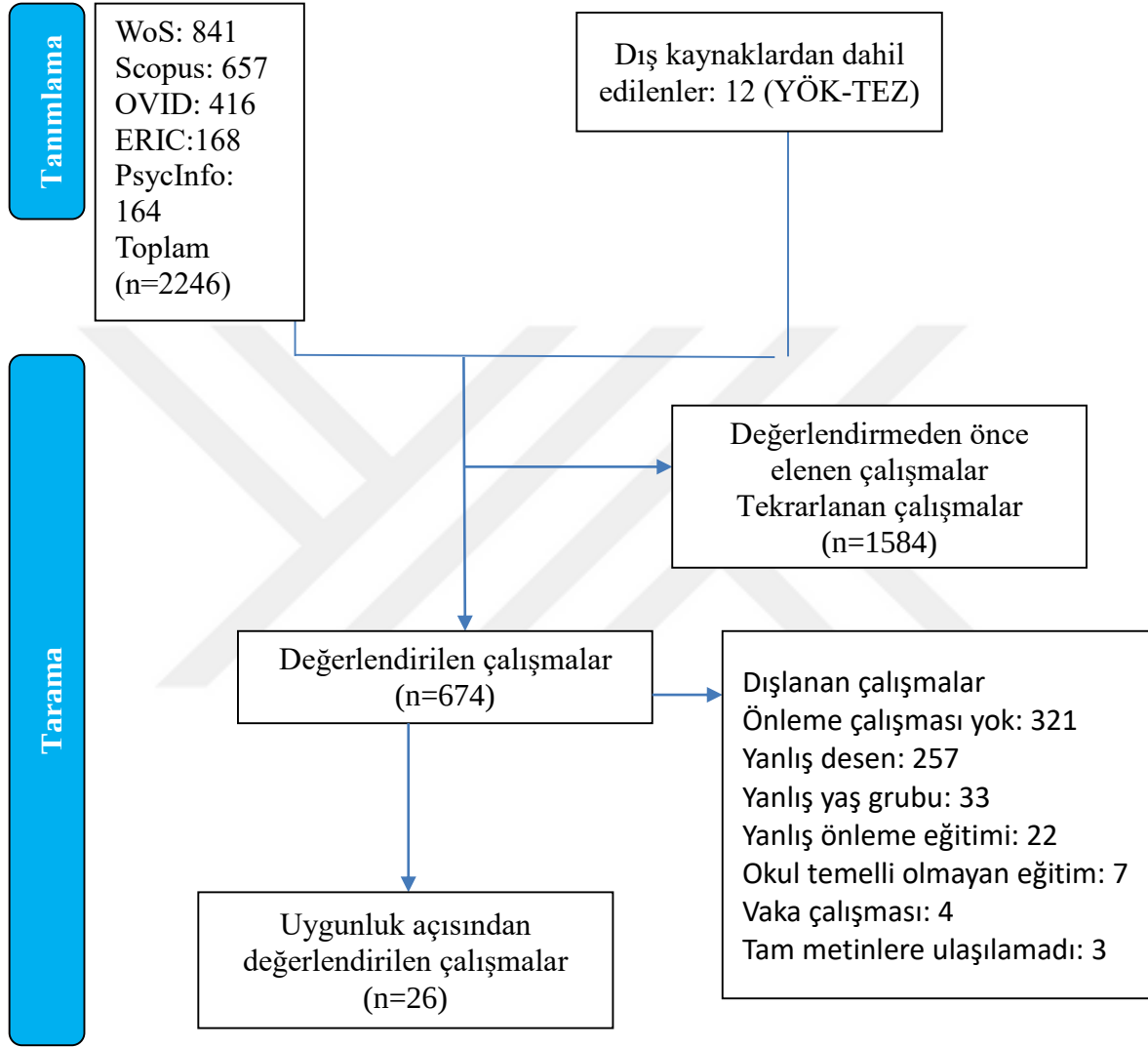
Anahtar kelime gruplarının kombinasyonları “AND” ve “VE” Boolean mantıksal operatörü ile sınırlandırılarak ve “OR” operatörü ile çeşitlendirilerek taranmıştır.

3.2.1. Literatür Tarama Süreci

Bu meta-analiz çalışması, 01.01.2012-31.12.2022 tarihleri arasında cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici eğitimler ile ilgili Türkçe ve İngilizce dillerinde ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan hakemli dergilerde yayınlanan makaleleri ve bazı tezleri kapsamaktadır. Kullanılan anahtar kelimeler ve tarama bağlaçlarına ‘Verilerin Toplanması’ başlığında yer verilmiştir. Meta-analiz çalışmalarında tarama sürecinde ‘PRISMA’ yöntemi sıklıkla kullanılır. PRISMA; Preferred Reporting Items For Systematic Review and Meta- Analysis Protocols, ifadesinin kısaltması olup tercümesi “Sistematik Derleme ve Meta Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri” şeklinde yapılabilmektedir. Literatürde meta-analiz araştırmalarında raporlama sürecinin ‘PRISMA’ kontrol listesi göz önüne bulundurularak yapılması önerilmektedir (Aygın, 2019).

PRISMA meta-analiz sürecinin kalitesini ve güvenilirliğini artırma amacı taşımaktadır. Sistematik incelemelerin ve meta-analiz çalışmalarının süreçlerini

iyileştirir. Ayrıca okuyucular yayınlanan bu protokollerin raporlanma aşamasını değerlendirebilmek adına PRISMA kontrol listesini kullanabilmektedir (Moher, Shamseer, Clarke, Ghera, Liberati, Petticrew, Shekelle ve Stewart, 2015). Bu çalışmaya ait PRISMA akış diyagramı Şekil 4’de gösterilmiştir.

Şekil 4. PRISMA protokolüne göre çalışmaların dahil edilme şeması

3.2.2. Dahil Edilme Kriterleri ve Sınırlılıklar

Dahil edilme kriterleri ve uygunluk meta-analiz çalışması için önemli gerekçelerdir. Sıkça kontrol edilen kriterlere bakılacak olursa; rassal/randomize kontrollü ve deneysel desenler, zaman aralığı, veri çeşidi, anahtar kelimeler, veri tabanı ve yayın türü olarak nitelendirilebilir. (Dinçer, 2020).

Bu meta-analiz çalışmasına dahil edilecek çalışmalar seçilirken aşağıda verilen kriterlere dikkat edilmiştir:

- 1) Çalışmaların cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici müdahaleleri içermeleri,
- 2) Çalışmaların 2012 ile 2022 yılları arasında yapılmış olması,
- 3) Çalışmalarda bağımsız değişkenin önleyici müdahale türü; bağımlı değişkenlerin ise eğitim sonrası incelenen algı ve tutum puanları olması,
- 4) Çalışmaların araştırma deseninin rassal/randomize kontrollü, deneysel veya yarı deneysel olması,
- 5) Örneklemelerin okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenim kademelerinden seçilmiş olması,
- 6) Etki büyüklüğü değerinin hesaplanabilmesi için deney ve kontrol gruplarına ait örneklem büyüklüğü, aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinin çalışmalarda belirtilmiş olması ya da bu değerlerin hesaplanabileceği verilerin bulunması.

Yine bu meta-analiz çalışmasının bazı sınırlıkları ise; analize dahil edilen çalışmaların 12 yıllık bir periyodu kapsamaması, tam metnine ulaşılamayan çalışmaların dahil edilmemesi ve taramaların Mart 2023'te son bulması olarak belirtilebilir.

3.2.3. Çalışmaların Kodlanması

Meta-analiz çalışmasına dâhil edilen araştırmalara ait betimsel verilerin sayısal değerlere çevrilebilmesi için uygunluk kriterlerine göre seçilen çalışmalar üzerinden kodlama yapılmıştır. Bu hususta meta-analiz çalışmasında kullanılacak olan çalışmaların tamamındaki bulguları bulundurabilecek kadar kapsayıcı ve çalışmaların benzer olmayan niteliklerini ortaya koyabilecek kadar öznel bir kodlama yöntemi oluşturmak önemlidir (Camnalbur 2008). Bu kodlamaya göre çalışma künyesi, içeriği ve bulguları ayıklanmış ve Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Çalışmaların Kodlama Modelleri

Çalışma Künyesi	Çalışma İçeriği	Çalışma Bulguları
Tanımlayıcı ad	Müdahale adı	Örneklem sayısı
Yazar adları	Öğrenim kademesi	Aritmetik Ortalama
Yıl	Kullanılan yöntem	Standart Sapma
Çalışma yeri	Çıktı türü	Test puanları (t, F vb.)
Yayın türü	Bağımlı değişkenler	

3.2.4. Değişkenler

Meta-analize dahil edilen çalışmalarda mevcut veriler ışığında bazı değişkenler belirlenmiştir. Buna göre; örneklem öğrenim kademeleri, örneklem büyüklüğü, araştırma deseni, müdahalenin hedef aldığı konu/beceri, müdahale süresi ve müdahalenin veriliş biçimi (geleneksel anlatı/dijital) değişkenleri oluşturmaktadır. Geleneksel anlatı veya klasik yöntem olarak belirtilen müdahale yöntemleri yüz yüze anlatım ve didaktik anlatım ya da sunum şeklindeki yöntemleri nitelerken, modern ya da dijital müdahale yöntemleri ise web tabanlı uygulamaları veya mobil uygulamaları ele almaktadır.

3.3. Verilerin Analizi

Kodlama işlemi ve değişkenlerin belirlenmesinden sonra, veri analizi kısmı gelmektedir. Bu çalışmada etki büyüklüğü değerini hesaplamak için çalışmaların Hedge's g değeri bulunmuş ve örneklem kaydedilerek Forest Plot (orman grafiği) oluşturulmuştur. Heterojenlik testi, Q değeri ve p değeri baz alınarak yapılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi 0,05 (%95 güven aralığı) olarak kabul edilmiştir. Meta-analiz çalışmasında yayın yanlılığının olup olmadığını tespit edebilmek için Funnel Plot (huni grafiği) oluşturulmuştur. Oluşan huni grafiğinin simetrikliği incelenmiştir. Tüm bu iş ve işlemler Comprehensive Meta Analysis v2.0 (CMA) yazılımı kullanılarak hesaplanmıştır.

3.3.1. Etki Büyüklüğü

Meta-analiz çalışmasına dahil edilen diğer araştırmalarda kullanılan ölçekler ile elde edilen ölçe değerleri arasında görülebilecek farklılıklardan dolayı sabit bir sayısal veri ihtiyacı doğmaktadır (Kablan vd. 2013). Yine meta-analiz yönteminin temel amacı, bireysel çalışmaların bulgularını tek bir değer olarak sunmaktır. Elde edilen bu tek değer

etki büyüklüğü şeklinde adlandırılmaktadır (Höffler ve Leutner 2007). Etki büyüklüğü (effect size), Cohen tarafından ilk olarak 1977 yılında ifade edilmiştir (Şeten, 2012). İki değişken arasında kurulacak ilişkinin veya bir uygulamanın etki büyüklüğünü yansıtan “etki büyüklüğü” sıfır (0) olarak bulunduğunda çalışma grupları arasında herhangi bir farkın gözlenmediği, etki büyüklüğü negatif bulunduğunda mevcut durumun kontrol grubu lehine olduğu ve etki büyüklüğü pozitif olduğunda ise mevcut durumun deney grubu lehine olduğu belirtilmektedir (Orhan ve Men, 2018). Aynı şekilde etki büyüklüğü ölçümlerinden bir diğeri de Hedges's g'dir. Çıkarımsal bir ölçümdür. İki grup arasındaki farkların tespiti için varyans testi analizlerinden bulunan ortalama kare hatasının karekökü kullanılarak hesaplanmaktadır. (Hedge, 1992). Cohen d ve Hedge's g benzer yorumlanabilmektedir. Etki büyüklüğü değerlerinin yorumlanması için geliştirilen modelde etki büyüklüğü değerlerinin anlamlılık dereceleri sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu sınıflamaya göre her biri yaklaşık değerler olmak üzere;

- $d \leq 0,20$ değerleri küçük etki büyüklüğünü
- $0,20 < d < 0,80$ değerleri orta etki büyüklüğünü ve
- $d \geq 0,80$ değerleri ise yüksek etki büyüklüğünü göstermektedir (Aydın, 2006).

3.3.2. Etki Modeli ve Heterojenite

Meta analizde kullanılan iki farklı etki modeli mevcuttur. Bu modellerde veri analizi prosedürleri benzerdir, ancak istatistiksel testlerin detayları ve yorumlanması biraz farklıdır (Hedges ve Olkin, 1985). Sabit etkiler modeli, tüm çalışmalarda gerçek etkinin aynı olduğu varsayımıyla başlar. Yani heterojenlik düşüktür. Ancak, bu varsayım birçok sistematik incelemede geçerli olmayabilir.

Sabit etkiler modeline göre meta-analize dahil edilecek araştırmaların “gerçek etki büyüklükleri” aynı olması sebebiyle çalışmaların etki büyüklüğündeki değişimlerin örnekleme hatasından ve ayrıca etki büyüklüğünün hatalı hesaplanmasından kaynaklandığı sanılmaktadır (Borenstein, Hedges, Higgins ve Rothstein, 2021). Sabit etkiler modelinde, geniş ölçekli olan çalışmaların daha iyi ve daha yüksek etkili olduğu ancak küçük ölçekli çalışmaların bilgi vermede yetersiz olduğu öne sürülmektedir (Üstün ve Eryılmaz, 2014). Sabit etkiler modeline göre, araştırmaların sonuçları arasındaki varyansın ilişkili verilerden kaynaklandığı düşünülmektedir (Şeten, 2012). Bu sebeple sabit etkiler modelinin güven aralığının nispeten dar olduğu söylenebilmektedir (Kurt, 2009).

Sabit etkiler modelinin sayıltılarının sağlanmadığı durumlarda *rastgele etkiler modeli* kullanılmaktadır (Alemlı, 2019). Rastgele etkiler modelinin sayıltılarına göre etki büyüklüğü çalışmalar arasında farklılık göstermektedir (Gözüyeşil ve Dıkıcı, 2014). Rastgele etkiler modelinde dahil edilen tüm araştırmaların etki büyüklüğü hesaplanıp ortalama etki büyüklüğüne ulaşılmaktadır (Borenstein, Hedges, Higgins ve Rothstein, 2021). Rastgele etkiler modelinde farklı olarak örneklem büyüklüğü sabit etkiler modelindeki gibi ele alınmamaktadır. Rastgele etkiler modelinde küçük ölçekli araştırmalar da dikkate alınmakta ve değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (Üstün ve Eryılmaz, 2014). Sabit etkiler modelinin tersine, rastgele etkiler modeline göre etki büyüklüğündeki değişkenliğin örneklem büyüklüğünden ziyade varyanstan kaynaklandığı düşünülmektedir (Şimşek ve Karataş, 2020).

Bir diğer önemli kavram olan istatistiksel heterojenlik, bireysel çalışmalardaki etki büyüklüklerinin varyasyonu şeklinde adlandırılabilir (Ruppar, 2020). İstatistiklerdeki heterojenlik, örneklem ya da varyansların farklılaştığı anlamına gelmektedir. Örneklem veya sonuçların benzeştiği “homojenlik” durumunun tersi olarak nitelendirilebilir. Bir diğer deyişle sonuçların heterojenliği, araştırmaların çeşitli sonuçlara sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bazı çalışmalar pozitif sonuçlar verirken, bazıları negatif sonuçlar gösterebilmektedir (Wallis, 2014).

Meta-analiz çalışmasında heterojenlik birkaç faktörle değerlendirilebilmektedir. Bu faktörler; meta-analize dahil edilen çalışmaların sayısı, çalışma etki büyüklüklerinin birbirinden ne kadar farklılaştığı (çalışmalar arası varyans) ve her çalışma için gözlenen etki büyüklüğündeki varyans değeridir (çalışma içi varyans). Heterojenlik değerlendirmesindeki Q istatistiği, her çalışmanın etki büyüklüğünün meta-analizde yer alan tüm çalışmaların ortalama etki büyüklüğünden sapmalarının karesi alınmış değerlerine ilişkin ağırlıklı toplamdır. Q istatistiği standardize bir ölçü türüdür dolayısıyla kullanılan etki büyüklüğü ölçüsünden etkilenmemektedir (Ruppar, 2020).

3.3.3. Yayın Yanlılığı

Meta-analizde incelenen bir diğer durum ise yayın yanlılığıdır. Yayın yanlılığı (publication bias), çalışmaya dâhil edilmiş olan araştırmaların sadece yayımlanmış çalışmalardan alınmasından ileri gelmektedir (Şeten, 2012). Genel kabul, yayınlanmış çalışmaların, yayınlanmamış çalışmalara kıyasla daha büyük bir etki büyüklüğüne sahip olduğu ve bu durumun yayın yanlılığını tetiklediği şeklindedir (Begg ve Mazumdar, 1994). Bu bakımdan yayın yanlılığı, meta-analiz yönteminin geçerliliğini tehlikeye sokan

önemli bir unsur olarak kabul görmektedir (Rothstein, Sutton ve Borenstein, 2005). Meta-analiz yönteminde eldeki çalışmaların yayın yanlılığının anlaşılabilmesi için Orwin'in Fail-Safe N testi ve Orwin's Fail-Safe N sayısı ayrıca huni grafiği yöntemi (Funnel plot) kullanılmaktadır (Saraç, 2017).

Funnel plot grafiğinde X ekseninde etki büyüklüğü yer alırken Y ekseninde örneklem büyüklüğü ya da varyans değerleri bulunmaktadır (Akyol, 2022). Huni grafiğinin üst kısmında bulunan çalışmalar simetrik bir görünümde ise yayın yanlılığının bulunmadığı anlaşılmaktadır (Üstün ve Eryılmaz, 2014). Bir diğer test olan Fail-Safe N testi, yine meta-analizde yayın yanlılığının olup olmadığı ile ilgili istatistiksel bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Becker, 2005). Klasik Fail-Safe N testine göre, sonuç istatistiksel anlamlılığını yitirmeden önce araştırmaya dâhil edilen çalışmaların dışında etki büyüklüğü sıfır olan ne kadar çalışmanın meta-analiz çalışmasına eklenebileceğini hesaplanarak anlamlı bir sonucun güvenilirliği tanımlanmaktadır (Becker, 2005).

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu kısımda meta-analiz çalışmasına dahil edilen 26 adet araştırmanın istatistiki verileri tablo ve grafikler eşliğinde sunulmaktadır. Analizler CMA 2.0 programı ile yapılmış olup sonuçlar aktarılmış ve yorumlanmıştır. Etki büyüklüğü değeri olarak Hedge's g değişkeni kullanılmıştır. Tablo 2.'de uygunluk kriterlerini karşılayan ve çalışmaya dahil edilen 26 araştırmaya ait künye bilgileri bulunmaktadır. Bu künye bilgilerinde; araştırmaların yazarları, cinsel istismara yönelik okul temelli eğitimin odaklandığı konu, toplam örneklem, çalışma deseni, çalışma türü, yayın yeri ve müdahaleye ilişkin bazı değişkenler yer almaktadır. Araştırmaların ön test-son test sonuç çıktıları bilgi ölçekleri ve tutum-davranış ölçekleri ile sınanmıştır. Ancak ölçümlerin farklı kavramları değerlendirmesi üzerine bilgi ve tutum-davranış çıktıları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tablo 2.

Meta-analiz Çalışmasına Dahil Edilen Araştırmaların Metodolojik Özellikleri

No	Yazar	Müdahale Odağı	Toplam Katılımcı Sayısı	Çalışma Deseni	Çalışma Türü	Yayın Yeri	Müdahalenin veriliş stili	Müdahale Yaş/Sınıf Düzeyi	Müdahale Oturum Sayısı
1	Czerwinski, Finne, Alfes and Kolip, 2018	Cinsel İstismardan Korunma	231	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	Almanya	Klasik	8-9 yaş (3. sınıf)	7 oturum
2	Kang, Kim and Kang, 2022	Cinsel İstismardan Korunma	83	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	G. Kore	Modern	10-11 yaş (5. Sınıf)	6 oturum
3	Moon, Park and Sung, 2017	Cinsel İstismardan Korunma	30	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	G. Kore	Modern	10 yaş (5. sınıf)	1 oturum
4	Citak Tunc, Gorak, Ozyazicioglu, Ak, Isil and Vural, 2018	Beden bütünlüğü (Body Safety Training)	83	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Türkiye	Klasik	5 yaş (anaokulu)	7 oturum
5	Zhang, Chen, Feng, Li, Liu and Zhao, 2014	Beden bütünlüğü (Body Safety	121	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Çin	Klasik	4-5 yaş (anaokulu)	5 oturum

Training)									
6	Ogunfowokan and Fajemilehin, 2012	Cinsel İstismardan Korunma	179	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	Nijerya	Klasik	17 yaş (lise)	10 oturum
7	Esen and Siyez, 2017	Cinsel Sağlık Eğitim	36	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	Türkiye	Klasik	15 yaş (9. sınıf)	14 oturum
8	LeCroy, McCullough Cosgrove, Cotter and Fordney, 2018	Cinsel Sağlık Eğitim	685	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	ABD	Klasik	12 yaş (6. sınıf)	8 oturum
9	Orak and Okanlı, 2021	İyi-Kötü Dokunuş (Body Safety)	52	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	Türkiye	Klasik	9 yaş (3. sınıf)	4 oturum
10	Müller, Röder and Fingerle, 2014	Sır saklama- Davranış değiştirme	286	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Almanya	Modern	9 yaş (3. sınıf)	4 oturum
11	Çeçen-Eroğlu and Kaf Hasırcı, 2013	İyi-Kötü Dokunuş (Body	36	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Türkiye	Klasik	10 yaş (4. sınıf)	4 oturum

		Safety)							
12	Çalık, 2018	Dışavurumcu Teknik (Sanat)	36	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Tez	Türkiye	Klasik	11-12 yaş (6.-7. sınıf)	10 oturum
13	White, Shanley, Zimmer-Gembeck, Walsh, Hawkins, Lines and Webb, 2018	Cinsel İstismardan Korunma	611	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Avustralya	Klasik	5-6 yaş 1. sınıf	5 oturum
14	Daigneault, Hebert, McDuff and Frappier, 2012	Cinsel İstismardan Korunma	160	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Kanada	Klasik	8 yaş ilkokul	1 oturum
15	Kim and Kang, 2017	Cinsel İstismardan Korunma	89	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	G. Kore	Modern	9-10-11 yaş 5. sınıf	6 oturum
16	Eslek and Yılmaz Irmak, 2022	Cinsel Sağlık- Korunma	137	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	Türkiye	Klasik	10-11 yaş (5. Sınıf)	6 oturum
17	Yılmaz Irmak,Kızıltepe,	Cinsel İstismardan	157	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu	Makale	Türkiye	Klasik	5 yaş (anaokulu)	5 oturum

	Aksel, Güngör and Eslek, 2018	Korunma		Yarı Deneysel Desen					
18	Baker, Gleason, Naai, Mitchell and Trecker, 2012	Beden bütünlüğü (Body Safety Training)	80	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	ABD	Klasik	7-10 yaş ilkokul	4 oturum
19	Jones, Scholes, Rolfe and Stieler-Hunt, 2020	Cinsel İstismardan Korunma	64	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Avustralya	Modern	9 yaş (3. sınıf)	5 oturum
20	Chen, Jiang and Yu, 2017	İyi-Kötü Dokunuş (Body Safety)	325	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	Çin	Klasik	İlkokul	3 oturum
21	Lee and Hwang, 2016	Cinsel Sağlık Eğitim	170	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	G. Kore	Klasik	11-12 yaş (5.-6. sınıf)	6 oturum
22	Wulandari, Hanurawan, Chusniyah, Hidayat, Rahmawati, Sayekti and Bakhtiar, 2022	Cinsel İstismardan Korunma	110	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Makale	Endonezya	Klasik	6-7 yaş (1. sınıf)	6 oturum
23	Thompson, Zhou, Garg, Rohr,Ajoku	Cinsel İstismardan	167	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu	Makale	ABD	Klasik	9-10 yaş 4. sınıf	1 Oturum

	and Spence,2021	Korunma		Deneysel Desen					
24	Aydos, 2019	Cinsel İstismardan Korunma (Safe Child)	38	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Tez	Türkiye	Klasik	6-7 yaş (1. sınıf)	24 oturum
25	Nickerson, Tulledge, Manges, Kesselring, Parks, Livingston and Dudley, 2019	Cinsel İstismardan Korunma (Second Step)	2172	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen	Makale	ABD	Klasik	6-10 yaş (anaokulu- ilkokul)	6 oturum
26	Kunt,2019	Cinsel İstismardan Korunma	200	Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Yarı Deneysel Desen	Tez	Türkiye	Modern	8-11 yaş ilkokul	2 hafta

Tablo 3.

Çalışmalara Ait Bazı Değişkenler

Değişkenler	Kategori	n	%
Eğitim Düzeyi	1. Okul öncesi	3	%11,5
	2. İlkokul	14	%53,8
	3. Ortaokul	7	%27
	4. Lise	2	%7,7
Örneklem Büyüklüğü	1. 1-100	11	%42,3
	2. 101-300	11	%42,3
	3. 301 ve üzeri	4	%15,4
Araştırma Deseni	1. Deneysel	13	%50,0
	2. Yarı Deneysel	13	%50,0
Müdahale Oturum Sayısı	1. Tek oturum	3	%11,5
	2. 3-4 oturum	5	%19,2
	3. 5-6-7 oturum	12	%46,2
	4. 8 oturum ve üzeri	6	%23,1
Ülkeler	1. Türkiye	9	%34,6
	2. ABD	4	%15,3
	3. G. Kore	4	%15,3
	4. Almanya	2	%7,7
	5. Çin	2	%7,7
	6. Avustralya	2	%7,7
	7. Endonezya	1	%3,9
	8. Kanada	1	%3,9
	9. Nijerya	1	%3,9
Müdahalenin veriliş stili	1. Modern	6	%23,1
	2. Klasik	20	%76,9
Ölçülen değer*	1. Sadece Bilgi	7	%26,9
	2. Sadece Tutum-Davranış	5	%19,2
	3. Hem bilgi, hem tutum-davranış	14	%53,9

*Bazı çalışmalarda hem bilgi hem de tutum-davranış ölçülmüştür.

Tablo 3 incelendiğinde çalışmaların %53,8'inin ilkokul düzeyinde öğrenciler ile gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Ayrıca çalışmalardaki toplam örneklem büyüklüğünün %42,3 oranın 1 ila 100 katılımcı arasında olduğu yine aynı oranda 101 ila 300 kişi arasında katılımcıların dahil edildiği ve %15,4 oranında ise 301 ve üzeri katılımcı ile çalışmaların yürütüldüğü saptanmıştır. Dahil edilen çalışmaların %23,1'inin 8 oturum ve üzerinde oturum sayısı ile yürütüldüğü gözlenmiştir. Yine çalışmaların %80,7'inde eğitim çıktısı olarak bilgi düzeyleri ölçülmüşken, çalışmaların %73,1'inde tutum-davranış düzeyleri ölçülmüştür.

4.1. Bilgi düzeyi ölçümlerine göre meta-analiz sonuçları

Tablo 4.

Bilgi Ölçümlerine Ait Etki Büyüklükleri

Çalışma Adı	Etki Büyüklüğü	Standart Hata	Varyans	Alt Sınır	Üst Sınır	p
Czerwinski, Finne, Alfes ve Kolip, 2018	0,549	0,140	0,020	0,275	0,824	0,000

Kang, Kim ve Kang, 2022	-0,215	0,221	0,049	-0,648	0,218	0,330
Moon, Park ve Sung, 2017	1,214	0,388	0,151	0,454	1,976	0,002
Citak Tunc, Gorak, Ozyazicioglu, Ak, Isil ve Vural, 2018	0,377	0,220	0,048	-0,053	0,808	0,085
Zhang, Chen, Feng, Li, Liu ve Zhao, 2014	1,302	0,206	0,043	0,898	1,707	0,000
Ogunfowokan ve Fajemilehin, 2012	-0,697	0,153	0,024	-0,998	-0,397	0,000
Orak ve Okanli, 2021	1,928	0,334	0,111	1,274	2,582	0,000
Müller, Röder ve Fingerle, 2014	0,950	0,125	0,016	0,706	1,194	0,000
Çeçen-Eroğlu ve Kaf Hasırcı, 2013	2,011	0,403	0,162	1,221	2,801	0,000
White, Shanley, Zimmer-Gembeck, Walsh, Hawkins, Lines ve Webb, 2018	9,575	0,286	0,082	9,014	10,136	0,000
Daigneault, Hebert, McDuff ve Frappier, 2012	0,323	0,160	0,025	0,010	0,635	0,043
Kim ve Kang, 2017	0,383	0,214	0,046	-0,036	0,802	0,073
Eslek ve Yılmaz Irmak, 2022	0,519	0,176	0,031	0,175	0,863	0,003
Baker, Gleason, Naai, Mitchell ve Trecker, 2012	0,504	0,238	0,056	0,038	0,969	0,034
Jones, Scholes, Rolfe ve Stieler-Hunt, 2020	6,337	0,612	0,375	5,137	7,537	0,000
Chen, Jiang ve Yu, 2017	1,090	0,119	0,014	0,857	1,322	0,000
Lee ve Hwang, 2016	0,051	0,154	0,024	-0,251	0,353	0,739
Thompson, Zhou, Garg, Rohr, Ajoku ve Spence, 2021	0,599	0,162	0,026	0,281	0,917	0,000
Aydos, 2019	2,702	0,444	0,197	1,832	3,572	0,000
Nickerson, Tulledge, Manges, Kesselring, Parks, Livingston ve	0,226	0,043	0,002	0,142	0,311	0,000

Dudley, 2019

Kunt, 2019	0,940	0,149	0,022	0,649	1,231	0,000
Sabit Etkiler Modeli	0,534	0,030	0,001	0,475	0,592	0,000
Rastgele Etkiler Modeli	1,399	0,281	0,079	0,847	1,950	0,000

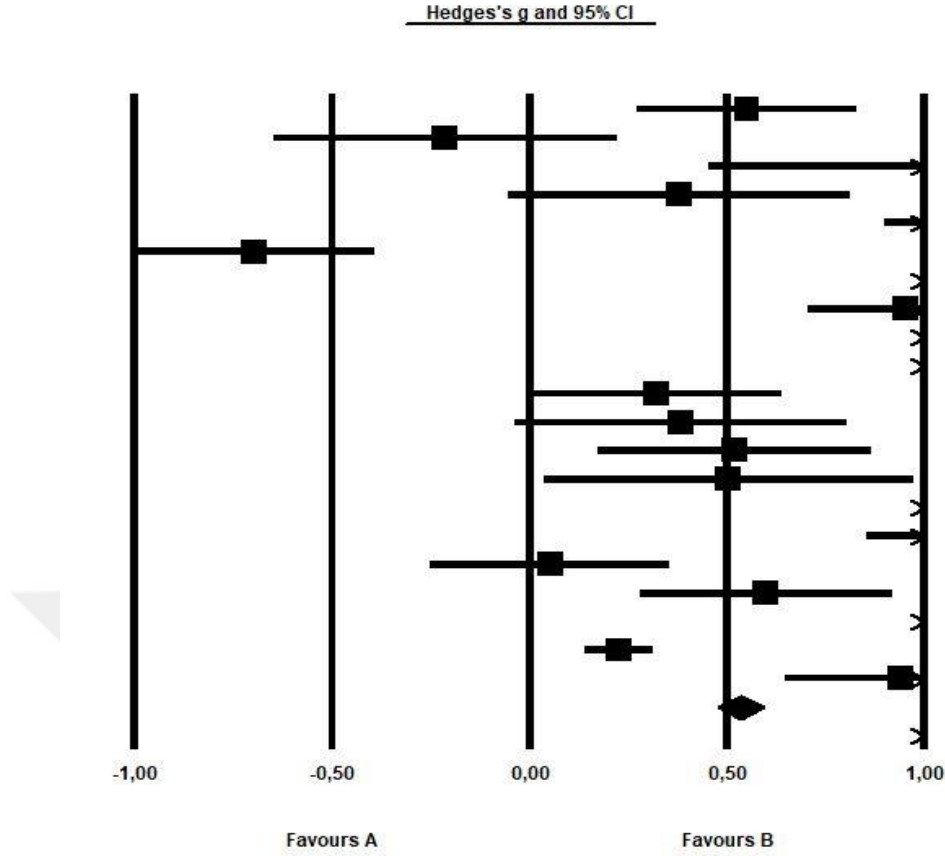
Tablo 4 incelendiğinde meta-analiz çalışmasına dahil edilen araştırmaların yazar adları, Hedge's g biçiminden etki büyüklükleri ve p değerleri görünmektedir. Ayrıca çalışmaya ait sabit etkiler ve rastgele etkiler değerleri de yer almaktadır. Araştırmaların etki büyüklükleri incelendiğinde genellikle pozitif yönde oldukları görülmüştür. Bu çalışmaya göre etki büyüklüğü sabit etkiler modeline göre 0,534 olarak bulunmuşken, rastgele etkiler modeline göre 1,399 olarak saptanmıştır. Çalışmamızın devamında kullanılacak etki modelini belirlemek için birkaç açıklama bulunmaktadır. Sabit etkiler modelinde, meta-analiz kapsamına alınan tüm araştırmalar tek bir gerçek etki büyüklüğü ortaya çıkarmaktadır. Rastgele etkiler modelinde ise gerçek etkinin çalışmadan çalışmaya farklılık gösterebileceği öne sürülmektedir (Borenstein, Hedges, & Rothstein, 2017). Deneyisel modellerde katılımcıların demografik özellikleri, müdahalenin farkı vb. etkenlerden dolayı gerçek etkinin çalışmalar arası değişiklik göstereceği düşünülmektedir. Field ve Gillet (2010) sosyal bilim alanındaki araştırmaların incelendiği meta-analiz çalışmalarında rastgele etkiler modelinin kullanmasını önermektedir.

Tablo 5.

Bilgi Ölçümlerine Ait Heterojenlik Analizi

Model	n	Etki Büyükluğu	Z	p	Standart hata	Heterojenlik				%95 Güven Aralığı	
						sd	Q	p	I ²	Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit	21	0,534	17,79	0,000	0,030	20	1339,51	0,000	98,50	0,475	0,592
Rastgele	21	1,399	4,97	0,000	0,281					0,847	1,950

Ayrıca heterojenlik testi sonucunda da hangi etki modelinin kabul edilmesinin daha uygun olacağı tespit edilebilmektedir. Buna göre Tablo 5'deki Q ve I² değerleri incelenmektedir. Cochran Q değeri, araştırmalar arasındaki ortaya çıkan sonuçların varyasyonlarını tanımlamaktayken, I² değeri varyasyonların yüzdesini göstermektedir. İlgili varyasyon araştırmalar arasındaki heterojenlik ile açıklanmaktadır (Hunsu, Adesope ve Bayly, 2016). Tablo 4.4'te Q değerinin 1339,51 olduğu I² değerinin ise 20 serbestlik derecesinde 98,50 olduğu görülmüştür. Higgins ve Thompson'a (2002) göre %25 I² değeri düşük heterojenlik, %50 orta ve %75 yüksek düzeyde heterojenlik olarak nitelendirilmektedir. Bu bakımdan Q istatistiğinin 0,05 düzeyinde anlamlı olması meta-analize dahil edilen araştırma bulgularının etki büyüklükleri arasında saptanan dağılımın rastlantısal oluşabilecek dağılım miktarının üzerinde olduğu ve I² değerinden ise dağılımın yüksek düzeyde heterojenlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

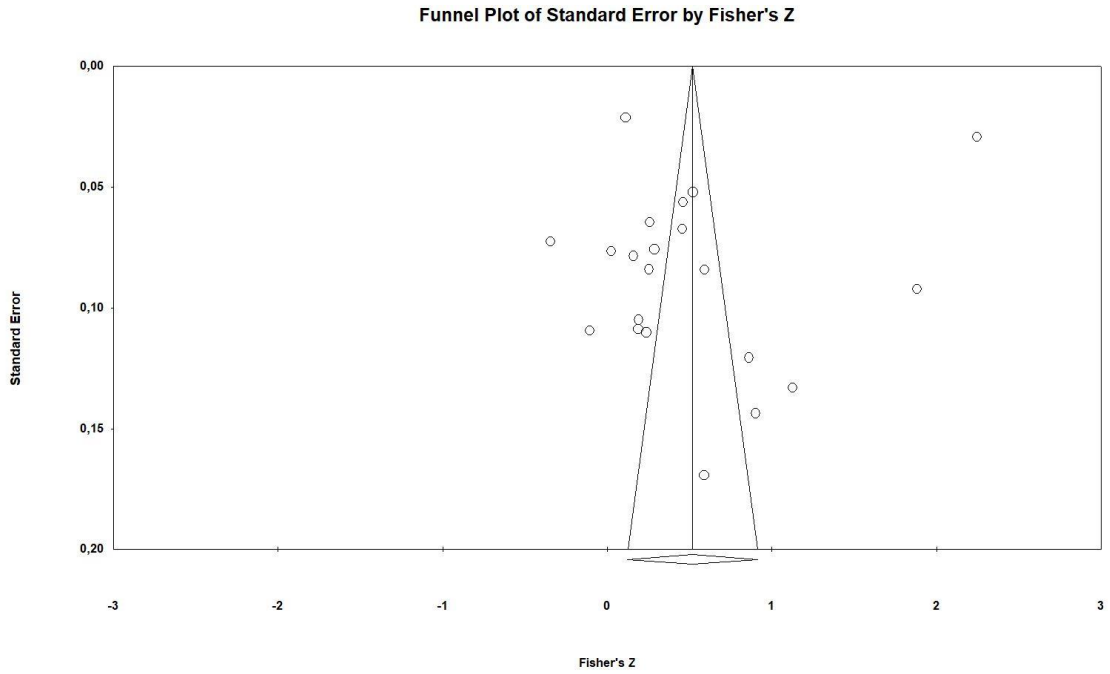
Şekil 5. Bilgi düzeyi ölçümlerine ait Forest Plot şeması

Şekil 5. incelendiğinde etki büyüklüğünün sıfırdan büyük ve şekilde 1' değerinin de üzerinde 1,399 değerini aldığı gözlenmiştir. Meta analiz çalışmamızda ortalama etki büyüklüğünün sıfırdan büyük olması sebebiyle cinsel istismarı önlemede okul temelli eğitimlerin cinsel istismara yönelik bilgiyi olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Dahil edilen araştırmalardan yalnızca iki tanesinin etki büyüklüğü negatif yönde bulunmuştur. Thalheimer ve Cook'a (2002) göre etki büyüklükleri kategorilendirildiğinde:

- Etki büyüklüğü 0,15'ten küçük önemsiz düzeyde olan 3 araştırma
- 0,15 ile 0,40 arasında ise küçük düzeyde olan 4 araştırma
- 0,40 ile 0,75 arasında ise orta düzeyde olan 4 araştırma
- 0,75 ile 1,10 arasında ise geniş düzeyde olan 3 araştırma
- 1,10 ile 1,45 arasında ise çok geniş düzeyde olan 2 araştırma ve
- 1,45'ten büyük ise mükemmel düzeyde olan 5 araştırma bulunmaktadır.

4.1.1. Bilgi Ölçümleri İçin Yayın Yanlılığına İlişkin Bulgular

Meta-analize dahil edilen araştırma bulgularının yanlılığına sahip olup olmadıklarına ilişkin birkaç inceleme yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan biri huni saçılım grafiğidir. Grafikte araştırmaları temsil eden çemberlerin ortalama etki büyüklüğünün çevresinde simetrik dağılmaması yayın yanlılığına işaret etmektedir. Şekil 4.2'ye göre bilgi ölçümleri için yayın yanlılığı olduğu gözlenebilmektedir. Ancak huni saçılım grafiğinin yanında bazı diğer göstergelerin de incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 6. Bilgi düzeyi ölçümleri için Huni Saçılım grafiği

Tablo 6 incelendiğinde meta-analiz çalışmasına dahil edilen ve bilgi ölçeğinden alınan sonuçlara göre belirlenen etki büyüklüklerinin meta-analize sunduğu ortalama etkinin (Hedge's $g = 1,399$) geçerli olmadığını ispatlamak için cinsel istismara yönelik okul temelli eğitimlerin bilgi düzeyini artırmadığını gösteren 7771 araştırma bulgusunun meta-analize eklenmesi gerektiği görünmektedir. Bu sayı Rosenthal'in (1995) önerdiği kritik değerin çok üzerinde olması sebebiyle meta-analize dahil edilen araştırmaların yanlı olmadığı söylenebilmektedir. Öte yandan literatürde bu sayıda araştırmaya ulaşmak pek mümkün görünmemektedir.

Tablo 6.

Bilgi Düzeyi Ölçümlerine Göre Classic Fail-Safe N Analizi

Classic Fail-Safe N	
Gözlemlenen çalışmalar için Z-değeri	37,752
Gözlemlenen çalışmalar için p-değeri	0,000
Alfa	0,050
Tails	2
Alfa için Z-değeri	1,96
Gözlemlenen çalışma bulgu sayısı	21
p>alfa sonucu için gerekli eksik çalışma sayısı	7771

Yayın yanlılığını test edebilmek için bir diğer yöntem ise Begg ve Mazumdar Sıra Korelasyonları yöntemidir. Test sonucu Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7.

Bilgi Düzeyi Ölçümleri İçin Begg ve Mazumdar Sıra Korelasyonları

Kendall İstatistiği (P-Q)	54,000
Kendall Tau (Süreklilik düzeltmesi olmayan)	
Tau	0,257
Z-değeri (tau için)	1,630
p-değeri (2-tailed)	0,102
Kendall Tau (Süreklilik düzeltmesi olan)	
Tau	0,252
Z-değeri (tau için)	1,600
p-değeri (2-tailed)	0,109

Bu teste göre Tau değeri 0,252 ve p değeri 0,109 ($p>0,05$) olarak saptanmıştır. Bu sonuçlara göre meta-analize dahil edilen araştırmalar yanlı değildir.

Literatür taramasında çeşitli sebeplerden dolayı ulaşılamayan (henüz basılmamış araştırmalar) yayınlardan oluşabilen yayın yanlılığı Trim and fill (düzelt ve doldur) yöntemi ile düzeltilebilmektedir. Bu testin diğer testlerden farkı olası yanlılığın giderilebilmesi için gereken eksik çalışmaları hipotetik olarak eklemesi ve düzeltme yapmasıdır. İlk aşamada ortalama etki büyüklüğünün sol tarafındaki eksik çalışmaları tespit etmektedir. İlgili değerler Tablo 8’de verilmiştir. Sonrasında ise aynı testi ortalama büyüklüğün sağ tarafında eksik çalışma olup olmadığına göre tekrarlamaktadır. Yine ilgili değerler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 8.

Duval ve Tweedie's Trim and Fill (Ortalamanın Soluna)

	Eksik Bulgu Sayısı	Ortalama Etki Büyükülüğü	%95 Güven Aralığı	
			Alt Sınır	Üst Sınır
Gözlenen Değerler		0,518	0,122	0,914
Düzeltilmiş Değerler	0	0,518	0,122	0,914

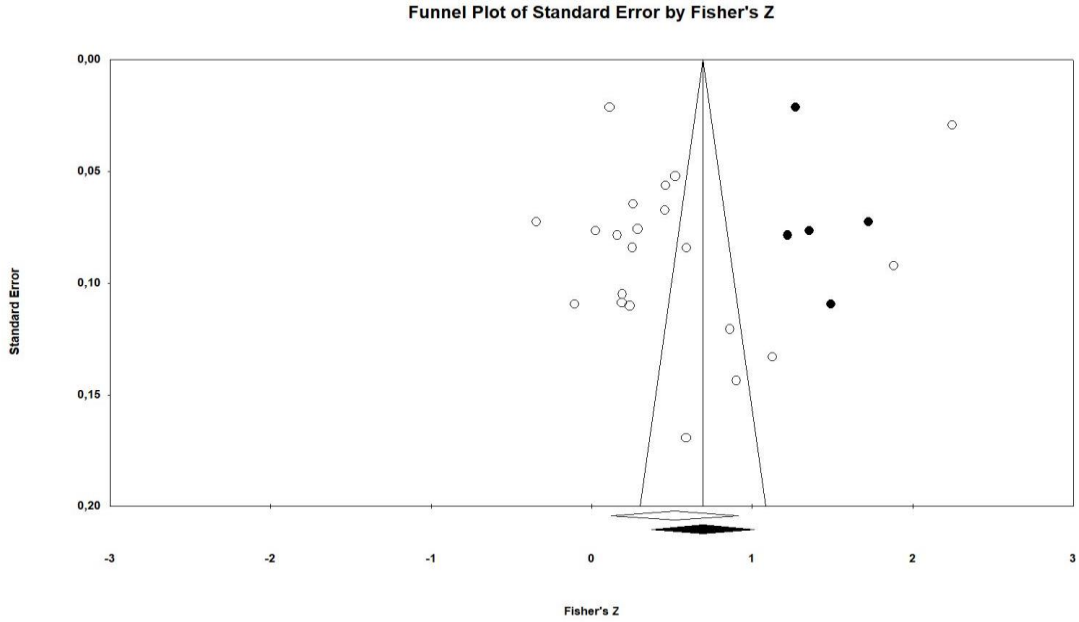
Trim and Fill testi ortalama etki büyüklüğü değerinin daha altında etki büyüklüğüne sahip olup meta-analize dahil edilmemiş olan bulgu sayısının sıfır olduğunu göstermektedir.

Tablo 9.

Duval ve Tweedie's Trim and Fill (Ortalamanın Sağına)

	Eksik Bulgu Sayısı	Ortalama Etki Büyükülüğü	%95 Güven Aralığı	
			Alt Sınır	Üst Sınır
Gözlenen Değerler		0,518	0,122	0,914
Düzeltilmiş Değerler	5	0,691	0,373	1,009

Trim and Fill testi sonucu, ortalama etki büyüklüğü değerinden daha yüksek bir etki büyüklüğüne sahip olup meta-analize dahil edilmemiş olan araştırma/bulgu sayısını beş olarak tespit etmiştir. Meta-analize dahil edilen araştırmalar için gözlenen ortalama etki büyüklüğü 0,518 iken yanlılığın giderilmesi için eklenmesi gereken 5 emsal araştırma dahil edilirse tahmini etki büyüklüğü değeri 0,691 olarak düzeltilmektedir.

Şekil 7. Bilgi düzeyi ölçümleri Trim and Fill sonrası Huni Saçılım Grafiği

Şekil 7’de Trim and Fill yöntemi ile düzenlenmiş görünüm verilmiştir. Yayın yanlılığı olmaması için yapılmış olması gereken tahmini araştırmalar siyah çemberler ile temsil edilmiştir.

4.1.2. Bilgi ölçümleri için Alt Grup Analizleri (Analog ANOVA Testleri)

Meta- analize dahil edilen araştırmaların etki büyüklüklerinde önemli düzeyde heterojenlik gösterdikleri bilinmektedir. Bu durumun sebeplerini anlayabilmek için araştırmaların çeşitli farklılıkları düzenleyici (moderatör) değişken analizi ile incelenmiştir. Tablo 10’da moderatör değişken analizine ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 10.

Bilgi Düzeyi Ölçümleri İçin Moderatör Analizleri

Değişken	Kategori	n	Z	Alt Sınır- Üst Sınır	Q-değeri	sd	p
Müdahale Stili	Klasik	15	3,79	[0,667; 2,089]	0,000	1	0,985
	Modern	6	3,41	[0,590; 2,185]			
Eğitim Düzeyi	Okulöncesi	2	1,82	[-0,063; 1,749]	47,460	2	0,000
	İlkokul-Ortaokul	18	5,01	[0,967; 2,206]			
	Lise	1	-4,54	[-0,998; -0,397]			
Oturum Sayısı	Tek oturum	3	3,08	[0,215; 0,964]	7,610	3	0,050
	3-4 oturum	5	6,09	[0,804; 1,566]			
	5-6-7 oturum	10	3,30	[0,754; 2,954]			
	8 oturum ve üzeri	3	1,19	[-0,591; 2,447]			

Tablo 10’da görüldüğü üzere, araştırmaların müdahale stiline göre bilgi ölçümlerindeki etki büyüklüklerine ait Q-değeri, %95 güven aralığında ve 1 serbestlik derecesinde gözlenen 3,841 kritik değerinin altında bulunduğundan araştırmalardaki müdahale stillerinin modern veya klasik biçimde olması müdahalenin bilgi düzeyine olan etkisinde anlamlı düzeyde bir farklılığa sebep olmadığı anlaşılmıştır ($p=0,985$). Öte yandan bu değerler, müdahalenin verildiği örneklemin eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Buna göre Q- değeri 2 serbestlik derecesinde 47,460 olarak saptanmış ve $p<0,001$ olarak bulunmuştur. Oturum sayısı değişkeni incelendiğinde ise Q-değerinin 3 serbestlik derecesinde 7,610 olduğu ve $p<0,05$ olarak bulunduğu görülmektedir.

4.2. Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Göre Meta-Analiz Sonuçları

Tablo 11.

Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Ait Etki Büyüklükleri

Çalışma Adı	Etki Büyüklüğü	Standart Hata	Varyans	Alt Sınır	Üst Sınır	p
Czerwinski, Finne, Alfes ve Kolip, 2018	0,705	0,142	0,020	0,427	0,982	0,000
Kang, Kim ve Kang, 2022	0,504	0,224	0,050	0,066	0,943	0,024
Moon, Park ve Sung, 2017	0,196	0,356	0,127	-0,502	0,894	0,582
Citak Tunc, Gorak, Ozyazicioglu, Ak, Isil ve Vural, 2018	3,420	0,343	0,118	2,748	4,093	0,000
Zhang, Chen, Feng, Li, Liu ve Zhao, 2014	1,934	0,226	0,051	1,491	2,377	0,000
Ogunfowokan ve Fajemilehin, 2012	-0,124	0,149	0,022	-0,416	0,168	0,406
Çalık, 2018	-1,663	0,380	0,145	-2,408	-0,917	0,000
Müller, Röder ve Fingerle, 2014	0,100	0,118	0,014	-0,132	0,331	0,399
White, Shanley, Zimmer-Gembeck, Walsh, Hawkins, Lines ve Webb, 2018	2,628	0,112	0,013	2,408	2,847	0,000
Yılmaz Irmak, Kızıltepe, Aksel, Güngör ve Eslek,	0,422	0,166	0,028	0,096	0,748	0,011

2018

Daigneault, Hebert, McDuff ve Frappier, 2012	0,124	0,159	0,025	-0,187	0,435	0,434
Kim ve Kang, 2017	0,586	0,216	0,047	0,162	1,010	0,007
Eslek ve Yılmaz Irmak, 2022	0,411	0,175	0,030	0,069	0,754	0,018
Wulandari, Hanurawan, Chusniyah, Hidayat, Rahmawati, Sayekti ve Bakhtiar, 2022	1,014	0,201	0,041	0,619	1,408	0,000
Esen ve Siyez, 2017	1,888	0,395	0,156	1,114	2,661	0,000
Chen, Jiang ve Yu, 2017	0,490	0,112	0,013	0,270	0,711	0,000
Lee ve Hwang, 2016	1,482	0,174	0,030	1,141	1,822	0,000
Nickerson, Tulledge, Manges, Kesselring, Parks, Livingston ve Dudley, 2019	0,347	0,043	0,002	0,262	0,431	0,000
LeCroy, McCullough Cosgrove, Cotter ve Fordney, 2018	0,093	0,076	0,006	-0,057	0,242	0,225
Sabit Etkiler Modeli	0,532	0,028	0,001	0,478	0,587	0,000
Rastgele Etkiler Modeli	0,759	0,185	0,034	0,397	1,122	0,000

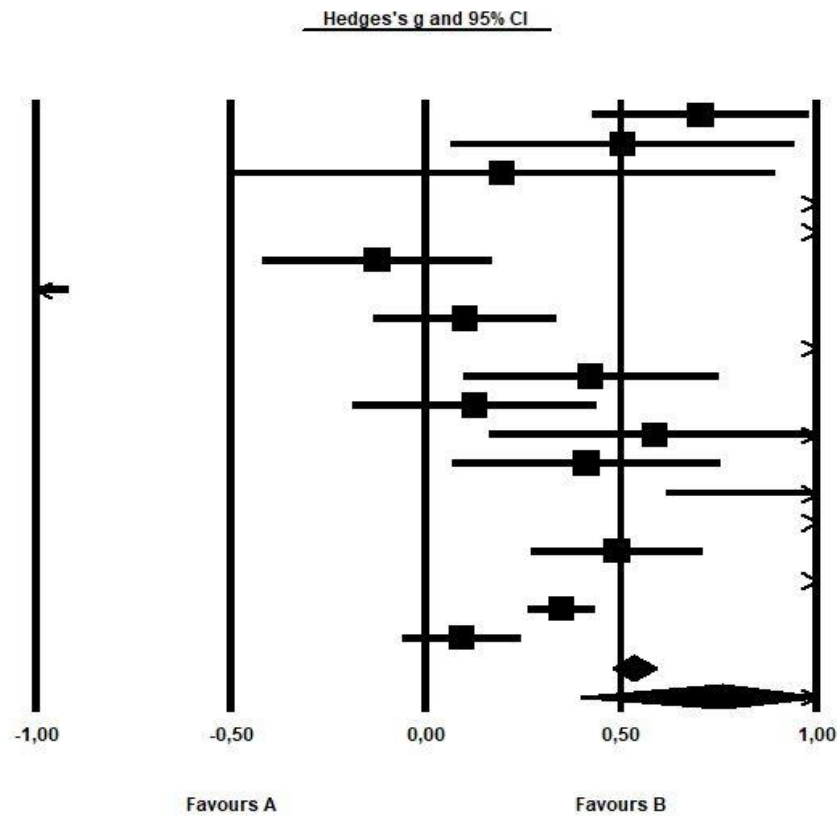
Tablo 11 incelendiğinde meta-analiz çalışmasına dahil edilen araştırmaların yazar adları, Hedge's g biçiminden etki büyüklükleri ve p değerleri görünmektedir. Ayrıca çalışmaya ait sabit etkiler ve rastgele etkiler değerleri de yer almaktadır. Araştırmaların etki büyüklükleri incelendiğinde genellikle pozitif yönde oldukları görülmüştür. Bu çalışmaya göre etki büyüklüğü sabit etkiler modeline göre 0,532 olarak bulunmuşken, rastgele etkiler modeline göre 0,759 olarak saptanmıştır.

Tablo 12.

Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Ait Heterojenlik Analizi

Model	n	Etki Büyükliği	Z	p	Standart hata	Heterojenlik				%95 Güven Aralığı	
						sd	Q	p	I ²	Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit	19	0,532	19,10	0,000	0,028	18	634,59	0,000	97,16	0,478	0,587
Rastgele	19	0,759	4,10	0,000	0,185					0,397	1,122

Ayrıca heterojenlik testi sonucunda da hangi etki modelinin kabul edilmesinin daha uygun olacağı tespit edilebilmektedir. Buna göre Tablo 4.11'deki Q ve I² değerleri incelenmektedir. Cochran Q değeri, araştırmalar arasındaki ortaya çıkan sonuçların varyasyonlarını tanımlamaktayken, I² değeri varyasyonların yüzdesini göstermektedir. İlgili varyasyon araştırmalar arasındaki heterojenlik ile açıklanmaktadır (Hunsu, Adesope ve Bayly, 2016). Tablo 12'de Q değerinin 634,59 olduğu I² değerinin ise 18 serbestlik derecesinde 97,16 olduğu görülmüştür. Tutum ve davranış ölçümlerinin yüksek düzeyde heterojenlik gösterdiği söylenebilmektedir.

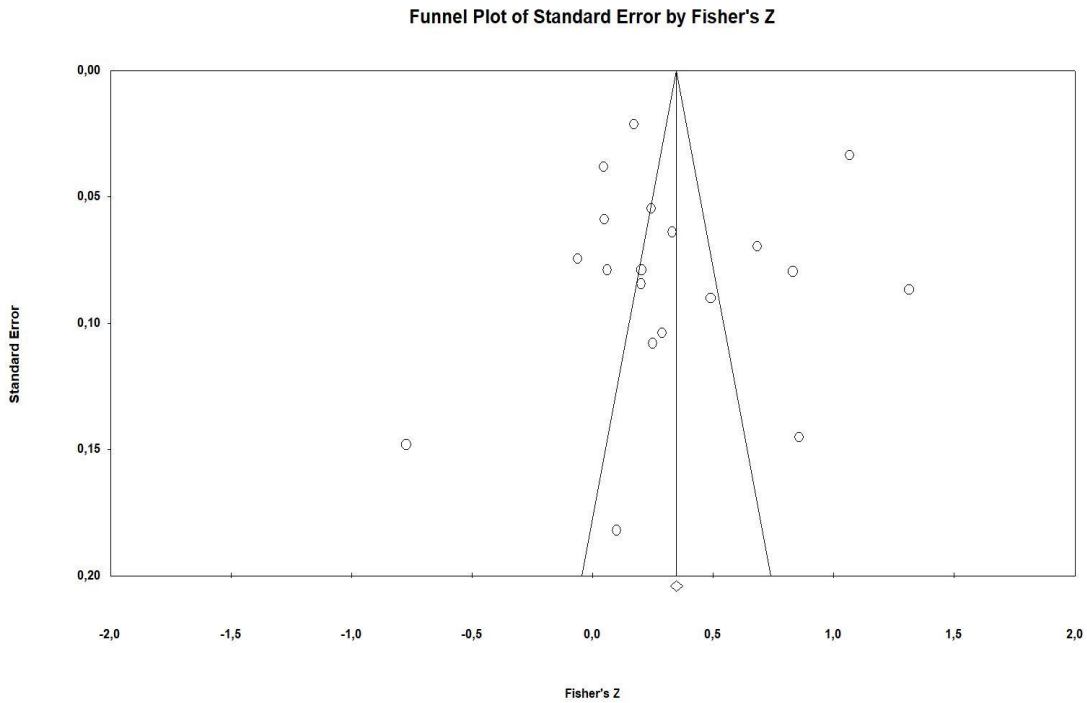
Şekil 8. Tutum-Davranış düzeyi ölçümlerine ait Forest Plot şeması

Şekil 8 incelendiğinde etki büyüklüğünün sıfırdan büyük ve şekilde 1' değerinin de üzerinde 0,759 değerini aldığı gözlenmiştir. Meta analiz çalışmamızda ortalama etki büyüklüğünün sıfırdan büyük olması sebebiyle cinsel istismarı önlemede okul temelli eğitimlerin cinsel istismara yönelik tutum ve davranışları olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Dahil edilen araştırmalardan yalnızca iki tanesinin etki büyüklüğü negatif yönde bulunmuştur. Thalmer ve Cook'a (2002) göre etki büyüklükleri kategorilendirildiğinde:

- Etki büyüklüğü 0,15'ten küçük önemsiz düzeyde olan 5 araştırma
- 0,15 ile 0,40 arasında ise küçük düzeyde olan 2 araştırma
- 0,40 ile 0,75 arasında ise orta düzeyde olan 6 araştırma
- 0,75 ile 1,10 arasında ise geniş düzeyde olan 0 araştırma
- 1,10 ile 1,45 arasında ise çok geniş düzeyde olan 1 araştırma ve
- 1,45'ten büyük ise mükemmel düzeyde olan 5 araştırma bulunmaktadır.

4.2.1. Tutum ve Davranış Ölçümleri İçin Yayın Yanlılığına İlişkin Bulgular

Meta-analize dahil edilen araştırma bulgularının yanlılığa sahip olup olmadıklarına ilişkin birkaç inceleme yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan biri huni saçılım grafiğidir. Grafikte araştırmaları temsil eden çemberlerin ortalama etki büyüklüğünün çevresinde simetrik dağılmaması yayın yanlılığına işaret etmektedir. Şekil 9'a göre tutum ve davranış ölçümleri için yayın yanlılığı olduğu gözlenebilmektedir. Ancak huni saçılım grafiğinin yanında bazı diğer göstergelerin de incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 9. Tutum-Davranış düzeyi ölçümleri için Huni Saçılım grafiği

Tablo 13 incelendiğinde meta-analiz çalışmasına dahil edilen ve bilgi ölçeğinden alınan sonuçlara göre belirlenen etki büyüklüklerinin meta-analize sunduğu ortalama etkinin (Hedge's $g = 0,759$) geçerli olmadığını ispatlamak için cinsel istismara yönelik okul temelli eğitimlerin tutum ve davranış düzeyini artırmadığını gösteren 2774 araştırma bulgusunun meta-analize eklenmesi gerektiği görünmektedir. Bu sayı Rosenthal'ın (1995) önerdiği kritik değerin çok üzerinde olması sebebiyle meta-analize dahil edilen araştırmaların yanlı olmadığı söylenebilmektedir. Öte yandan literatürde bu sayıda araştırmaya ulaşmak pek mümkün görünmemektedir.

Tablo 13.

Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümlerine Göre Classic Fail-Safe N Analizi

Classic Fail-Safe N	
Gözlemlenen çalışmalar için Z-değeri	23,761
Gözlemlenen çalışmalar için p-değeri	0,000
Alfa	0,050
Tails	2
Alfa için Z-değeri	1,96
Gözlemlenen çalışma bulgu sayısı	19
$p > \alpha$ sonucu için gerekli eksik çalışma sayısı	2774

Yayın yanlılığını test edebilmek için bir diğer yöntem ise Begg ve Mazumdar Sıra Korelasyonları yöntemidir. Test sonucu Tablo 14’de gösterilmiştir.

Tablo 14.

Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümleri İçin Begg Ve Mazumdar Sıra Korelasyonları

Kendall İstatistiği (P-Q)	33,000
Kendall Tau (Süreklilik düzeltmesi olmayan)	
Tau	0,192
Z-değeri (tau için)	1,154
p-değeri (2-tailed)	0,248
Kendall Tau (Süreklilik düzeltmesi olan)	
Tau	0,187
Z-değeri (tau için)	1,119
p-değeri (2-tailed)	0,262

Bu teste göre Tau değeri 0,252 ve p değeri 0,109 ($p>0,05$) olarak saptanmıştır. Bu sonuçlara göre meta-analize dahil edilen araştırmalar yanlı değildir.

Literatür taramasında çeşitli sebeplerden dolayı ulaşılamayan (henüz basılmamış araştırmalar) yayınlardan oluşabilen yayın yanlılığı Trim and fill (düzelt ve doldur) yöntemi ile düzeltilebilmektedir. Bu testin diğer testlerden farkı olası yanlılığın giderilebilmesi için gereken eksik çalışmaları hipotetik olarak eklemesi ve düzeltme yapmasıdır. İlk aşamada ortalama etki büyüklüğünün sol tarafındaki eksik çalışmaları tespit etmektedir. İlgili değerler Tablo 15’de verilmiştir. Sonrasında ise aynı testi ortalama büyüklüğün sağ tarafında eksik çalışma olup olmadığına göre tekrarlamaktadır. Yine ilgili değerler Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 15.

Duval ve Tweedie’s Trim and Fill (Ortalamanın Soluna)

	Eksik Bulgu Sayısı	Ortalama Etki Büyüklüğü	%95 Güven Aralığı	
			Alt Sınır	Üst Sınır
Gözlenen Değerler		0,339	0,145	0,532
Düzeltilmiş Değerler	0	0,339	0,145	0,532

Trim and Fill testi ortalama etki büyüklüğü değerinin daha altında etki büyüklüğüne sahip olup meta-analize dahil edilmemiş olan bulgu sayısının sıfır olduğunu

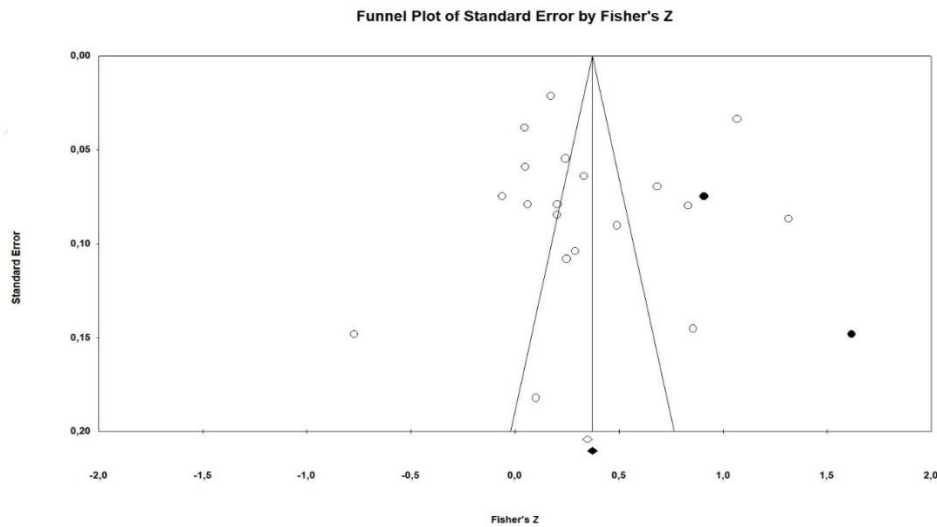
göstermektedir.

Tablo 16.

Duval ve Tweedie's Trim And Fill (Ortalamanın Sağına)

	Eksik Bulgu Sayısı	Ortalama Etki Büyükliği	%95 Güven Aralığı	
			Alt Sınır	Üst Sınır
Gözlenen Değerler		0,339	0,339	0,532
Düzeltilmiş Değerler	2	0,423	0,232	0,614

Trim and Fill testi sonucu, ortalama etki büyüklüğü değerinden daha yüksek bir etki büyüklüğüne sahip olup meta-analize dahil edilmemiş olan araştırma/bulgu sayısını iki olarak tespit etmiştir. Meta-analize dahil edilen araştırmalar için gözlenen ortalama etki büyüklüğü 0,339 iken yanlılığın giderilmesi için eklenmesi gereken iki emsal araştırma dahil edilirse tahmini etki büyüklüğü değeri 0,423 olarak düzeltilmektedir.

Şekil 10. Tutum-Davranış düzeyi ölçümleri için Trim and Fill sonrası Huni Saçılım Grafiği

Şekil 10'da Trim and Fill yöntemi ile düzenlenmiş görünüm verilmiştir. Yayın yanlılığı olmaması için yapılmış olması gereken tahmini araştırmalar siyah çemberler ile temsil edilmiştir.

4.2.2. Tutum ve Davranış ölçümleri için Alt Grup Analizleri (Analog ANOVA Testleri)

Meta- analize dahil edilen araştırmaların etki büyüklüklerinde önemli düzeyde heterojenlik gösterdikleri bilinmektedir. Bu durumun sebeplerini anlayabilmek için araştırmaların çeşitli farklılıkları düzenleyici (moderatör) değişken analizi ile incelenmiştir. Tablo 17’de moderatör değişken analizine ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 17.

Tutum-Davranış Düzeyi Ölçümleri İçin Moderatör Analizleri

Değişken	Kategori	n	Z	Alt Sınır- Üst Sınır	Q-değeri	sd	p
Müdahale Stili	Klasik	15	3,93	[0,435; 1,302]	4,387	1	0,036
	Modern	4	2,32	[0,050; 0,593]			
Eğitim Düzeyi	Okulöncesi	3	2,32	[0,296; 3,511]	2,688	2	0,261
	İlkokul-Ortaokul	14	2,61	[0,132; 0,931]			
	Lise	2	0,84	[-1,121; 2,819]			
Oturum Sayısı	Tek oturum	2	0,93	[-0,148; 0,420]	11,190	3	0,011
	3-4 oturum	2	1,51	[-0,086; 0,679]			
	5-6-7 oturum	11	4,07	[0,626; 1,787]			
	8 oturum ve üzeri	4	0,10	[-0,667; 0,735]			

Tablo 17’de görüldüğü üzere, araştırmaların müdahale stiline göre tutum ve davranış ölçümlerindeki etki büyüklüklerine ait Q-değeri, %95 güven aralığında ve 1 serbestlik derecesinde gözlenen 3,841 kritik değerinin üstünde bulunduğundan araştırmalardaki müdahale stillerinin modern veya klasik biçimde olması müdahalenin tutum ve davranış düzeyine olan etkisinde anlamlı düzeyde bir farklılığa sebep olduğu anlaşılmıştır ($p=0,036$). Öte yandan bu değerler, müdahalenin verildiği örneklemin eğitim düzeyine göre farklılaşmamaktadır. Buna göre Q- değeri 2 serbestlik derecesinde 2,688 olarak saptanmış ve $p=0,261$ olarak bulunmuştur. Oturum sayısı değişkeni incelendiğinde ise Q-değerinin 3 serbestlik derecesinde 11,190 olduğu ve $p<0,05$ olarak bulunduğu görülmektedir ($p=0,011$).

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu çalışmanın temel amacı, cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programları değerlendiren randomize kontrollü çalışmaların meta-analiz yöntemi eğitimin yapısı, yaş grubu ve eğitimin veriliş biçimi gibi değişkenler göz önünde bulundurularak incelemesini gerçekleştirmektir. Bu amaçtan hareketle 2012 - 2022 yılları arasında dünyada ve ülkemizde yapılmış toplamda 6338 katılımcının dahil olduğu okul temelli önleyici programların etkilerinin incelenmesi ve her programa ait karakteristik özelliklerin belirlenerek programların etkililiğini açıklayan değişkenlerin ortaya çıkarılması ile ülkemizde sistematik hale getirilecek çalışmalara kaynak sağlamak istenmektedir.

Cinsel istismar, giderek artan sayıda çocuğu etkileyen ve önemli ruhsal ve fiziksel sağlık sorunları doğuran küresel bir olgudur. Önleme programları ile bu istismar çeşidi tespit edilerek etkili bir şekilde müdahaleyi sağlanması amaçlanmaktadır. Okul temelli önleyici programlar, koruma ve önleme çalışmaları için yaygın olarak kullanılan birincil önleme stratejileri arasında yer almaktadır (Smallbone, Marshall ve Wortley, 2008). Bu programlar, cinsel istismar hakkında gelişimsel açıdan uygun bilgiler sağlamakta, istismar durumlarında veya girişimlerinde kendini koruma becerilerini hedeflemekte, çocukları ve yetişkinleri uygun yardım arama ve kolluk kuvvetlerine bildirim konusunda bilinçlendirmeyi hedeflemektedir (Chen, Fortson ve Tseng, 2012).

Cinsel istismara yönelik önleyici eğitimlerden önce ve sonra katılımcıların bilgi seviyesini değerlendiren ve toplamda 13.669 katılımcının dahil olduğu 31 çalışma incelendiğinde verilen önleyici eğitimler sonrası ölçülen bilgi düzeyi puan ortalamalarındaki artış baz alınarak birleşik etki büyüklüğünün yüksek olduğu söylenebilmektedir (Walsh ve ark., 2018). Önleyici eğitim çalışmaları için üçten fazla oturum içeren, okul çağındaki çocuklara odaklanan ve okul bağlamında yürütülen programların önceki çalışmalarla uyumlu olarak, katılımcıların cinsel istismara ilişkin bilgilerini artırmaları için etkili bir müdahale yöntemi olabileceği görülmektedir (Lu, Barlow, Meinck, Walsh ve Wu, 2023). Çalışmamızda yine aynı şekilde okul temelli önleyici programların cinsel istismara yönelik bilgi düzeylerini ne derece etkilediği ön ve son test ile incelendiğinde, etki büyüklüğünün yüksek olduğu gözlenmektedir. Ayrıca incelenen çalışmaların bilgi düzeyi ölçümleri için heterojen oluşunu etkilediği düşünülen

moderatör değişkenler, katılımcının eğitim düzeyi ve müdahale programlarının oturum sayısı değişkenleri olmuştur. Lu ve arkadaşlarının meta-analiz çalışmasına benzer bir sonuç saptanmıştır. Yapılan üç meta-analizde de görüldüğü üzere cinsel istismarla mücadele programlarının, başlangıç seviyesine kıyasla son bilgi ölçümlerinde önemli bir iyileşme sağladıkları görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların ortalama yaşı ve oturum sayısı gibi sürekli değişkenlerin yanı sıra programların uygulayıcısı, programların veya müdahalenin değerlendirilme şekli ve örneklem türü gibi diğer nitel değişkenler de dikkate alındığında, moderatör testi anlamlı gözükmemektedir. Nedeninin ise bu değişkenler dahil edildikten sonra bile önemli ölçüde yüksek miktarda açıklanamayan varyanstan olduğu düşünülmektedir. Ferragut ve arkadaşlarının çalışmasına göre (2023), meta-analiz sonuçlarında keşfedilen etki büyüklüklerindeki heterojenlik, açıklanamayan birçok varyansa işaret etmektedir. Ancak yine de bilgidaki pozitif yönlü değişimi istatistiksel olarak etkileyen değişkenlerin yukarıda bahsedilen değişkenlerden olabileceği düşünülmektedir. Yine Ferragut ve arkadaşlarının çalışmasındaki heterojenlik durumunun ön test ve son test sırasında bilgi düzeyini değerlendirmek için kullanılan birbirinden farklı ölçeklerden kaynaklanabileceği sanılmaktadır. Yapılan meta-analize dahil edilen çalışmaların önemli bir kısmında bilgi düzeyi, standardize edilmemiş ve araştırmacılar tarafından hazırlanmış bir ölçüm aracı ile ölçülmüştür.

Benzer şekilde cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programların etkililiğini inceleyen ve farklı yıllarda yapılmış araştırmalar ve meta-analiz çalışmaları programların bilgi düzeyi bakımından etkili olduğunu göstermektedir (Fryda ve Hulme, 2015; Kenny, Wurtele ve Alonso, 2012; Türkkın ve Odacı, 2024). Okul temelli önleyici programlarına katılan çocukların cinsel istismara ilişkin bilgi düzeylerinin arttığı söylenebilir.

Heterojenliğe neden olan moderatör değişkenlerle yapılan bilgi düzeyi ölçümleri için Analog ANOVA testlerine göre çalışmamızda ilkökul-ortaokul eğitim grubunda olan katılımcıların daha yüksek standardize ortalama farklarına sahip oldukları saptanmıştır. Uygulama ile değişmesi planlanan bilgi düzeyleri sıklıkla örnek olay üzerinden bilgi soran vinyetler veya ölçekler üzerinden ölçülmektedir.

Walsh ve arkadaşlarının meta-analiz çalışmasına göre (2018), katılımcıların eğitim düzeyleri arasında bilgi ölçümleri için en yüksek standardize ortalama farkı ilkökul ve ortaokul çocuklarına kıyasla okulöncesi eğitim gören çocuklarda bulunmuştur. Ancak bu durumun heterojenlik nedeniyle dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi önerilmektedir. Bizim çalışmamızda ise bilgi düzeyleri için gözlenen bu durum okulöncesi

katılımcılardan ziyade ilkokul-ortaokul düzeyindeki katılımcılarda gözlenmiştir. Ancak diğer çalışmadan farklı olarak lise düzeyindeki katılımcıların daha genç katılımcılara kıyasla daha düşük standardize ortalama farklılığı gösterdiği saptanmıştır.

Gubbels ve arkadaşlarının 2021 yılında gerçekleştirmiş olduğu meta-analiz çalışmasında ise örneklemelerin, müdahale desenlerinin ve program özelliklerinin etkilerini iki üç seviyeli meta-analizle kontrol ettikten sonra, cinsel istismar ile ilgili bilginin okul temelli önleyici müdahale programları ile birlikte orta etki büyüklüğüne sahip bir genel etki gösterdiği bildirilmektedir.

Bilgi düzeyi ile birlikte cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programları ile çocukların tutum-davranış ve istismardan korunmaya yönelik becerileri de değerlendirmiştir. Farklılıklar hem müdahale öncesi ve sonrası hem de müdahale ve kontrol grubu arasındaki karşılaştırmalarda görülmüştür (Che Yusof, Norhayati ve Mohd Azman, 2022). Tutum ve beceriler üzerindeki etki büyüklükleri Çin'de yapılan bir meta-analizde benzer sonuçlar göstermiştir (Zhang, Shi, Li ve Wang, 2021). Genel olarak, müdahale programlarına dahil edilen kendini koruma davranışlarının önemli bileşenleri istismarı ifşa etmek, riskli durumları tanımlamak, duygularla başa çıkmak, ortamdaki uzaklaşmak ve yardım bulmak, "hayır" demek için atılganlık becerileri geliştirmek ve benlik saygısını artırmak şeklinde görülmektedir (Gubbels, Assink, Prinzie ve van der Put, 2021).

Hem çalışmamızda hem de literatürde yer alan diğer birçok meta-analiz çalışmasında görüldüğü üzere, uygulanan önleyici eğitimler bilgi düzeyini artırma noktasında oldukça yüksek etki büyüklüklerine sahiptir. Özellikle uygulamadan iki hafta sonrası daha yaygın olmak üzere önleyici müdahale programlarının, katılımcılara olgusal ve uygulamalı bilgi kazandırdığını gözlenmiştir (Che Yusof ve ark., 2022). Birçok önleyici program çalışmasında bilginin yanı sıra tutum-davranış ve algı gibi sonuç çıktıları incelenmektedir. Beden bütünlüğü, sınırlar, hayır diyebilme gibi eğitim içeriklerinin aktarıldığı programlar bu konulara ilişkin didaktik bilgiyi son testler ile sınarken aynı zamanda davranışların ve tutumların da nasıl değiştiğini incelemelidir. Cinsel istismar ile karşı karşıya gelindiğinde bireysel güvenliğe ve güvenli alanlara yönelik olumlu tutum koruyucu olabilmektedir (Citak Tunc ve ark., 2018). Çalışmamızda incelenen birçok araştırmada cinsel istismara yönelik önleyici müdahalelere karşı olan tutum ve davranışlarda olumlu yönde artış gözlenmiştir. Bir derleme çalışmasına göre (1995) katılımcılar önleyici müdahale programlarından elde edilen bilgi ve becerileri karşılaştıkları olumsuz yaşam olaylarında kullanabildikleri ifade edilmiştir (Finkelhor ve

Dziuba-Leatherman, 1995). Bu noktada, önleyici eğitim içeriklerinde beceri, tutum ve davranışa yönelik aktarımların bulunması eğitimlerin gerçek hayat kompozisyonunda karşılaşılan durumlara karşı etkili olabileceğini işaret etmektedir (Ogunfowokan ve Fajemilehin, 2012).

Çalışmamızda etki büyüklükleri bakımından bilgi düzeyleri, tutum-davranış düzeylerine kıyasla daha yüksek etki büyüklüğünde bulunmuştur. Bunun bir gerekçesi de takip çalışmalarının eksik olması ya da çalışmalarda yeterince detaylı açıklanmamasından kaynaklı olabilir. Özellikle tutum ve davranıştaki değişimlerin yerleşikliği bir noktada yaşantı üzerinden anlaşılabileceği için takip edilmesi güç ve maliyetli olabilmektedir.

Koruyucu-önleyici davranışlar bakımından incelenen bir başka meta-analiz çalışmasında, önleyici program sırasında veya sonrasında istismarı ifşa etme ya da ifşa etme niyetinde bulunma gibi davranışlar “koruyucu davranış” olarak nitelendirilmiştir. Meta-analizin sonuçları kendini koruma becerileri ile açıklanmıştır. Bu nedenle, okul temelli önleyici programlarının kendini koruma becerileri üzerindeki genel etkisi, bu programların istismarın ifşası üzerindeki etkisini kısmen temsil ettiği düşünülmektedir. Ayrıca kendini koruma becerileri bakımından daha küçük çocuklarda daha yaygın etki büyüklükleri görülmüştür (Gubbels ve ark., 2021). Bu noktada daha küçük yaş gruplarının tutum ve davranışsal anlamda daha yoğun hazırlanmış eğitimleri almaları önerilebilmektedir. Rispen ve arkadaşları (1997) da aynı şekilde küçük çocukların daha büyük çocuklara kıyasla önleyici programlardan daha fazla yararlandığını vurgulamaktadır. Öte yandan Davis ve Gidycz (2000), daha büyük yaş grupları için daha küçük etki boyutlarının “tavan etkisi” adı verdikleri bir durumdan kaynaklandığını öne sürerek, daha büyük çocukların cinsel istismarla ilgili bazı bilgi veya becerileri halihazırda benimsemiş olabileceklerini ve değerlendirilen sonuçlarda bundan daha iyi performans gösterebilmelerinin zor olduğunu savunmaktadır. Rispen, Aleman ve Goudena (1997) çalışmalarının ardına yaptıkları izlem testlerinde yaş grubu farklılıklarının ortadan kalktığını tespit etmiş ve daha küçük çocukların öğrenilen bilgileri daha büyük çocuklar kadar iyi akılda tutamayabileceğini vurgulamıştır.

İzlem süreleri arttıkça müdahale programlarının kendini koruma becerileri üzerindeki etkisi azalabilmektedir. Öğrenilen sönümlenme etkileri, müdahale sona erdikten sonra deneysel bir girdinin (öğrenilen bilgi-tutum-davranış) sonuçlarının azalması ile ilişkilidir (Sutherland, Ariel, Farrar ve De Anda, 2017). Çocukların bilişsel, sosyal veya duygusal gelişimini hedefleyen müdahalelerde sönümlenme etkileri yaygındır (Bailey, Duncan, Odgers ve Yu, 2017). Çocukların kendilerini koruma

becerilerinin geliştirilmesi bağlamında, sönümlenme etkileri, edindikleri becerileri simülasyondan gerçek ortamlara genelleyememelerinden kaynaklanıyor olabilir. Okul temelli önleyici programlar, çocuklara becerileri uygulamak için daha fazla fırsat sağlanabilmesi adına destek oturumları ile güçlendirilebilir.

Gubbels ve arkadaşlarının meta-analiz çalışmasına göre (2021), çocuk istismarıyla ilgili bilgi öğrenimi konusunda, program süresinin ve oturum sayısının okul temelli önleyici programları üzerinde olumlu etkisi bulunmuştur. Daha uzun süreli ve daha fazla oturumlu okul temelli önleyici programların çocuk istismarı ile ilgili bilgi üzerinde önemli ölçüde etkileri olmuştur; bu da önleme ve çocuk istismarı hakkında bilgi edinmek için harcanan zamanın artırılmasıyla bilgi kazanımlarının elde edilebileceğini göstermektedir. Ancak bizim çalışmamızda 5-6-7 oturum gibi nispeten daha az sayıda oturumun daha yüksek etki gösterdiği gözlenmiştir.

Eğitimlerin cinsel istismar ve cinsel sağlık ile ilgili bilgiler ile donatılmış profesyoneller tarafından verilmesinin eğitim etkinliğini artırabileceği düşünülmektedir. Zhang ve arkadaşlarının yapmış olduğu meta-analiz çalışmasında (2021) önleyici eğitimlerden önce bu eğitim ile ilgili eğitici eğitimi alan uzmanların daha etkili sonuçlar verdiği aktarılmıştır. Öğretim yöntemleriyle ilgili olarak, çoğu program, çocukları oturumlara aktif olarak katılmaya motive etmek ve müdahale sürecinde dikkatlerini çekmek için katılımcı öğretimi benimsemiştir (Chen, 2012). Bu bakımdan eğitici eğitimi sonrası hazır hale getirilen okul psikolojik danışmanlarının cinsel istismara yönelik önleyici eğitimler için daha uygun bir uzman grubu olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızın bulgularına göre klasik yöntemler ile modern yöntemler arasında bilgi düzeyi bakımından etki büyüklükleri bazında önemli bir fark olmasa da video, dijital oyun veya teknolojik araçların klasik anlatım ile hibrit halde sunulmasını öğrenme yaşantısı bakımından etkili olabileceği görüşünü savunmaktayız. Rol yapma, demonstrasyon ve beyin fırtınası gibi çeşitli yöntemlerin de modern yöntemler ile harmanlanması eğitimlerin etkililiğini artırabilecektir (Jin, Chen ve Yu, 2016).

öğretim içerikleri aynı zamanda cinsel istismar mağduriyeti ile ilgili birtakım bilgileri de içerebilir. Eğitim içeriğinde çocuklara, tanıdık bireylerin de cinsel istismar faili olabileceğini fark etmelerine yönelik aktarımların yapılması koruyuculuğu artırabilecektir (Zhang ve ark., 2021). Elliott ve arkadaşlarının çalışmasına göre (1995) cinsel istismar faillerinin üçte ikisi mağdurları yakından tanımaktadır. Bu durumdan ötürü çocuklar yakınlarına duydukları temel güvenden dolayı fail ayrımını yapamayabilmektedir. Potansiyel failler ile ilgili önleyici bilgilerin aktarılması kadar,

yardım isteme davranışı ve ebeveyne istismar yaşantısının açılması/ifşa edilmesi gibi davranışların geliştirilmesi de önem taşımaktadır. Assink, van der Put, Meeuwsen, de Jong, Oort, Stams ve Hoeve'in derleme çalışmasında değindiği üzere (2019), daha önce bir cinsel istismar yaşantısının varlığı veya ebeveynlerin çocuğu ihmali gelecekte yaşanacak yeni bir cinsel istismarın habercisi olabilmektedir.

Cinsel istismara yönelik önleyici programlarda dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise özel eğitime gerekinim duyan çocuklardır. Zekâ geriliği olan çocukların cinsel istismar mağduru olma olasılıklarının daha yüksek oluşu bu eğitimlerin niteliğini ve önemini artırmaktadır (Smith ve Harrell, 2013). Zihinsel engelli çocuklara yönelik müdahale programlarının etkinliği, çocukların ihtiyaçlarına ve öğrenme stillerine göre uyarlanmalıdır; örneğin, çocukların sözel becerilerde eksiklikleri olduğu bilindiğinden, sözcüklerin basitleştirilmesi veya resimler, görüntüler, semboller ve işaretler gibi sembolik iletişimin artırılması gerekmektedir (Stobbe, Scheffers, van Busschbach ve Didden, 2021).

Çalışmamızda hem bilgi ölçümleri hem de tutum-davranış ölçümleri için huni grafiğinde gözlenen asimetri bütünüyle yayın yanlılığını temsil etmiyor olabilir. Heterojenlik kaynaklı bir asimetrinin var oluşu analizlerin sonucunda rastgele etkiler modelini dikkate almayı gerektirmektedir. Yine meta-analiz çalışmasına dahil edilen araştırmalardaki raporlama yanlılığı da şekillerin asimetrisini etkileyebilmektedir (Sterne, Sutton, Ioannidis, Terrin, Jones, Lau ve Higgins, 2011).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmamızda cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programların etkililiği incelenmiş olup öğrencilere yönelik bu çalışmaların niteliğinin artırılabilmesi ve daha sonra yapılacak çalışmalar için yol gösterici önerilerin aktarılması amaçlanmıştır. Bu kısımda uygulama ve araştırmalar için önerilerde bulunulacaktır.

6.1. Sonuçlar

Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programların etki büyüklüklerinin incelendiği meta-analiz çalışmanın sonuçlarına göre:

1. Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programların çocukların bilgi düzeylerine yönelik etki büyüklükleri görece yüksek olarak görünmektedir.
2. Cinsel istismara yönelik okul temelli önleyici programların çocukların tutum-davranış düzeylerine yönelik etki büyüklükleri görece yüksek olarak görünmektedir.
3. Bilgi düzeyine ilişkin etki büyüklükleri, tutum-davranış düzeyine yönelik etki büyüklüklerinden daha yüksek olarak saptanmıştır.
4. Bilgi düzeyine yönelik ölçümlerde yayın yanlılığı olmadığı görülmüştür.
5. Tutum-davranış düzeylerine yönelik ölçümlerde yayın yanlılığı olmadığı görülmüştür.
6. Bilgi düzeyi ölçümleri için yapılan Analog ANOVA analizine göre okul temelli müdahalelerin verilmiş stillerinin modern veya klasik biçimde olması anlamlı düzeyde bir farklılığa sebep olmamaktadır ($p=0,985$). Öte yandan bu değerler, müdahalenin verildiği örneklemin eğitim düzeyine ve oturum sayısına göre farklılaşmaktadır.
7. Müdahale stillerinin modern veya klasik biçimde olması ve oturum sayısı değişkenlerinin müdahalenin tutum ve davranış düzeyine olan etkisinde anlamlı düzeyde bir farklılığa sebep oldukları anlaşılmıştır ($p=0,036$; $p=0,011$). Öte yandan bu değerler, müdahalenin verildiği örneklemin eğitim düzeyine göre farklılaşmamaktadır.
8. Çalışmamızın genel sonucu itibarıyla incelenen okul temelli önleyici

müdahalelerin hem bilgi hem de tutum-davranış düzeyleri için yüksek etki büyüklüğüne sahip olduğu, araştırmalar arasında gözlenen etki büyüklüğü farklarının müdahalenin veriliş stili, oturum sayısı ve katılımcıların eğitim düzeylerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Buna göre çalışmamızın sonucu olarak bilgi düzeyini artırmaya yönelik müdahale programlarının ilkökul-ortaokul düzeylerinde daha etkili olduğu ve 3-4 oturum ile sınırlandırılmasının yeterli olacağı bulunmuştur.

9. Tutum-davranış geliştirmeye yönelik müdahale programları için ise klasik anlatı yöntemlerinin etkili olduğu ve 5 ila 7 arasında oturumun optimal etki büyüklüğünü sağladığı saptanmıştır.

6.2. Öneriler

Cinsel istismar yönelik önleyici programların okul temelli sunulması noktasında koruyuculuğunun artırılabilmesi için çalışmanın sonuçlarına yönelik doğrudan öneriler ve tezin ana konusu itibariyle dolaylı/yaygın öneriler getirilme ihtiyacı duyulmuştur. Buna göre,

Doğrudan Öneriler

1. Önleyici programların devlet ve özel okullarda özellikle ilkökul gibi daha erken kademelerde uygulanması
2. Optimal oturum sayısında programların hazırlanması (3-4 oturum veya 5-7 oturum)
3. Modern ve klasik yöntemlerin bir arada sunulması,
4. Hatırlatıcı oturumların programdan sonra da uygulanması

Yaygın Öneriler

5. Eğitim sistemi ile eş güdümlü veya eğitim müfredatına uygun cinsel eğitimlerin verilmesi,
6. Eğitimlerin yetkin uzmanlar tarafından verilmesi
7. Özel eğitime gereksinim duyan gruplara duyarlı bir şekilde eğitim içeriklerinin hazırlanması,
8. Deneysel desenle planlanmış farklı eğitim kademelerini içeren çalışmaların artırılması,
9. Dezavantajlı bölgelerde eğitimini sürdüren öğrencilerin seçkisiz bir şekilde örnekleme dahil edildiği “kültüre duyarlı” boyamsal çalışmaların yapılması

önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abeid, M., Muganyizi, P., Mpembeni, R., Darj, E., & Axemo, P. (2015). A community-based intervention for improving health-seeking behavior among sexual violence survivors: a controlled before and after design study in rural Tanzania. *Global health action*, 8(1), 28608, 1-9.
- Ajduković, M., Sušac, N., & Rajter, M. (2013). Gender and age differences in prevalence and incidence of child sexual abuse in Croatia. *Croatian medical journal*, 54(5), 469-479.
- Akyol, A. (2022). Fen eğitiminde beyin temelli öğrenmenin öğrencilerin akademik başarı, tutum ve hatırlama düzeylerine etkisi: Bir meta-analiz çalışması. Yüksek Lisans tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Al-Eissa, M. A., AlBuhairan, F. S., Qayad, M., Saleheen, H., Runyan, D., & Almuneef, M. (2015). Determining child maltreatment incidence in Saudi Arabia using the ICAST-CH: A pilot study. *Child abuse & neglect*, 42, 174-182.
- Alemli, A. (2019). Fen Eğitiminde Araştırma Sorgulama Temelli Öğrenme Yaklaşımının Etkililiğinin Meta-Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Yüksek Lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Alikaşifoğlu, M., Erginoz E., Ercan O., Albayrak-Kaymak D., Uysal O. ve Ilter O. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child Abuse Negl*, 30(3), 247-255.
- Allnock, D. (2016). *Tackling child neglect: Research, policy and evidence-based practice* Gardner (Ed.) *Child neglect: The research landscape*. (pp. 101-129). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Alpaslan, A. H. (2014). Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(2):194-201.
- Amado, B.G., Arce, R. ve Herraiz, A. (2015). Psychological injury in victims of child sexual abuse A meta-analytic review. *Psychosocial Intervention*, 24, 49-62.
- Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2016). İhmal ve istismarı önlemeye yönelik yaşam becerileri kazandırma eğitimi el kitabı.
- Artuk, M. E., (2006). Cinsel Taciz Suçu (TCK. m.105). *Çalışma ve Toplum*, 4, 29-44.
- Aspelmeier, J. E., Elliot, A. N., ve Smith, C.H. (2007). Childhood sexual abuse, attachment and trauma symptoms in college females: The moderating role of attachment. *Child Abuse and Neglect*, 31, 549- 566.

- Assink M., van der Put C. E., Meeuwssen M. W. C. M., de Jong N. M., Oort F. J., Stams G. J. J. M., ve Hoeve M. (2019). Risk factors for child sexual abuse victimization: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 145, 459–489.
- Audu, B., Geidam, A., ve Jarma, H. (2009). Child labor and sexual assault among girls in Maiduguri, Nigeria. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 104(1), 64-67.
- Avrupa Konseyi. (2007). Çocuklara Yönelik Fiziksel Ceza Uygulamasının Ortadan Kaldırılması Sorular ve Yanıtlar. *Avrupa Konseyi Belge ve Yayınlar Dairesi Yayınları*.
- *Aydos, E. H. (2019). Güvenli Çocuk (Safe Child) Programının Etkililiğinin İncelenmesi. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Azzopardi, C., Alaggia, R., ve Fallon, B. (2018). From Freud to feminism: Gendered constructions of blame across theories of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(3), 254-275.
- Bailey, D. H., Duncan, G., Odgers, C. L., ve Yu, W. (2017). Persistence and fadeout in the impacts of child and adolescent interventions. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 10(1), 7–39. <https://doi.org/10.1080/19345747.2016.1232459>
- *Baker, C. K., Gleason, K., Naai, R., Mitchell, J., ve Trecker, C. (2013). Increasing knowledge of sexual abuse: A study with elementary school children in Hawai ‘i. *Research on Social Work Practice*, 23(2), 167-178.
- Bakır, Z. Z. (2018). Dünyanın Çocuk Karnesi. İNSAMER. Erişim adresi: <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/121/ihh-2018-dunyanin-cocuk-karnesi.pdf>. Erişim Tarihi: 10.05.2022
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., ve Tonia, T. (2012). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58, 469–483.
- Becker, B.J. (2005). Failsafe N or File-Drawer Number. In H.R. Rothstein, A.J. Sutton ve M. Borenstein (Eds.), *Publication Bias in Meta-Analysis*. (s. 111 - 125) New York: John Wiley & Sons, Ltd <https://doi.org/10.1002/0470870168.ch7> ss. 111-125
- Begg, C. B., ve Mazumdar, M. (1994). Operating characteristics of a rank correlation test for publication bias. *Biometrics*, 50(1), 1088-1101.
- Blumenthal, A. (2015). Child neglect I: Scope, consequences, and risk and protective factors Canadian Child Welfare Research Portal.

- Bonino, S., Ciairano, S., Rabaglietti, E., ve Cattelino, E. (2006). Use of pornography and self-reported engagement in sexual violence among adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 3(3), 265-288.
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P., ve Rothstein, H. R. (2021). *Introduction to meta-analysis*. Cornwall: John Wiley & Sons.
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P., ve Rothstein, H. R. (2021). *Introduction to meta-analysis*. Cornwall: John Wiley & Sons
- Borenstein, M., Hedges, L., ve Rothstein, H. (2007). Meta-analysis: Fixed effect vs. random effects. *Meta-analysis.com*, 1-162.
- Butchart, A., Mikton, C., Dahlberg, L. L., ve Krug, E. G. (2015). Global status report on violence prevention-2014. World Health Organization.
- Butler, A.C. (2013). Child sexual assault: Risk factors for girls. *Child abuse & neglect*, 37(9), 643-652.
- Camnalbur, M. (2008). Bilgisayar Destekli Öğretimin Etkililiği Üzerine Bir Meta Analiz Çalışması. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Can-Özcan, M. (2010). İstismar ve ihmalin çocuklar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkilerinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Cater, Å. K., Andershed, A. K., & Andershed, H. (2014). Youth victimization in Sweden: Prevalence, characteristics and relation to mental health and behavioral problems in young adulthood. *Child abuse & neglect*, 38(8), 1290-1302.
- *Cecen-Erogul, A. R., ve Kaf Hasirci, O. (2013). The Effectiveness of Psycho-educational School-based Child Sexual Abuse Prevention Training Program on Turkish Elementary Students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(2), 725-729.
- Che Yusof, R., Norhayati, M. N., ve Mohd Azman, Y. (2022). Effectiveness of school-based child sexual abuse intervention among school children in the new millennium era: Systematic review and meta-analyses. *Frontiers in public health*, 10, 909254.
- Chen J. (2012). Effect evaluation on prevention of sexual assault education for second-grade primary school students. *Chinese School Health*, 33, 148–150.
- Chen, L. P., Murad, M. H., Paras, M. L., Colbenson, K. M., Sattler, A. L., Goranson, E. N., ... ve Zirakzadeh, A. (2010, July). Sexual abuse and lifetime diagnosis of

- psychiatric disorders: systematic review and meta-analysis. *Mayo clinic proceedings USA*, 85(7), 618-629. Elsevier.
- Chen, Y.C., Fortson, B.L., Tseng, K.W. (2012). Pilot evaluation of a sexual abuse prevention program for Taiwanese children, *Journal of Child Sexual Abuse*, 21, 621-645.
- Child Lures Prevention, Think First& Stay Safe. (2022, 10 Mayıs).Erişim adresi: www.childluresprevention.com/evaluations/index.asp
- Choi, K., Choo, K., Choi J. ve Woo, Y. (2015). Understanding the dynamics of the victim-perpetrator relationship in child sexual abuse: An examination of the child sex abuse victimization data in South Korea. *Asian Criminology* 10:79–97.
- *Citak Tunc, G., Gorak, G., Ozyazicioglu, N., Ak, B., Isil, O., ve Vural, P. (2018). Preventing child sexual abuse: Body safety training for young children in Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(4), 347-364.
- Civelek, E. (2019). Türkiye’de yapılmış çocuk ihmali ve istismarı konulu tez çalışmalarının sistematik değerlendirilmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Toronto: Routledge.
- Csorba, R., Tsikouras P., Lampe, R. and Poka, R. (2012). The sexual abuse of female children in hungary: 20 years’ experience. *Arch Gynecol Obstet*, 286(1), 161–6.
- Cullen, R., Lawlor, M. and MacIntyre, D. (1998). The stay safe programme. Personal safety skills for children. Dublin, Ireland: Child abuse prevention programme.
- Currie, J. ve Spatz Widom, C. (2010). Long-term consequences of child abuse and neglect on adult economic well-being. *Child maltreatment*, 15(2), 111-120.
- *Czerwinski, F., Finne, E., Alfes, J., ve Kolip, P. (2018). Effectiveness of a school-based intervention to prevent child sexual abuse—Evaluation of the German IGEL program. *Child abuse & neglect*, 86 (2018), 109-122.
- *Çalık, M. (2018). Dışavurumcu etkinliklere dayalı yarı yapılandırılmış grupla psikolojik danışma programının ergenlerin kendini gizleme düzeylerine etkisi. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çeçen, A. R. (2007). Child sexual abuse: prevalence, effects and school based prevention. *Journal of Human Sciences*, 4(1), 1-17.

- Çeçen-Eroğul, A. R., ve Kaf Hasırcı, O. (2013). The effectiveness of psycho-educational school-based child sexual abuse prevention training program on Turkish Elementary Students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(2), 725-729.
- *Daigneault, I., Hébert, M., McDuff, P., ve Frappier, J. Y. (2012). Evaluation of a sexual abuse prevention workshop in a multicultural, impoverished urban area. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21(5), 521-542.
- Dalea, R., Shanleya, D. C., Zimmer-Gembecka, M. J., Linesb, K., Pickeringb, K. ve Whitea, C. (2016). Empowering and protecting children by enhancing knowledge, skills and well-being: A randomized trial of “Learn to BE SAFE with Emmy™”. *Child Abuse & Neglect* 51:368–378.
- Davis, M. K., ve Gidyez, C. A. (2000). Child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Clinical Child Psychology*, 29,257-265.
- Dinçer, S. (2020). *Eğitim bilimlerinde uygulamalı meta analiz*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dubowitz, H. (2013). Neglect in children. *Pediatric Annals*, 42(4), 73–77.
- Dubowitz, H. M. D. Papas, M. A. Black, M. M. and Starr, R. H. (2002). Child neglect: Outcomes in high- risk urban preschoolers. *Pediatrics*, 109(6), 1100-1107.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2006). Preventing child maltreatment: A Guide to take action and generating evidence, *WHO Publications*.
- Dziuba-Leatherman, J., ve Finkelhor, D. (1994). How does receiving information about sexual abuse influence boys’ perception of risk? *Child Abuse & Neglect*, 18, 557–568.
- Eggert, L. L., Thompson, E. A., Herting, J. R., & Nicholas, L. J. (1995). Reducing suicide potential among high-risk youth: Tests of a school-based prevention program. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25(2), 276-296.
- Ekinci, Ö., Topçuoğlu, V., Çelik T., ve Bez, Y. (2010). Cinsel istismara uğrayan ilkököl öğrencilerinde travma sonrası stres bozukluğu. *Ege Pediatri Bülteni*, 17 (3), 103-168.
- Elklit, A., Christiansen, D. M., Palic, S., Karsberg, S. ve Eriksen, S. B. (2014). Impact traumatic enevts on posttraumatic stress disorder among danish survivors of sexual abuse in childhood. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23 (8), 918-934.
- Elliott, I. A., Beech, A. R., Mandeville-Norden, R., ve Hayes, E. (2009). Psychological profiles of Internet sexual offenders: Comparisons with contact sexual offenders. *Sexual Abuse*, 21(1), 76-92.

- *Esen, E., ve Siyez D. M., (2017). Cinsel Sağlık Eğitimi Programının 9. Sınıf Öğrencilerinin Cinsel Sağlık Bilgi Düzeyleri ve Tutumlarına Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 560-580.
- *Eslek, D., ve Irmak, T. Y. (2022). Çocuk Cinsel İstismarını Önlemede “Dersimiz: Güvenli İlişkiler” Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 37(89), 1-78.
- Feelgood, S., Cortoni, F., ve Thompson, A. (2005). Sexual coping, general coping and cognitive distortions in incarcerated rapists and child molesters. *Journal of sexual aggression*, 11(2), 157-170.
- Fergusson, D.M., Geraldine, F.H., McLeod, L. ve Horwood, J. (2013). Childhood sexual abuse and adult developmental outcomes: findings from a 30-year longitudinal study in New Zealand. *Child Abuse & Neglect*, 37 (9), 664-674.
- Ferol E., M., Kimb K., Jina S. & Penelope K. T. (2010). Child neglect: Definition and identification of youth’s experiences in official reports of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 34 (9), 647-658.
- Ferragut, M., Cerezo, M. V., Ortiz-Tallo, M.,ve Rodríguez-Fernández, R. (2023). Effectiveness of child sexual abuse prevention programs on knowledge acquisition: A meta-analytical study. *Child Abuse & Neglect*, 146(2023) 106489.
- Firat, S., Yılmaz., Ş. B. I., İltaş., Y. (2017). *Ruhsal ve hukuki yönleriyle çocuk istismarı çocukların cinsel dokunulmazlığına karşı suçlar*. Akademisyen Kitabevi: Ankara.
- Field, A. P. ve Gillett, R. (2010). How to do a meta-analysis. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 63(3), 665-694.
- Finkelhor, D. (1984). *Child sexual abuse: New theory and research*. NewYork: Free Press.
- Finkelhor, D. (1991). Child Sexual Abuse. In Mark L Rosenberg ve Mary Ann Fenley (Eds.), *From Violence in America: A Public Health Approach*, Mark L Rosenberg and Mary Ann Fenley, (pp. 79-94). Oxford: Oxford University Press.
- Finkelhor, D. (2009). The prevention of childhood sexual abuse. *The Future of Children*, 19(2), 169-194.
- Finkelhor, D. (2014). The lifetime prevalence of child sexual abuse and sexual assault assessed in late adolescence. *Journal of Adolescence Health*, 55 (3), 329-333.
- Finkelhor, D. and Brown, A. (1986). Impact of child sexual abuse: a review of the research. *Psychological Bulletin*, 99(1), 66-77.

- Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H. A., & Hamby, S. L. (2014). The lifetime prevalence of child sexual abuse and sexual assault assessed in late adolescence. *Journal of adolescent Health*, 55(3), 329-333.
- Finkelhor, D., ve Dziuba-Leatherman, J. (1995). Victimization prevention programs: A national survey of children's exposure and reactions. *Child Abuse & neglect*, 19(2), 129-139.
- Fresno, A., Spencer, R., Ramos, N., ve Pierrehumbert, B. (2014). The effect of sexual abuse on children's attachment representations in chile. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23(2), 128-145.
- Fryda, C. M., ve Hulme, P. A. (2015). School-based child sexual abuse prevention programs: An integrative review. *Journal of School Nursing*, 31,167-182.
- Gilgun, J. F. (1988). Self-centeredness and the adult male perpetrator of child sexual abuse. *Contemporary Family Therapy*, 10(4), 216-234.
- Göçmen, G. (2004). Meta-analizin genel bir değerlendirmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (7), 186-192.
- Gözüyeşil, E., ve Dikici, A. (2014). Beyin temelli öğrenmenin akademik başarıya etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 629-648.
- Gubbels, J., Assink, M., Prinzie, P., ve van der Put, C. E. (2021). What works in school-based programs for child abuse prevention? The perspectives of young child abuse survivors. *Social Sciences*, 10(10) 404, 1-20.
- Gubbels, J., van der Put, C. E., Stams, G. J. J., ve Assink, M. (2021). Effective components of school-based prevention programs for child abuse: a meta-analytic review. *Clinical child and family psychology review*, 24(3), 553-578.
- Hall, G. C. N., ve Hirschman, R. (1992). Sexual aggression against children: A conceptual perspective of etiology. *Criminal Justice and Behavior*, 19(1), 8-23.
- Hazzard, A. (1993). Psychoeducational groups to teach children sexual abuse prevention skills. *Journal of Child and Adolescent Group Therapy*, 3, 13-23.
- Hedges, L. V. (1992). Meta-analysis. *Journal of Educational Statistics*, 17(4), 279-296.
- Hedges, L. V., ve Olkin, I. (1985). *Statistical methods for meta-analysis*. Florida: Academic Press.
- Helfer, R. E., & Kempe, R. S. (1987). *The battered child*, 4th rev. & exp. The University of Chicago Press.

- Hensley, B. H., ve Soled, S. W. (1993). *Retention of second graders' knowledge and skills one year after a brief primary sexual abuse prevention program*. Atlanta: American Educational Research Association.
- Herrenkohl, R. C., Herrenkohl, E. C., Egolf, B. P., ve Wu, P. (1991). The developmental consequences of child abuse: the Lehigh Longitudinal Study. In Starr RH Jr, Wolfe DA, (Eds.), *The Effects of Child Abuse and Neglect: Issues and Research*. New York, NY: Guilford Press, 57–81.
- Horner, G. (2014). Child neglect: Assessment and intervention. *Journal of Pediatric Health Care*, 28 (2), 186-192. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pedhc.2013.10.002>.
- Howard, K. I., Kopta, S. M., Krause, M. S., & Orlinsky, D. E. (1986). The dose–effect relationship in psychotherapy. *American psychologist*, 41(2), 159-164.
- Höffler, T., ve Leutner, D. (2007). Instructional Animation Versus Static Pictures: A Meta-Analysis, *Learning and Instruction*, 17 (6), 722-738.
- Hunsu, N. J., Adesope, O. ve Bayly, D. J. (2016). A meta-analysis of the effects of audience response systems (clicker-based technologies) on cognition and affect. *Computers & Education*, 94, 102-119.
- *İrmak, T. Y., Kızıltepe, R., Aksel, Ş., Güngör, D., ve Eslek, D. (2018). Mika ile kendimi korumayı öğreniyorum: cinsel istismarı önleme programının etkililiği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 33(81), 41-61.
- İHD (2008). İnsan Hakları Derneği Bülteni, *Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme. Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu*. Ankara: Berkay Ofset.
- İnci, Y. (2010). Çocukların cinsel suistimali ve istismarının sosyo-kültürel ve ekonomik boyutları. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- İşeri, E. (2008). Cinsel istismar. Çetin, F.Ç., Pehlivan Türk, B., Ünal, F., Uslu, R., İşeri, E., T. Türkbay, A. Coşkun, S. Miral., ve N. Motavallı. (Eds.), *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı*. Ankara. Hekimler Yayın Birliği, (pp. 470-477).
- Jansen, H., Yüksel, İ. ve Çağatay, P. (2009). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- Jin Y., Chen J., ve Yu B. (2016). Knowledge and skills of sexual abuse prevention: A study on school-aged children in Beijing, China. *Journal of Child Sexual Abuse*, 25(6), 686–696.
- *Jin, Y., Chen, J., Jiang, Y., ve Yu, B. (2017). Evaluation of a sexual abuse prevention education program for school-age children in China: a comparison of teachers and parents as instructors. *Health Education Research*, 32(4), 364-373.

- *Jones, C., Scholes, L., Rolfe, B., & Stieler-Hunt, C. (2020). A serious-game for child sexual abuse prevention: An evaluation of orbit. *Child Abuse & Neglect*, 107 (104569), 1-20.
- Kablan, Z., Topan, B., ve Erkan, B. (2013). Sınıf İçi Öğretimde Materyal Kullanımının Etkililik Düzeyi: Bir Meta-Analiz Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1629-1644.
- *Kang, S. R., Kim, S. J., ve Kang, K. A. (2022). Effects of child sexual abuse prevention education program using hybrid application (CSAPE-H) on fifth-grade students in South Korea. *The Journal of School Nursing*, 38(4), 368-379.
- Kenny, M. C., Wurtele, S. K., ve Alonso, L. (2012). Evaluation of a personal safety program with Latino preschoolers. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21(4), 368-385.
- Keskin, G. & Çam, O. (2005). Çocuk cinsel istismarına psikodinamik hemşirelik yaklaşımı. *Yeni Symposium Dergisi*. 43(3), 118-125.
- *Kim, S. J., ve Kang, K. A. (2017). Effects of the child sexual abuse prevention education (C-SAPE) program on south korean fifth-grade students' competence in terms of knowledge and self-protective behaviors. *The Journal of School Nursing*, 33(2), 123-132.
- Kim, S., Yoo, J. P., Chin, M., Jang, H. J., Kim, H.-S., Lee, S.-G., ve Lee, B. J. (2019). Factors influencing resubstantiation of child neglect in South Korea: A comparison with other maltreatment cases. *Asian Social Work and Policy Review*, 13(1), 100–116. <https://doi.org/10.1111/aswp.12160>
- Kirk, A., Michael, K., Bergman, S., Schorr, M., & Jameson, J. P. (2019). Dose response effects of cognitive-behavioral therapy in a school mental health program. *Cognitive Behaviour Therapy*, 48(6), 497-516.
- Kolko, D. J., Moser, J. T., ve Hughes, J. (1989). Classroom training in sexual victimization awareness and prevention skills: An extension of the Red Flag/Green Flag people program. *Journal of Family Violence*, 4(1), 25-45.
- Köknel, Ö. (2013). *Şiddet Dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kraizer, S. (1994). The Safe Child Program (Teacher- Parent, Preschool, Kindergarten, First- Second-Third Grade). *Coalition for Children*.
- Kuhle, L. F., Oezdemir, U., ve Beier, K. M. (2021). Child Sexual Abuse and the Use of Child Sexual Abuse Images. In: Beier, K.M. (Eds.), *Pedophilia, Hebephilia and Sexual Offending against Children* (pp. 15-25). İsviçre: Springer.

- *Kunt, B. (2019). Teknoloji temelli beden güvenliği eğitim programının çocukların beden güvenliği farkındalığına etkisi. Yüksek Lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Kurt, S. (2009). Meta analizinin klinik çalışmalarda kullanımı üzerine bir uygulama Yüksek Lisans tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kwako, L. E., Noll, J. G., Putnam, F. P. ve Trickett, P. K. (2010). Childhood sexual abuse and attachment: An intergenerational perspective. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 15(3), 407–422.
- Lauren's Kids. Safer, Smarter, Schools. (2022, 20 Haziran). Erişim adresi: <https://laurenskids.org/education/>
- *LeCroy, C. W., McCullough Cosgrove, J., Cotter, K., ve Fordney, M. (2018). Go Grrrls: A randomized controlled trial of a gender-specific intervention to reduce sexual risk factors in middle school females. *Health Education & Behavior*, 45(2), 286-294.
- Lee, Y. H., ve Hwang, W. J. (2016). Effects of sexual abuse prevention education program on sexual knowledge and attitude among elementary school students. *Journal of Korean Academy of Community Health Nursing*, 27(2), 132-143.
- Loeber, R., Burke, J. ve Pardini, D.A. (2009). Perspectives on oppositional defiant disorder, conduct disorder, and psychopathic features. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(1), 133-142.
- Lu, M., Barlow, J., Meinck, F., Walsh, K., ve Wu, Y. (2023). School-based child sexual abuse interventions: A systematic review and meta-analysis. *Research on Social Work Practice*, 33(4), 390-412.
- Madak, P. R., ve Berg, D. H. (1992). The prevention of sexual abuse: An evaluation of "Talking About Touching". *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 26(1), 29- 40.
- Maniglio, R. (2014). Prevalence of sexual abuse among children with conduct disorder: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 17(3), 268-282.
- Marakoglu, K., ve Civi, S. (2007). Evaluation of child abuse in a Central Anatolian city of Turkey. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 1(2), 23-25.
- Marsa, F., O'reilly, G., Carr, A., Murphy, P., O'sullivan, M., Cotter, A., ve Hevey, D. (2004). Attachment styles and psychological profiles of child sex offenders in Ireland. *Journal of interpersonal violence*, 19(2), 228-251.

- Mathews, B., Finkelhor, D., Pacella, R., Scott, J. G., Higgins, D. J., Meinck, F., ... ve Collin-Vézina, D. (2024). Child sexual abuse by different classes and types of perpetrator: Prevalence and trends from an Australian national survey. *Child Abuse & Neglect*, 147, 106562.
- Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., ... ve Stewart, L. A. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic Reviews*, 4(1), 1-9.
- Moody, G., Cannings-John, R., Hood, K., Kemp, A., ve Robling, M. (2018). Establishing the international prevalence of self-reported child maltreatment: a systematic review by maltreatment type and gender. *BMC Public Health*., 10;18(1):1164.
- *Moon, K. J., Park, K. M., ve Sung, Y. (2017). Sexual abuse prevention mobile application (SAP_MobAPP) for primary school children in Korea. *Journal of child sexual abuse*, 26(5), 573-589.
- Müller, A. R., Röder, M. ve Fingerle, M. (2014). Child sexual abuse prevention goes online: introducing “cool and safe” and its effect. *Computers & Education*. 78, 60-65.
- *Müller, A. R., Röder, M., ve Fingerle, M. (2014). Child sexual abuse prevention goes online: Introducing “Cool and Safe” and its effects. *Computers & Education*, 78 (2014), 60-65.
- *Nickerson, A. B., Tulledge, J., Manges, M., Kesselring, S., Parks, T., Livingston, J. A., ve Dudley, M. (2019). Randomized controlled trial of the Child Protection Unit: Grade and gender as moderators of CSA prevention concepts in elementary students. *Child Abuse & Neglect*, 96, 104101.
- *Ogunfowokan, A. A., ve Fajemilehin, R. B. (2012). Impact of a school-based sexual abuse prevention education program on the knowledge and attitude of high school girls. *The Journal of School Nursing*, 28(6), 459-468.
- Olafson, E. (2011). Child sexual abuse: Demography, impact, and interventions. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 4(1), 8-21.
- *Orak, O. S., ve Okanlı, A. (2021). The effect of preventive psychosocial interventions directed towards mothers and children on children's knowledge about protection from sexual abuse. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 34(4), 294-302.

- Oral, R., Can, D., Kaplan S., Polat S., Ateş, N., ve Çetin, G. (2001). Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases, *Child Abuse & Neglect*, 25(1): 279-290.
- Oral, Ü.K., Engin, P., Büyükyazıcı, Z. (2010). Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması- Özet Rapor. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocukistismari-raporu-tr.pdf>.
- Orhan, A. T., ve Men, D. D. (2018). Web Tabanlı Öğretimin Fen Dersi Başarısına ve Fen Dersine Yönelik Tutuma Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 245-284.
- Paolucci, E. O., Genuis, M. L., ve Violato, C. (2001). A meta-analysis of the published research on the effects of child sexual abuse. *Journal of Psychology*, 135(1), 17–36.
- Parkinson, S., Bromfield L., McDougall S., ve Salveron M. (2017). Child neglect: key concepts and risk factors. A report to the New Department of Family And Community Services Office of The Senior Practitioner. Australian Centre For Child Protection.
- PBC (2019). <https://www.pbc2019.org/protection-of-minors/child-abuse-on-the-global-level> Erişim tarihi: 22.05.2022
- Pelcovitz, D., Adler, N. A., Kaplan, S., Packman, L., ve Krieger, R. (1992). The failure of a school-based child sexual abuse prevention program. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 31(5), 887-892.
- Polat, O. (2017). *Klinik Adli Tıp, Adli Tıp Uygulamaları* (8. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Polat, O. (2017). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 15-34.
- Polat, O. (2019). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı I, Tanımlar*. Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 3. Baskı.
- Putnam, F. W. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(3), 269-278.
- Rispens, J., Aleman, A., ve Goudena, P. P. (1997). Prevention of child sexual abuse victimization: A meta-analysis of school programs. *Child Abuse & Neglect*, 21(10), 975–987. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00058-6](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00058-6)
- Rosenthal, R. (1995). Writing meta-analytic reviews. *Psychological Bulletin*, 118, 183-192.

- Rothstein, H.R., Sutton, A.J. ve Borenstein, M. (2005). Publication Bias in Meta-Analysis. In H.R. Rothstein, A.J. Sutton ve M. Borenstein (Eds.), *Publication Bias in Meta-Analysis*. (pp. 1-7). New York: John Wiley & Sons, Ltd <https://doi.org/10.1002/0470870168.ch1>
- Ruppar, T. (2020). Meta-analysis: how to quantify and explain heterogeneity? *European Journal of Cardiovascular Nursing*, 19(7), 646-652.
- Sanberk, İ., Emen, M., & Kabakçı, D. (2017). An investigation of socially advantaged and disadvantaged Turkish mothers' views about training on preventing children from sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 26(3), 288-307.
- Sandalcı, F. (2004). Aile içinde ve dışında uğradığı cinsel istismar nedeniyle korunma altına alınan ve SHÇEK genel müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda bakılan çocukların sosyo-ekonomik özellikleri ve korunma süreçleri. Yüksek Lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sanderson, C. (2010). Anne baba ve öğretmenler için çocuğun cinsel eğitimi ve cinsel tacizden korunma rehberi, Çeviren: A. Hekimoğlu, F. Şar, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Sarac, H. (2017). 5E öğrenme modelinin öğrencilerin öğrenme ürünlerine etkisi: meta analiz çalışması. *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2(2), 16-49.
- Sesar, K., Živčić-Bećirević, I., ve Sesar, D. (2008). Multi-type maltreatment in childhood and psychological adjustment in adolescence: questionnaire study among adolescents in Western Herzegovina Canton. *Croatian Medical Journal*, 49(2), 243-256.
- Seydooğulları, S. (2018). İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik cinsel istismarı önleme psikoeğitim programının geliştirilmesi ve etkililiğinin sınanması, Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Smallbone, S., Marshall, W. L., ve Wortley, R. (2008). *Preventing child sexual abuse: Evidence, policy & practice*. Portland, OR: Willan.
- Smith, N., ve Harrell, S. (2013). *Sexual abuse of children with disabilities: A national snapshot*.
- Steine, I. M., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J., Nordhus, I. H., Mrdalj, J., & Pallesen, S. (2012). Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 49(10).
- Sterne, J. A., Sutton, A. J., Ioannidis, J. P., Terrin, N., Jones, D. R., Lau, J., ... ve Higgins, J. P. (2011). Recommendations for examining and interpreting funnel plot

- asymmetry in meta-analyses of randomised controlled trials. *Bmj*, 343. <https://doi.org/10.1136/bmj.d4002>
- Stobbe, K. J., Scheffers, M., van Busschbach, J. T., ve Didden, R. (2021). Prevention and intervention programs targeting sexual abuse in individuals with mild intellectual disability: a systematic review. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 14(2), 135-158.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., ve van IJzendoorn, M. H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1), 37–50. <https://doi.org/10.1002/car.2353>.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R., ve . van IJzendoorn M.H.(2014). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1):37-50.
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on -child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16, 79–101.
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child maltreatment*, 16(2), 79-101.
- Sutherland, A., Ariel, B., Farrar, W., ve De Anda, R. (2017). Post-experimental follow-ups—fade-out versus persistence effects: The rialto police body-worn camera experiment four years on. *Journal of Criminal Justice*, 53, 110–116. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2017.09.008>
- Şeten, C. (2012). Meta-Analiz: Çok Boyutlu Öğrenci Yaşam Tatmini Ölçeğinin (MSLSS) Güvenirlilik Genelleştirmesine İlişkin Bir Uygulama. Doktora tezi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Şimşek, P. Ö., ve Karataş, F. Z. (2020). Fen eğitiminde yaratıcı drama yönteminin başarıya etkisi: meta-analiz çalışması. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 15(1), 63-84.
- Tailor, K., Piotrowski, C., Woodgate, R.L., ve Letourneau, N. (2014). Child sexual abuse and adult religious life: challenges of theory and method. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23, 865-884.
- Thalheimer, W., & Cook, S. (2002). How to calculate effect sizes from published research: A simplified methodology. *Work-Learning Research*, 1(9), 1-9.

- Taş, A. (2017). Hacettepe Üniversitesi Öğrencilerinin Çocuk İhmal ve İstismarı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi Yüksek Lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Teatree Tells,A Child Sexual Abuse Prevention Kit.www.teatreetells.ca/app/en/home_overview Erişim tarihi: 10.05.2022
- Thalheimer, W., ve Cook, S. (2002). How to calculate effect sizes from published research: A simplified methodology. *Work-Learning Research*, 1(9), 1-9.
- *Thompson, E. L., Zhou, Z., Garg, A., Rohr, D., Ajoku, B., ve Spence, E. E. (2022). Evaluation of a school-based child physical and sexual abuse prevention program. *Health Education & Behavior*, 49(4), 584-592.
- Thoresen, S., Hjemdal, O. K., Myhre, M. C., Holth, I. K., & Wentzel Larsen, T. (2014). Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. [In Norwegian.] Oslo, Norway: *Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress* (NKVTS).
- Topçu, S. (2009). *Cinsel istismar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Toth, S. L., Cicchetti, D., Macfie, J., Maughan, A., ve Vanmeenen, K. (2000). Narrative representations of caregivers and self in maltreated pre-schoolers. *Attachment & Human Development*, 2, 271–305.
- Trabold, N., Swogger, M.T., Walsh, Z., ve Cerulli, C. (2015). Childhood sexual abuse and perpetration of violence: the moderating role of gender. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(4), 381-399.
- Tunçel Tunahan, B. (2021). Türkiye'de ergenlik dönemi bireylerde ihmal ve cinsel istismara yönelik yapılan araştırmaların doküman analizi, Yüksek Lisans tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Tutty, L. (1997). Child sexual abuse prevention programs: Evaluating “who do you tell”. *Child Abuse & Neglect*, 21(9), 869-881.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Güvenlik Birimlerine Gelen veya Getirilen Çocuklara Ait Veriler. (2016). <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 10.05.2022
- Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması (2010). <http://atud.org.tr/kutuphane/unisefrapor.pdf>. Erişim Tarihi: 10.05.2022
- Türkkan, T., ve Odacı, H. (2024). Assessment of effectiveness of school-based child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Hacettepe University Journal of Education*, 39(1), 146-162. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2024.514>

- Türkmen, S.N., Sevinç, İ., Kırılı, Ö., Erkul, I., ve Kandemir, T. (2017). Cinsel İstismara Uğrayan Kız Çocuklarının Profilleri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7(3),197-202.
- Twaite, J. A., ve Srednick,, O. R., (2004). Understanding and reporting child abuse: legal and psychological perspectives: Part two: emotional abuse and secondary abuse, *The Journal of Psychiatry & Law*, 32/Winter.
- Uçar, M. (2014). Bilişsel süreç yaklaşımına dayalı olarak hazırlanan cinsel istismarı önleme becerisi öğretim programının etkililiğinin incelenmesi. Yüksek Lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- UNICEF. (2012). Child maltreatment: Prevalence, incidence and consequences in east Asia and Pacific Region. UNICEF. https://www.UNICEF.org/eapro/Child_Maltreatment.pdf. Erişim Tarihi: 10.05.2022
- Üstün, U., & Eryılmaz, A. (2014). A research methodology to conduct effective research syntheses: Meta-analysis. *Education and Science*, 39 (174), 1-32.
- Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S., ve Shlonsky, A. (2018). School-based education programs for the prevention of child sexual abuse: A Cochrane systematic review and Meta-analysis. *Research on Social Work Practice*, 28 (1), 33–55. <https://doi.org/10.1177/1049731515619705>
- Ward, T. (2000). Sexual offenders' cognitive distortions as implicit theories. *Aggression and violent behavior*, 5(5), 491-507.
- Ward, T., ve Beech, A. (2006). An integrated theory of sexual offending. *Aggression and violent behavior*, 11(1), 44-63.
- Wenar, C. (1994). *Developmental psychopathology: from infancy through adolescence*, (3. ed), McGraw-Hill Pres, New York.
- *White, C., Shanley, D. C., Zimmer-Gembeck, M. J., Walsh, K., Hawkins, R., Lines, K., ve Webb, H. (2018). Promoting young children’s interpersonal safety knowledge, intentions, confidence, and protective behavior skills: Outcomes of a randomized controlled trial. *Child Abuse & Neglect*, 82, 144-155.
- WHO. (2016). Child maltreatment. Education Act. 1998. Republic of Guyana.<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/> Erişim Tarihi: 10.05.2022
- Wilson, D. R. (2010). Stress management for adult survivors of childhood sexual abuse: a holistic inquiry. *Western Journal of Nursing Research*, 32(1), 103–127.

- Wilson, R. J. (1999). Emotional congruence in sexual offenders against children. *Sexual Abuse*, 11(1), 33-47.
- World Health Organization. (1999). Report of the consultation on child abuse prevention, 29-31 March 1999, WHO, Geneva.
- World Health Organization. (2020). Global status report on preventing violence against children 2020.
- *Wulandari, M. D., Hanurawan, F., Chusniyah, T., Hidayat, M. T., Rahmawati, F. P., Sayekti, I. C., ve Bakhtiar, F. Y. (2022). Integration of a Sexual Abuse Prevention Programme in the First-Grade Indonesian Curriculum to Improve Children's Self-Protection. *Child abuse review*, 31(2), 1-13.
- Wurtele, S. K., ve Owens, J. S. (1997). Teaching personal safety skills to young children: an investigation of age and gender across five studies. *Child Abuse & Neglect*, 21(8), 805-814.
- Wurtele, S.K. (2009). Preventing Sexual abuse of children in the twenty-first century: Preparing for challenges and opportunities. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18(1):1-18.
- Young, A., Grey, M., Abbey, A., Boyd, C. J., ve McCabe, S. E. (2008). Alcohol-related sexual assault victimization among adolescents: prevalence, characteristics, and correlates. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 69(1), 39-48.
- Zhang, H., Shi, R., Li, Y., ve Wang, Y. (2021). Effectiveness of school-based child sexual abuse prevention programs in China: A meta-analysis. *Research on Social Work Practice*, 31(7), 693-705.
- *Zhang, W., Chen, J., Feng, Y., Li, J., Liu, C., ve Zhao, X. (2014). Evaluation of a sexual abuse prevention education for Chinese preschoolers. *Research on Social Work Practice*, 24(4), 428-436.
- Ziyalar, N. (1998). Çocukların cinsel istismardan korunması bir eğitim modeli önerisi, Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Zoroglu, S. S., Tuzun, U., Sar, V., Tutkun, H., Savaş, H. A., Ozturk, M., ... ve Kora, M. E. (2003). Suicide attempt and self-mutilation among Turkish high school students in relation with abuse, neglect and dissociation. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 57(1), 119-126.
- Zoroglu, S.S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M., Kora, M.E., ve Alyanak. B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları/Probable results of childhood abuse and neglect. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2): 69.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Aykut Erk, İlköğrenimi, orta ve lise öğrenimini Antalya’da tamamladı. 2013 yılında Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünü kazandı, 2017 yılında bölüm birinciliği ile mezun oldu. Çukurova Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Bağımlılık Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans programını 2019 yılında tamamladı. Doktorasını ise Çukurova Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalında tamamladı. İngilizce dilinden çevirmiş olduğu dört adet kitap, hakemli dergi ve yayınevlerinde yayınlanmış ulusal ve uluslararası makale, bildiri ve kitap bölümleri bulunmaktadır. Çok iyi derecede İngilizce bilmektedir.